

MATS BERGQUIST · CARL BJÖREMAN · ANDERS BJÖRNSSON
HANS BLIX · HANS CORELL · ROLF EKÉUS · ANDERS FERM
SVEN HIRDMAN · KATRINE MARÇAL · LEIF PAGROTSKY
THAGE G PETERSON · PIERRE SCHORI · SÖREN SOMMELIUS
MAJ BRITT THEORIN · ERKKI TUOMIOJA · LENNART ULLER

BEVARA ALLIANSFRIHETEN

**NEJ TILL
NATO-MEDLEMSKAP!**

EN ANTOLOGI OM SVERIGES SÄKERHETSPOLITIK

CELANDERS FÖRLAG

Bevara alliansfriheten – nej till Nato-medlemskap!

Anders Björnsson & Sven Hirdman
(red)

Bevara alliansfriheten

Nej till Nato-medlemskap!

CELANDERS FÖRLAG

Bevara alliansfriheten – nej till Nato-medlemskap!

En antologi om Sveriges säkerhetspolitik redigerad av Anders Björnsson och Sven Hirdman, med förord av Thage G Peterson och bidrag från Mats Bergquist, Carl Björemán, Anders Björnsson, Hans Blix, Hans Corell, Rolf Ekéus, Anders Ferm, Sven Hirdman, Katrine Marçal, Leif Pagrotsky, Pierre Schori, Sören Sommelius, Maj Britt Theorin, Erkki Tuomioja och Lennart Uller samt intervju med verkan av Ingvar Carlsson och Mats Svegfors.

.....

Celanders förlag
Vårvädersvägen 4B, 222 27 Lund
Tel: 046-37 37 40
e-post: info@celanders.se
www.celanders.se

.....

Copyright © Författarna och Celanders förlag 2014

Omslag: www.bokochform.se

Tryck: CPI books GmbH, Tyskland, 2014

ISBN: 978-91-87393-21-1

Andra tryckningen

Innehåll

- 7 Förord
av Thage G Peterson
- 11 En allians i identitetskris
av Katrine Marçal
- 17 Nato och krigen i f d Jugoslavien
av Sören Sommelius
- 25 Hinder på vägen mot medlemskap
av Mats Bergquist
- 35 Fredspolitik och försvarspolitik
av Hans Blix
- 43 Tio skäl mot svenskt medlemskap i Nato
av Sven Hirdman
- 63 Om balansgång och brandsläckning
Möten med en politiker och en publicist
av Anders Björnsson
- 73 Sverige och euroatlantisk säkerhet
av Rolf Ekéus
- 87 Alliansfrihet ut – kärnvapen in
av Maj Britt Theorin
- 95 Vad vi alla bör veta om Nato
av Pierre Schori
- 105 Över folkets huvud
av Anders Ferm

123	Försvarsallianser – en framtida nödvändighet <i>av Hans Corell</i>
137	Folkförsvar och folkmening <i>av Anders Björnsson</i>
147	Alliansfrihet i säkerhetspolitiken <i>av Carl Björemán</i>
159	Det europeiska alternativet <i>av Lennart Uller</i>
177	Två myter i försvarsdebatten <i>av Leif Pagrotsky</i>
185	Säkerhetspolitik i en värld av ömsesidiga beroenden <i>av Erkki Tuomioja</i>
203	Bilagor
219	Redaktörernas efterord
221	Författarna

Förord

av Thage G Peterson

UNDER MÅNGA ÅR efter andra världskriget var Nato-frågan inte någon tvistefråga. En stor majoritet av Sveriges folk var emot en anslutning till Nato. De politiska riksdagspartierna var också emot. Det var endast enstaka röster, som Dagens Nyheters chefredaktör Herbert Tingsten, som förespråkade ett medlemskap.

Det var vaktsländet om neutralitet och militär alliansfrihet som ansågs vara det absolut viktigaste för såväl folkmajoriteten som de politiska partierna.

De socialdemokratiska efterkrigsregeringarna hade en orubb-
lig inställning, innebärande att vi inte får tillåta någon annan att bestämma över oss eller att på våra vägnar fatta beslut i utrikes- och säkerhetsfrågor. En sådan politik hörde inte ihop med ett medlemskap i Nato. Det fanns två alternativ: Nato eller neutraliteten. Den urgamla säkerhetspolitiken med ekon av 1812 års Karl Johan-politik var också grunden till socialdemokratins tveksamhet till EEC, sedermera EU. ”Det går inte att bli medlem i EEC om vi vill behålla vår neutralitet och suveränitet”, sa statsminister Olof Palme. ”Inte för allt smör i Småland ska vi hamna i det sällskapet”, sa ett av hans främsta stöd i frågan, finansminister Gunnar Sträng.

Ett annat kraftfullt och oreserverat stöd för socialdemokratins och Olof Palmes benhårda linje kom från Centerpartiet och dess ledare Gunnar Hedlund. Han ansåg att ett medlemskap var ett

vägval mellan neutralitet och alliansfrihet å ena sidan och Nato å den andra sidan. Som Olof Palmes statssekreterare deltog jag i många möten om Nato och neutraliteten.

Efter utrikesnämndens sammanträde på Slottet när frågan behandlades gick Olof Palme och Gunnar Hedlund till ett kafé i Gamla stan och drack kaffe. Olof Palme berättade för mig att de båda hade hårt tryckt varandras händer och sagt till varandra: ”Vad som än sker mellan oss så ger vi aldrig upp neutraliteten och alliansfriheten.” ”Aldrig”, upprepade de båda partiledarna och såg varandra djupt i ögonen.

Detta hände 1971. Det vill säga för snart femtio år sedan.

Skälen för det hårda motståndet mot ett Nato-medlemskap då 1971 var inte annorlunda än nu 2014. Neutraliteten och alliansfriheten har visat sig vara till fördel för Sverige. Sveriges historia beskriver en långvarig fred med våra grannländer. Vi ställde inte upp på några krig under 1800-talet efter Napoleonkrigen. På 1900-talet blev vi inte indragna i de två världskrigen. Neutraliteten och den militära alliansfriheten ansågs vara orsaken till att Sverige kunde behålla freden och friheten. Denna uppfattning gäller än idag. Sverige är ett neutralt och militärt alliansfritt land. Något som en majoritet av svenska folket vill stå fast vid.

Ett svenskt medlemskap i en sådan militär allians skulle öka spänningsnivån i vår del av världen och försvåra våra möjligheter att föra en aktiv fredspolitik. Ett medlemskap skulle också innebära att Sverige tvingades in i Natos kärnvapendoktrin.

Vid flera tillfällen samtalade jag om Nato med den legendariske utrikesämbetsmannen Sverker Åström. Hans viktigaste princip var att Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik inte får vara riktad *mot* Ryssland. Det är fråga om gemensam säkerhet, innebärande att varje stats politik skall vara så utformad att den inte skadar någon annan stats säkerhet. Detta är, menade Sverker Åström, realism och inte undfallenhet mot någon stormakt.

Sedan 1990-talet har konfliktlösning genom militära interventioner varit den förhärskande doktrinen hos stormakterna i väst. Men framträdande förespråkare för en sådan politik har också funnits i vårt land bland politiker och opinionsbildare. In-

terventionerna i Afghanistan, Irak och Libyen är inga lysande exempel till eftervärlden. Tvärtom. Interventionerna har skapat misslyckade stater med ännu mer av oro och konflikter. Resultatet besannar att det inte är krig som leder till fred.

Den svenska traditionella utrikes- och säkerhetspolitiken bygger på en rakt motsatt grund: fredlig lösning på krig och konflikter genom diplomati bestående av samtal, förhandlingar och medling. Det som var Olof Palme-linjen.

Den svenska neutralitets- och allianspolitiken har byggt på ett eget starkt folkförsvaret baserat på allmän värnplikt. Avvecklingen av folkförsvaret och den allmänna värnplikten är det största försvars- och säkerhetspolitiska misstaget som Sverige någonsin gjort. Nedrustningen av försvaret och slopandet av den allmänna värnplikten kan komma att undergräva den svenska alliansfriheten. Deltagandet i Nato-ledda militära interventioner har redan medverkat därtill. Allt detta skedde dessutom utan en offentlig debatt. Att den allmänna värnplikten hade avvecklats och att Sverige var i Afghanistan på krigsuppdrag och inte på fredsuppdrag kom överraskande och plågsamt för många svenskar. Många anser att de har blivit lurade eller undanhållna fakta.

Denna bok är en nödvändig bok i en tid när intresset för Nato-frågan ökar, när företrädare för svenska politiska partier i stigande grad uttalar sympati för ett Nato-medlemskap och när världen både nära oss och på avstånd är oroligare och mer krigisk än på länge. Det räcker om jag pekar på Ukraina, Irak, Syrien och på Mellanöstern.

Bokens författare tillhör de främsta och mest kunniga som Sverige har i försvars- och säkerhetsfrågor. De ger i boken värdefulla bidrag till en efterlängtd offentlig debatt om Nato-frågan. En smygande Nato-anslutning, som nu äger rum, är ingen demokratisk önskedröm. Inte heller en Nato-debatt som bara förs i slutna rum och där frågan om medlemskap eller inte riskerar att avgöras av några få.

Boken är ingen anti-Nato-bok. Det är en bok där författarna med sina goda erfarenheter från politik, diplomati, forskning och media presenterar vad som enligt deras mening är den bästa

säkerhetspolitiken för Sverige så att vårt land kan överleva som en fri nation och bidra till fred i världen.

Denna bok är ett oundgängligt dokument för den som vill lära sig mer om Nato-frågan och som vill delta i debatten på sakliga grunder.

Nacka i oktober 2014

En allians i identitetskris

av Katrine Marçal

”ATT HÅLLA RYSSARNA ute, amerikanerna inne och tyskarna nere” – det var Natos mål, med organisationens första generalsekreterare lord Ismays berömda ord.

Nato var en organisation av militär karaktär byggd runt en konkret risk. Grundad 1949 som en militärallians för att stå emot ett kommunistiskt hot i öst handlade organisationen om Europa i en värld där den geopolitiska konfliktlinjen gick just här.

Det fanns en tydlig gräns i järnridån, en tydlig motpart i Warszawapakten och en tydlig agenda som västeuropeiska och amerikanska säkerhetsintressen förenades i: ”Ryssarna ute, amerikanerna inne och tyskarna nere.”

Men vad är Nato idag? Vad är det för organisation allt ivrigare röster nu argumenterar för att Sverige ska gå med i? Vad är det Europa som Nato grundades för att försvara?

Under fyrtio år av kallt krig avfyrade Nato inte ett enda skott. I den värld som uppstod efter Berlinmurens fall kom organisationen att avfyra många. I Kosovo (Natos första krig), i Afghanistan och i Libyen. Nato har bekämpat allt från pirater till cyberattacker. Organisationen har med högst varierande framgång försökt omstöpa sig till att passa för en ny och mer komplex hotbild i en värld med fler stora globala aktörer.

De flesta europeiska länder uppfattade Berlinmurens fall som slutet på det mest direkta militära hotet mot dem. För dessa

länder tycktes det nu naturligt med militär nedrustning – inte expansion.

USA uppfattade situationen annorlunda.

Från andra sidan av Atlanten fann man sig vara den enda kvarvarande supermakten i vad som tycktes vara en förvirrande och instabil värld. Diskussionerna mellan USA och de europeiska Nato-länderna om hur mycket var och en bör spendera i militärutgifter är ständiga. Det är USA som står för Natos reella militära muskler och många bedömare tycker att det är orättvist att så ska behöva vara fallet. Det har hänt en del sedan 1949 när Europa var utfattigt och sönderkört efter andra världskriget, heter det. Den amerikanska befolkningen är också fundersam över om USA verkligen behöver 40 000 soldater stationerade i Tyskland. Det hot som de uppfattar sig leva under kommer från den globala terrorismen, inte det Tyskland som Nato en gång grundades för att hålla ”nere”. Samtidigt har man i Polen länge skämtat om att den enda uniformerade amerikanen i landet är militärattachén på ambassaden. Här är kritiken den motsatta, man tycker att USA inte är tillräckligt involverat.

Trots att Polen är medlem i Nato.

Detta är dock inte hela bilden. Den amerikanske statsvetaren Christopher Layne har beskrivit hur USA sedan det tidiga femtiotalet ägnat stor energi åt att hindra Europa som helhet från att bli en ”tredje kraft” globalt och militärt. Här har Nato haft nästan en fjärde uppgift förutom sitt: ryssen ute, amerikanen inne och tysken nere. Europeisk makt skild från Washington var inget Washington ville se. Det har för det mesta funnits spänningar mellan Nato och EU samt dess föregångare i denna bemärkelse.

USA är med andra ord splittrat mellan att å ena sidan sura över att Europa inte spenderar tillräckligt mycket pengar på sitt eget försvar och att å andra sidan inte vilja att kontinenten blir oberoende av Washington. På senare tid har dock även detta börjat förändras. När Barack Obama valdes till president 2008 hette det att han inte brydde sig om Europa. Den amerikanske presidenten hade rötter i Kenya och den amerikanska mellanvästern.

Hans barndom utspelade sig i Indonesien och på Hawaii. Barack Obama personifierade den trend i USA där allt fler saknar koppling till Europa. Dagens globalisering flyttar makten söderut och österut och den amerikanska utrikespolitiken riktar sig alltmer dit. De senaste åren har röster höjts för att USA bör lämna hela Nato. Organisationen är en relik från kalla kriget, och så länge USA stannar kvar i militäralliansen kommer européerna aldrig själva att ta ansvar för sitt försvar, heter det.

Efter Berlinmurens fall expanderade Nato österut i Europa, till Rysslands stora missnöje naturligtvis. Först etablerade man Partnerskap för fred 1994 och sedan, år 1999, accepterade Nato Tjeckien, Ungern och Polen som medlemmar. Fem år senare fortsatte Nato in i det forna Sovjetunionen: Lettland, Litauen och Estland gick med tillsammans med Bulgarien, Rumänien, Slovakien och Slovenien. De central- och östeuropeiska länderna var lyckliga över att komma in under Natos paraply; samtidigt gjorde expansionen att beslutsfattandet inom den redan stora organisationen blev ännu svårare. När USA efter den 11 september 2001 gjorde sig berett att attackera först Afghanistan och sedan Irak gick George W. Bush helt enkelt runt Nato och konstruerade sin egen *coalition of the willing*.

Det säger på sitt sätt något om militäralliansens betydelse och roll.

Under 1990-talet fanns en bild hos många intellektuella av Europa som en kontinent där gamla tiders maktbalanser och maktkamper inte längre dikterade utrikespolitiken. Vi sades ha kommit in i en ny postmodern tid där nationalstaten och alla dessa gamla krig och politiska och militära konflikter om gränser hade spelat ut sin roll. Egentligen var detta inte sant. Fler nationalstater har uppstått och förgåtts i Europa under de två decennierna sedan 1989 än i någon annan region någonstans i världen, förutom i Afrika under avkoloniseringsens 1960-tal.

Nato-expansionen på 1990-talet och runt millennieskiftet byggde dock i hög grad på drömmen om att EU och Nato skulle expandera tills de täckte hela Europa, kanske även Ryssland, i en enda ny institutionell, fredlig världsordning. Vad som har hänt

de senaste åren, och definitivt sedan kriget i Georgien 2008, är att Ryssland som aldrig varit bekvämt med Nato-expansionen österut har blivit mäktigt nog att kräva en annan europeisk säkerhetsarkitektur. Detta har skett samtidigt som Europa har förlorat sin centrala plats som spelplan för internationell politik.

Allt detta har lämnat Nato i något av en permanent identitetskris.

Natos berömda artikel 5, som dikterar att en väpnad attack mot en stat är ett väpnat angrepp mot alla stater, var på blodigt allvar under kalla kriget. Den är grunden för hela militäralliansen. Men vad innebär den idag? Expansionen av Nato in i det forna Sovjetunionen gjordes i en tidsanda där västvärlden i hög grad trodde på sin egen retorik om att konflikter om territorier och gränser på europeisk jord hörde till det förgångna. Det var en sak att glatt expandera Nato österut i en värld när det bara ansågs som en tidsfråga innan Ryssland fullt ut var en del av samma institutionella och värderingsmässiga ordning som alla andra. Men skulle Frankrike, Tyskland och USA spilla sitt blod för Litauen om ryska trupper gick in i landet idag?

I Central- och Östeuropa är man inte säker på det.

Gårdagens Nato med 14 medlemmar tydligt sammanbundna av ett gemensamt intresse i ett gemensamt kallt krig är något annat än dagens Nato med sina 28 medlemmar. I den svenska Nato-debatten låtsas vi samtidigt som om det gamla Nato fortfarande existerade med sin fullständiga uppbackning från en amerikansk krigsmakt fokuserad runt Europa och den europeiska säkerheten. Det är på de premisserna som diskussionen förs.

Den debatt som finns i de flesta Nato-länder om en organisation i djup identitetskris, en allians som inte vet vad dess uppgift är i en helt ny värld, är nästintill helt frånvarande i Sverige.

Våra Nato-förespråkare brukar likna ett medlemskap vid en brandförsäkring. Men Nato har de senaste årtiondena snarast varit en ihålig ledningsstruktur som inkorporerats med varierande framgång i de militära eller fredsbevarande operationer som USA tillsammans med olika koalitionspartners har ägnat

sig åt. Sverige har inte behövt vara med i detta Nato, utan vi har kunnat bidra till fred och säkerhet där vi har velat.

Vi har deltagit i de militära insatser som vi har fattat beslut om själva.

Det sägs nu allt oftare att den ryska aggressionen i Ukraina kommer att återaktualisera Nato. Militäralliansen var en lösning i jakt på ett problem och nu har den hittat Vladimir Putin.

Men hur hotfull putinismen än har blivit så är dagens Ryssland inte Sovjetunionen. Europa befinner sig i en farlig situation, men inte i kalla krigets situation. Sverige har levt i fred i 200 år. Vårt geografiska läge i kombination med vår förda politik har varit framgångsrik. Om den ska ändras behöver vi goda skäl. Ingen seriös bedömare tror idag på ett militärt angrepp som bara skulle riktas mot Sverige.

Ska vi gå med i Nato bör vi ha en uppfattning om vad Nato är. Och det vet idag inte ens militäralliansen själv.

”Att hålla ryssarna ute, amerikanerna inne och tyskarna nere” är en mission byggd på en värld som inte längre existerar. Men även den världsbild som i hög grad var drivande i Nato-utvidgningen på 1990-talet och runt millennieskiftet har förlorat i aktualitet. Någon postmodern era där EU och Nato kommer att vidgas till att inkludera även Ryssland i en enda institutionell världsordning tycks inte stå bakom hörnet.

Minst sagt.

Vi kan naturligtvis ha den ”förutsättningslösa” debatt om Nato som förespråkarna i Sverige efterfrågar, men då måste den debatten utgå från vad Nato är idag, inte vad det var under kalla kriget. Den får inte heller skymma den större och mycket viktigare diskussionen om svensk säkerhet och svenskt försvar i en ny tid.

Nato och krigen i f d Jugoslavien

av Sören Sommelius

TIO ÅR EFTER Berlinmurens fall och det kalla krigets slut bombade Nato Serbien och Kosovo under 79 dagar våren 1999. Det var inget vanligt krig utan en "humanitär intervention", påstods det. Det var inte bara Natos och USA:s krig utan också den europeiska socialdemokratins krig, riktat mot tidens personifierade "onda man", den serbiske presidenten Slobodan Milošević.

I propagandan framställdes Milošević som Balkans svar på Hitler. Därmed var allt "vårt goda våld" tillåtet för att bekämpa Serbiens "onda våld".

Miloševićs roll skulle senare övertas av Usama bin Ladin, Saddam Hussein, Mahmoud Ahmadinejad och andra. Varje krig behöver sina "onda män".

Kroatiens nationalistiske president Franjo Tudjman var kan tänka ungefär lika "ond" som Milošević men lierad med USA.

Det var ett krig där så kallade smarta bomber fälldes över Serbien. Några mindre smarta bomber hamnade i grannländerna.

Serbien blev ett övningsfält för USA:s militärindustriella komplex med tidens mest avancerade militära teknik. Det amerikanska flygvapnets nya superplan B2 Stealth fick sitt elddop under kriget. Planen startade från baser i USA, flög till Serbien och Kosovo och bombade, tankade i luften och återvände sedan över Atlanten. De stora planen var konstruerade så att de var

svårupptäckta med radar. Trots sin storlek kunde de ”smyga” sig in över fiendens ställningar.

B-2-planen flög så högt att de inte kunde träffas av artilleri från marken. USA riskerade därmed varken att få hem döda soldater eller att få dyra plan nedskjutna. Döda amerikaner kunde ha skapat en negativ opinion mot kriget i USA. Nedskjutna bombplan skulle varit negativt för landets militära industrier.

För folk på marken innebar höghöjdsbombningarna att många dödades av ”misstag”, som ”collateral damage”. Få militära mål slogs ut. Den civila förstörelsen blev desto större.

Sverige stod utanför. Sverige var ju inget Nato-land. Dåvarande statsminister Göran Persson visade dock tydligt var hans sympatier fanns genom att under pågående bombningar resa till Washington med en stor delegation för att hylla Nato på organisationens femtioårsjubileum.

Danmark deltog som Nato-land med militära insatser i bombkriget mot Serbien och Kosovo. I april 1999 var hela 60 procent av danskarna positiva till landets militära insats på Balkan. Danmark var ett av de krigförande länder vars befolkning mest ställde sig bakom kriget.

Hur gick det till? Varför blev danskarna krigshetsande i ett krig mot Serbien?

Kanske berodde det på att antikrigsrörelsen i Danmark var liten och inte fick genomslag i medierna.

Samtidigt publicerade brittiska *The Economist* en skrämmande undersökning som visade att 50 procent av befolkningen i både USA och Ryssland trodde att det fanns risk för ett tredje världskrig inom tio år. Krig föder rädsla för nya krig.

Jag besökte Köpenhamn flera gånger under bombningarna. Den danska fredsrörelsen gjorde fyndiga affischer mot det moderna kriget och undrade om de amerikanska piloterna på morgonen lämnade barnen på dagis innan de flög till Europa för att bomba.

En demonstration mot Danmarks krigsdeltagande samlade 500 deltagare på Kultorget i centrala Köpenhamn. Stämning-

en påminde om Vietnamrörelsens tid, slagorden, banderollerna, de flammande antikrigstalen, med paroller som ”Stoppa Natos bombningar!” och ”Erkänn Kosovos självständighet”.

Ingen av demonstranterna krävde ”Danmark ut ur Nato”.

Folk strömmade efter demonstrationen över Kultorvet längs Købmagergade mot Nørreports station. Många lyssnade på en protestsångare, som mellan sångerna sa:

– Nu har jag plockat fram fredsrörelsens sångbok. Allt för länge har den stått på bokhyllan och samlat damm.

Skillnaden mellan Vietnamkrigets 70-tal och Kosovokrigets 1999 var ändå stor i Danmark. 70-talets demonstranter var många fler än de som protesterade 1999 mot att Danmark förde krig på Balkan. Och demonstrationerna 1999 kunde inte skapa en opinion mot Danmarks mycket mer omfattande Nato-insatser i Afghanistan, några år senare. Då deltog också svenska trupper under Natos befäl.

Svenska tidningar publicerade efter bombningarna av Jugoslavien siffror som visade att allt färre svenskar då kunde tänka sig att Sverige skulle bli medlemsland i Nato.

Natos bombningar 1999 påminde tvärtom många svenskar om värdet av vår traditionella alliansfrihet. Den hållningen har levt vidare in i vår tid.

Antalet flyktingar från Balkan ökade dramatiskt under bombkriget. Norge beslöt den 19 april 1999 att människor av alla etniciteter från Förbundsrepubliken Jugoslavien skulle få uppehållstillstånd. I Sverige var stämningarna annorlunda. Bara flyktingar från namngivna läger i Makedonien var välkomna till Sverige, alltså i första hand kosovoalbaner, inte de serber som av olika skäl flydde undan bomberna.

Det hängde också samman med att oppositionen i Sverige mot ”det humanitära bombkriget” var liten.

När ett upprop mot Natos bombningar infördes på Aftonbladets kultursidor fick vi som skrivit under mothugg av Sydsvenskans chefredaktör Per T. Ohlsson. Han kallade undertecknarna för ”tyranniets gråterskor”, som var a) anti-amerikaner,

b) av samma intellektuellt ihåliga kaliber som Hamsun och tyskvänliga idealister på 30-talet, c) i praktiken serbo-fascister och d) så korkade att vi var ”intellektuella” inom citationstecken.

Så hård var tonen den gången. Så svårt var det att föra en nyanserad debatt om den tidens viktigaste fråga.

En stor fredskonferens genomfördes i Haag i maj 1999 under de pågående bombningarna. Det var precis hundra år efter den epokgörande Haagkonventionen 1899. I den antog man för första gången en serie internationella lagar om krig. 1899 upprättades också den permanenta skiljedomstolen i Haag.

Jag deltog i konferensen och bodde på ett badhotell i Haag, där gästerna enbart bestod av delegater. I konferensen deltog framstående forskare, Nobelpristagare som Desmond Tutu och aktivister från mängder av organisationer. Från att ha varit tänkt som en genomlysning av frågor kring krig och fred blev konferensen snart alltmer fokuserad på kriget på Balkan och bombningarna av Serbien.

En morgon rapporterade BBC att den kinesiska ambassaden i Belgrad precisionsbombats. En annan dag kom rapporter om att det serbiska TV-huset förstörts med flera döda. Båda händelserna var klara krigsförbrytelser.

Hague Peace Appeal med 8 000 deltagare var en stor händelse internationellt, men fick inget genomslag i svenska medier. I Sverige var all uppmärksamhet riktad mot det näraliggande Bryssel. Där fanns Natos högkvarter varifrån dagliga krigskommunikéer kablades ut med genomarbetad och sofistikerad informationsstrategi.

Huvudansvarig för kommunikéerna från Nato var den vältalige brittiske historikern Jamie Shea, som skickligt sålde idén om bombningarna som det ”goda kriget”.

Få eller inga journalister befann sig där bomberna föll. Krigskorrespondenterna satt bekvämt i Bryssel. Tyvärr fick de där bara den ena sidans version av det som skedde.

I Haag blev kritiken mot bombningarna av Kosovo och Serbien

från dag till dag allt mera massiv. Johan Galtung och andra fyllde föreläsningssalarna. På gatorna utanför demonstrerade hundratal japanska aktivister och krävde ett kärnvapenfritt århundrade. En förmiddag ägnades åt FN:s fredsbevarande möjligheter.

En demonstration mot Natos bombningar och mot den etniska resningen av Kosovo gick genom centrala Haag med aktivister och orangeklädda buddhistmunkar. I täten fladdrade en fana med Bertha von Suttners paroll "Ned med vapnen". På ett seminarium om det nya begreppet "humanitära interventioner" påpekade experter från UNHCR att Nato med kriget bröt mot såväl Genèvekonventionerna som FN-stadgan.

Min son Pål arbetade vid den här tiden för Dagens Nyheter som fotograf. Jag ringde från Haag till Pål i Skopje, där han besökt läger med flyktingar från Kosovo. Han såg kriget ur flyktinglägrens perspektiv, såg rädslan och misären hos alla de kosovoalbaner som tvingats fly från sina hem.

På avslutningsceremonin talade FN:s dåvarande generalsekreterare Kofi Annan, som möttes av ovationer. "Kofi Annan, we Believe in You! Stop the War in the Balkans", läste jag på en stor banderoll. Kriget fick många att inse hur viktigt FN är eller snarare borde vara.

Efter Bangladeshs premiärminister talade svenska Maj Britt Theorin. Hon möttes av jubel när hon krävde: "Stoppa den etniska rensningen av Kosovo! Stoppa Natos bomber!"

BBC rapporterade vid midnatt samma dag att bombningarna intensifierats ytterligare och att Nato bombat en kosovoalbansk flyktingkonvoj med 80 dödade. Jag läste i brittiska *Daily Telegraph* om hur Nato-plan släppt clusterbomber i havet alldeles utanför Venedig efter fullgjorda bombuppdrag i Serbien. Fiskare hade fått livsfarliga odetonerade bomber som fångst i näten.

Ett år efter bombningarna, våren 2000, besökte jag Belgrad och Novi Sad, huvudstad i Vojvodina i norra Serbien. I båda städerna syntes ruinerna efter bombningarna, däribland de förstörda TV-husen i båda städerna och Novi Sads sönderbombade broar över Donau.

Mer än femton år har gått sedan bombningarna. Besynnerligt nog uppmärksammades varken 10- eller 15-årsminnet av kriget i svenska medier. Få såg sambanden mellan bombningarna 1999 och USA:s angrepp på Afghanistan 2001 och på Irak 2003. Än färre diskuterade vad krigen ledde till, utöver ofattbart mänskligt lidande, förstörelse, fattigdom.

Tänk om Nato inte bombat, om FN och det internationella samfundet i stället fått ”bygga fred med fredliga medel”, genom freds- och demokratibyggande insatser i Kosovo och Serbien.

Ett enda B2-Stealth plan kostade mellan 15 och 20 miljarder kronor att bygga. Investmentbanken Lehman Brothers uppskattade att USA:s militära insats i Kosovokriget kostade 25 miljarder i månaden. Ett markkrig skulle flerdubblat summan.

Till krigets kostnader kom återuppbyggnad och flyktinghjälp, bådadera till svindlande belopp.

Tänk om FN fått 20 miljarder till fred på Balkan eller 40 miljarder, motsvarande ett eller två B2-plan!

Naivt? Kanske. Men att tänka att vapen och krig löser sociala problem är inte bara naivt utan cyniskt.

Efter bombningarna var det självklart att Nato och USA måste ”få utdelning” på insatsen, med så stora pengar satsade och så mycket prestige investerad.

Balkan blev under kriget den amerikanska vapenindustrins skjutfält. Efter kriget upprättade USA i Kosovo nära gränsen till Makedonien Camp Bondsteel. Militärbasen byggdes av Kellogg, Brown & Root, från början ett oljebolag från Texas och då ett dotterbolag till det ökända Halliburton, med nära band till USA:s tidigare vicepresident Dick Cheney. Bondsteel var då den byggdes USA:s största utländska bas efter Vietnamkriget.

Sändes de amerikanska soldaterna efter bombkriget till basen i Kosovo för att garantera kosovoalbanernas – och den serbiska minoritetens – humanitära behov? Naturligtvis inte.

Den ”humanitära interventionen” följdes inte av verkliga humanitära insatser på marken.

Varför får militära insatser kosta obegränsat medan fred och

fredsbyggande knappast ges några medel alls? Kan inte vi i Sverige med vår långvariga fredstradition tänka annorlunda? Varför förs det så få diskussioner om fred med fredliga medel?

Varför har Sveriges officiella politik de senaste decennierna alltmer övergett vår traditionellt FN-vänliga hållning, där just fredsbyggande med fredliga medel varit huvudprincipen, och övergått till att i alla sammanhang prioritera Natos militära lösningar på konflikter?

Fortfarande 2014 vill majoriteten svenskar inte att Sverige ska bli ett Nato-land. Sveriges sekellånga alliansfria politik har kanske ofta varit en illusion. Men den är djupt förankrad i många svenskars identitet, också i min.

Krig är brutalt, krig är dumhet.

Den svenska vapenindustrin säljer mer vapen än nästan alla andra länder i världen per capita räknat. När JAS Gripen-försäljningar i Schweiz stoppas av en folkomröstning betraktas det i många massmedier som en nationell katastrof.

Jugoslavien var tredje största kund till den svenska vapenindustrin. Fortfarande dödas människor i Bosnien av svenska minor som blivit liggande kvar efter kriget i början av 1990-talet.

Vad ledde bombningarna av Kosovo och Serbien till?

Kosovo fick ett slags självständighet – med fortsatt fattigdom och arbetslöshet, men utan ekonomisk utveckling, utan demokrati och välstånd. Slobodan Milošević störtades så småningom och ställdes inför krigsförbrytardomstolen i Haag.

Utvecklingen i Serbien stagnerade under många år. Slovenien och Kroatien blev EU-länder och nya ekonomiska klyftor skapades mellan länderna i det före detta Jugoslavien, där Kosovo fortfarande är fattigast, liksom på 1980-talet.

I Belgrad år 2000 träffade jag bland andra den sympatiske Ljubiša Rajić (numera avliden), professor i skandinavistik vid universitetet i Belgrad. Vi talade om ekonomin, där privatiseringar blivit påbjudet i alla sammanhang.

– Det har ofta betytt att krigsprofitörerna köper upp industrin. Svarta pengar tvättas. Snart får jag antagligen söka stipendier

från "Arkans minnesfond". (Arkan eller Željko Ražnatović var ledare för en serbisk paramilitär grupp, Arkans tigrar. Han hade ett kriminellt förflutet i bland annat Sverige och mördades år 2000 i en hotellfoajé i Belgrad i en maffiauppögörelse.)

– Vad alla längtar efter är en politiker som Per Albin Hansson, någon som kan ge de jugoslaviska folken arbete, bostäder och social trygghet, sa Rajić.

Det är lätt att hålla med.

De viktigaste lösningarna på konflikter är arbete, bostäder och social trygghet. Plus demokrati.

Var bomningarna av Kosovo och Serbien bra konfliktlösning?
Är vapenmakt det bästa sättet att lösa komplexa konflikter? Är Nato bättre för världen och för Sverige än FN?

Jag kan inte acceptera det.

Frågorna är minst lika aktuella idag som under de händelser på Balkan som fått bli den röda tråden i min text.

Hinder på vägen mot medlemskap

av Mats Bergquist

FRÅGAN OM ETT svenskt Nato-medlemskap är i högsta grad en fråga om *grand strategy*, det vill säga en fråga om hur vi kan använda våra materiella och icke-materiella tillgångar för att säkra vårt oberoende och nationens framtid. En *grand strategy* är något som stater sällan ändrar på. Detta gäller inte minst för mindre stater, för vilka det är mycket viktigt att skapa förtroende i omvärlden för sin utrikespolitik. Om en stats utrikespolitik upplevs som oförutsägbar, kan detta få allvarliga följder. Om Sverige och Finland båda gick med i Nato skulle detta, jämte Tysklands återförening, vara en av de största geopolitiska förändringarna sedan andra världskriget. Östersjön skulle då bli ett Nato-innanhav. Halva gränsen mellan Nato-länderna och Ryssland täcks av Finland och Östersjön.

Den huvudlinje som den svenska staten följt sedan paradigmskiftet 1809–1814 genomfördes av den till svensk kronprins valde franske marskalken Jean Baptiste Bernadotte och har sedan dess i stort sett varit styrande för vårt lands utrikespolitik. Den innebar i korthet ett tillbakadragande från den europeiska kontinenten, övergivande av alla idéer om att söka återfå den förlorade landsdelen på andra sidan Bottenhavet och försök att varaktigt etablera en hygglig relation till Ryssland, den så kallade 1812 års politik. Denna grundlades under mötet, mitt under brinnande krig i Ryssland, mellan den svenske kronprinsen

– som efter ankomsten till Sverige hösten 1810 tog en fast hand om styret – och den ryske tsaren Alexander I.

Bernadotte hade sannolikt två motiv för att han pådyvlade det efter förlusten av Finland revanschsugna Sverige en helt ny och överraskande politik. Han insåg att hans nya landsmän väntade sig – vilket också Napoleon antydde till honom inför avresan till Sverige – en allians med Frankrike för att få tillbaka förlorade områden. Men Bernadotte insåg också, att det under 1700-talet skett en betydande viktförskjutning mellan Moskva och Stockholm. Även om man lyckades återerövra Finland skulle ett nytt krig sannolikt komma snart. Under 1700-talet ägde tre krig rum med Ryssland, varav Sverige startade två, 1741 och 1788. Olyckan var, ironiskt nog, att det senare kriget 1788–1790 var så pass lyckosamt att detta dolde maktförskjutningen mellan de båda länderna. Men Bernadotte insåg alltså detta. Genom att han som landmilitär inte riktigt förstod relationen mellan Sverige och länen på andra sidan Östersjön – han kallade dem i ett brev till sin drottning där han resonerade om strategiskifftet ”den ultramarina provinsen” – underlättades i hans optik den nya politiken. Att Sverige och Finland faktiskt var en mera naturlig statskonstruktion än Sverige och Norge skulle han sannolikt med tiden ana.

Karl XIV Johan hade också ett mera personligt skäl för den nya *grand strategy* han skulle genomföra. Om han höll sig borta från kontinentens affärer, skulle hans chanser att få behålla sin nya värdighet öka. Till slut blev han faktiskt, jämte Soult, den enda av Napoleons 26 marskalkar, av sin kejsare belönade med allehanda titlar och furstendömen, som överlevde alla politiska förändringar och gjorde en glänsande karriär i den postnapoleonska världen (Soult blev både försvars- och utrikesminister samt regeringschef under Louis Philippe). Bernadotte hade inte bara tur, utan ägde också betydande skicklighet och sinne för den större bilden. I själva verket skulle man kunna påstå att han är en av de verkligt få betydande strategerna i den svenska historien, inte bara för hans militära erfarenhet utan kanske för att han som utlänning kunde betrakta situationen med en kylig

blick. Han insåg att Sveriges geopolitiska läge både möjliggjorde och krävde en särskild lösning.

Det intressanta med den nya politiken som i stora drag kom att vara till inträdet i EU 1995, det vill säga närmare 200 år, är att denna neutralitetspolitik som Karl Johan formulerade i ett berömt memorandum till sekreta utskottet 1834, med tiden skulle bli ett gemensamt vänster- och bondeprojekt: fredssträvanden och stor försiktighet med försvarsutgifterna. Med tiden skulle den omfattas även av högern som 1920 jämte bondepartierna med hänvisning till den hävdvunna neutralitetspolitiken motsatte sig inträde i Nationernas Förbund, medan vänstern, det vill säga liberaler och socialdemokrater, ville gå med; de såg NF som ett fredsprojekt.

Det vore givetvis oriktigt att i detta sammanhang glida förbi att den av Karl Johan 1812 valda politiken ibland varit ifrågasatt och på väg att eroderas eller överges. Medlemskapet i NF innebar ju potentiellt skyldighet att i enlighet med förbundsstadgans artikel 16 införa sanktioner mot andra stater och därmed en uppenbar risk för att råka i konflikt med dessa stater. Men detta skulle för svensk liksom för övriga medlemsstaters del snart bli en tom bokstav. Man upplevde ingen tydlig motsättning mellan neutralitetspolitik och medlemskap i NF som kunde sägas vara ett annat sätt att främja samma målsättningar.

När Sverige gick med i FN 1946 ansågs däremot risken för påfrestningar för vår politiska huvudlinje mycket liten. Om de fem stormakterna i Säkerhetsrådet till äventyrs skulle komma att enas om någon form av ingrepp mot en medlemsstat vore ju risken för en mindre stat försumbar. Och medlemskapet i både NF och FN kunde retoriskt passas in i en med tiden mer aktiv neutralitetspolitik. Det isolationistiska elementet i neutralitetspolitiken, som styrde till exempel lantmannapartiet under senare delen av 1800-talet, fick maka på sig för ett engagemang för mellanstatligt samarbete på funktionell, med andra ord inte överstatlig grund.

De båda världskrigen, enkannerligen det andra, innebar självfallet modifieringar av eller kompromisser kring neutralitetspo-

litikens tillämpning. Men några allvarliga planer på att ingripa i kriget fanns inte; de som ville ansluta till Tyskland eller västmakterna var få under båda krigen, även om meningsmotsättningarna kring *hur* neutralitetspolitiken skulle föras ibland var starka.

Ironiskt nog var dock Karl Johans son, Oscar I, den som kom närmast att överge faderns grundlinje när han övervägde ett svenskt ingripande i Krimkriget 1853–1856 mellan England, Frankrike och Turkiet å ena sidan och Ryssland på den andra; han hade redan 1848 under det första dansk-preussiska kriget om Slesvig-Holstein sänt en rätt stor truppstyrka till Danmarks hjälp. Här fanns en chans att ansluta till västmakterna och återerövra Finland eller i alla fall Åland. Så skedde dock aldrig, trots att både kungen och den allmänna opinionen nog såg en stor lockelse i projektet. ”Wiser counsels prevailed.”

Sveriges inträde i EU innebar förvisso ett paradigmskifte. För första gången sedan 1814 blev Sverige med i en politisk allians, vilket förvisso innebar en betydande politisk justering av vår *grand strategy*, men kanske på många sätt mera en förändring för hela den centrala statsförvaltningens arbetssätt än en ny strategisk huvudlinje; någon betydande överstatlighet gäller ju inte i utrikespolitiken. En ansökan om medlemskap i Nato skulle däremot otvetydigt vara en ny huvudlinje, eftersom vi på grund av alliansens artikel 5 skulle åta oss att solidariskt försvara andra medlemsländer. Visserligen får man själv välja på vilket sätt man vill visa sin solidaritet med en angripen medlemsstat, men förpliktelsen kvarstår. Några sådana åtaganden har Sverige inte iklätt sig sedan deltagandet i fälttåget mot Napoleon 1813–1814. Den solidaritetsklausul som EU-medlemmarna sedan Lissabonfördraget iklätt sig, liksom den ensidiga klausul vi själva utfärdat 2009 avseende våra grannländer, kan tyckas långtgående men har ändå klart mindre politisk och symbolisk vikt än Nato-fördragets artikel 5. *EU:s solidaritetsklausul gör förbehåll för alliansfria stater, och den svenska klausulen binder oss inte till några konkreta åtgärder.*

Somliga har tyckt att steget till medlemskap i Nato i och med deltagandet i EU och efter de båda solidaritetsklausulerna är

ganska obetydligt eller i alla fall ett logiskt nästa steg. Men om man vill ändra den huvudlinje som följts sedan 1814, måste man först ställa frågan om hur en sådan förändring skulle påverka vår egen säkerhet, och sedan regionens. Man brukar ibland peka på att Norge, trots medlemskap i alliansen sedan dess grundande 1949, generellt haft goda relationer till sitt stora grannland, Ryssland. Det är förvisso sant och kan bland annat tillskrivas de restriktioner norrmännen själva ålagt sig när det gällt baseringen av kärnvapen och främmande trupper närvaro på norsk mark. Ryssland har vidare ett intresse av att kunna samarbeta med Norge på Svalbard och i de väldiga och sannolikt resursrika havsområdena i Nordatlanten och Ishavet. Varför skulle inte Sverige – och Finland som det också rör sig om, eftersom båda länderna sagt sig skola agera gemensamt i denna fråga – kunna vara med i Nato och ändå upprätthålla en fungerande relation med Moskva?

Till att börja med har det norska Nato-medlemskapet nu en mansålder på nacken och således ett slags politisk hävd. Norge har inte under modern tid utgjort en neutral zon, eller ett buffertområde mellan stormakterna. Man kan göra det kontrafaktiska experimentet att fråga sig vad som skulle hänt om Sverige och Finland, eller bara Finland, år 1949 hade anslutit sig till Natos grundarländer. Den spänning som vi under det kalla kriget ofta fick uppleva, men som många idag kanske inte kommer ihåg eller ens har upplevt, skulle i så fall med största sannolikhet ha varit betydligt högre än den faktiskt var. Även om man hävdar att dagens Ryssland inte är den revisionistiska stormakt som Sovjetunionen var, bör sådana antaganden efter Georgien 2008 och Ukrainakrisen 2014 omges med betydande frågetecken.

Sverige är till ytan Europas tredje största land och obetydligt mindre än Frankrike och Spanien; Finland tillhör också de större i vår världsdel. Ett svenskt och/eller finskt medlemskap i Nato skulle alltså innebära en mycket stor geopolitisk förändring i vår världsdel som måste få vittgående följder utöver överväganden om de båda staternas egen säkerhet, desto mera som denna ut-

vidgning av alliansen skulle komma ovanpå en redan omfattande sådan som successivt genomförts sedan Sovjetunionens sammanbrott 1989–1991. Sveriges och/eller Finlands status som – geopolitiskt sett – buffertstater mellan en stormaktsallians och en annan stormakt har, genom att denna varat en mansålder, också fått ett slags utrikespolitisk hävd. Att denna stora buffertzonen har varit av värde för stabiliteten under det kalla kriget torde vara ett allmängiltigt konstaterande. Skulle det med tanke på de nu starka motsättningarna mellan Nato och Ryssland vara till fördel för Europa om den politiskt-militära boskillnaden dem emellan drogs längs den finska östgränsen? Knappast.

En ensidig ändring av denna status kräver betydande diskussion och eftertanke och bör i vilket fall som helst genomföras i någorlunda inrikespolitiskt samförstånd; något annat vore otänkbart, vilket alliansregeringen under Reinfeldt liksom den nya regeringen Löfven har slagit fast. Någon omfattande diskussion har egentligen ännu inte ägt rum i vare sig Finland eller Sverige.

Om den finska eller svenska regeringen eller båda skulle komma fram till att söka medlemskap i alliansen, kan man i alla fall i Sverige vara ganska säker på att både Miljöpartiet och Vänsterpartiet kommer att kräva folkomröstning, vilket då med tanke på att motståndet inom socialdemokratin också är mycket stort, skulle bli närmast omöjligt för detta parti att motsätta sig. Det innebär nu att en stark parlamentarisk minoritet skulle kräva en sådan omröstning. Det brukar ofta sägas att om den finska statsledningen, i detta fall presidenten, skulle meddela det finska folket, att en ansökan om medlemskap i Nato vore den bästa lösningen på landets säkerhetspolitiska problem, skulle folket acceptera detta. Kanske, men om en folkomröstning skulle äga rum i Sverige, skulle det sannolikt bli rätt svårt för den finska regeringen att motsätta sig krav på en sådan som troligen skulle komma från Sannfinländarna, Centerpartiet och Vänsterförbundet och sannolikt de gröna, med sammanlagt, enligt senaste opinionsundersökningar, över 50 procent av väljarna bakom sig. Därtill kommer att såväl Centerpartiet som Socialdemokrater-

na i kongressbeslut bundit sig vid att låta folket avgöra frågan. Om detta explicit innebär folkomröstning kan kanske diskuteras. Men det förhållandet att beslutet om Finlands anslutning till EMU och euron togs av riksdagen och inte som hos oss blev föremål för folkomröstning, spelar nog inte en avgörande roll här. EMU-medlemskapet sågs i Finland som en logisk följd av EU-medlemskapet medan ett Nato-medlemskap är en annan och mycket större fråga. Presidenten, som enligt författningen har ansvar för utrikespolitiken, har själv uttalat sig för folkomröstning. Argument från Nato-anhängare i Finland av innebörd att frågan, på grund av sin natur, inte lämpar sig för folkomröstning torde i sammanhanget väga lätt.

Hur – och när – skulle sådana folkomröstningar arrangeras, hur kan de tänkas utfalla och vilka konsekvenser skulle olika resultat kunna ge?

Till att börja med kan konstateras att i motsats till EU-omröstningen 1994, men i likhet med den svenska EMU-omröstningen 2003, är det inte ett förhandlingsresultat man skall ta ställning till utan rimligen om man skall ansöka eller inte; eventuella förhandlingar skulle ju beröra mycket tekniska frågor om militär samordning, så kallad interoperabilitet, och resultatet inte lämpa sig för en folkomröstning.

Eftersom nästan alla folkomröstningar är svåra att förutse utgången av, är tidpunkten mycket viktig. Skall de hållas samtidigt eller skall det land som helst av båda regeringarna antas vara det mest positiva gå först och då förhoppningsvis påverka utgången av den andra? Så skedde 1994 med EU-omröstningarna, då Österrike började, följt av Finland, Sverige och sist Norge som dock sade nej. Det fungerade således nästan hela vägen. Men även om man kunde utgå från ett österrikiskt ja, hade säkerligen ett finskt nej, även om detta inte föreföll troligt, radikalt ökat risken för ett svenskt nej och släckt allt hopp om ett norskt ja.

Risken med ett sådant upplägg är att Nato-motståndarna skulle anklaga regeringarna, om de nu kunde komma överens om vilken ordning man borde följa, för att tillgripa taktiska grepp och därmed utmana väljarnas känsla för "fair play", vilket med tanke

på frågans vikt skulle kunna bli mycket problematiskt. Risken skulle också finnas att det land som ordnar sin omröstning först, skulle säga nej, vilket då rimligen skulle påverka utfallet av den andra. Arrangerandet av en folkomröstning tar tid och kan inte genomföras med så kort varsel som skedde i mars 2014 på Krim. Då ökar risken för att den opinionsbild, som förelagat då man kommit överens om datum för de båda omröstningarna, ändras till följd av externa händelser eller inrikespolitiska förvecklingar.

Alternativet vore att ordna omröstningarna samtidigt i båda länderna, varvid man avsäger sig möjligheten påverka varandra, men eliminerar en risk för anklagelser om att tillgripa taktiska manövrar för att säkra ett önskat resultat. Hur två samtidiga kampanjer skulle påverka varandra är omöjligt att veta.

Inget av uppläggen är således klart att föredra om man önskar se Finland och Sverige som medlemmar av Nato. Sedan kommer följderna av om ett land röstar ja, det andra nej. Detta skulle kunna medföra allvarliga både utrikespolitiska och inrikespolitiska konsekvenser. Allvarligt vore även ett gemensamt nej, vilket säkert skulle leda till ganska olika tolkningar i Nato-länderna respektive i Moskva. Man kan inte heller veta hur detta skulle påverka det ganska långtgående praktiska samarbete som de båda länderna nu har med en del av alliansländerna. Av mera fundamentalistiska krafter i Bryssel skulle det kunna användas som argument för att sätta stopp för ytterligare steg på denna stig, att med andra ord återigen understryka den skillnad mellan medlemskap och icke-medlemskap som man ofta erinrar om. Men sannolikare är ändå att detta skulle innebära "business as usual" – nota bene om man antar att Sveriges och Finlands territorium fortfarande har strategisk betydelse, vilket vi måste utgå från och vilket bekräftats under den pågående Ukrainakrisen och det tillstånd att flyga genom svenskt luftrum som getts för Natos spaningsflyg, de så kallade AWACS.

Om Sverige säger nej och Finland ja, en fullt tänkbar utgång, är detta, bland annat med hänsyn till det bilaterala försvarssamarbetet, mindre bra. Men det skulle också troligen medföra en mera problematisk relation mellan Helsingfors och Moskva, vil-

ket givetvis då, som ibland under det kalla kriget, får återverkningar i Stockholm. Under det kalla kriget kunde den svenska politiska ledningen vanligtvis hantera dessa problem på ett sätt som ökade Finlands svängrum. Sveriges säkerhet måste givetvis också i detta läge innehålla en synlig försvarspolitisk komponent.

Den sämsta utgången av samtidiga folkomröstningar i de båda länderna är nog att Sverige säger ja och Finland nej. Men det är kanske samtidigt det minst sannolika utfallet. I ett sådant läge skulle Finland ensamt få fungera fungera som buffertzonen mellan Nato och Ryssland. Man kan givetvis inte utesluta att den finska ledningen, efter "a decent interval", som efter vår trafikomröstning 1955, flyttar avgörandet till riksdagen för att få ett annat resultat. Men även om så skulle ske vore det en viktig uppgift för svensk diplomati att på olika sätt mildra konsekvenserna för Finland.

Det förda resonemanget om eventuella folkomröstningar i Sverige och Finland visar att detta institut i de flesta sammanhang är mycket svårhanterligt och kan ge klart oönskade effekter. Om man härtill lägger att de ofta blir ganska jämna ökar problemen. En folkomröstning om medlemskap i Nato kan i Sverige resultera i t.ex. 53 procent för och 47 emot, vilket var fallet i EU-omröstningen 1994; i Finland var siffrorna 57-43, vilket är en större majoritet, men långt från de 67 procent för som var fallet i Österrike. Kan ett knappt resultat som 53-47 anses vara legitimt när det handlar om en kvalitativ förändring av ett lands *grand strategy*? Kräver inte sådana omröstningar en tydligare majoritet, som inte kan krävas konstitutionellt men politiskt? Annars riskerar man en fortgående debatt om utträde, i alla händelser om det internationella läget förblir oroligt. En efterhängsen sådan debatt, efter ett ja, skulle knappast stärka vår position i alliansen och riskera att förvandla oss till ett asteriskland, som Danmark länge var i flera hänseenden i förhållande till EU.

De kampanjer som måste föregå en omröstning kan, i alla fall i vårt land, orsaka splittring och därmed bli en belastning

för sammanhållningen i landet. Det finns föga skäl att utsätta Sverige – eller Finland, även om detta är Finlands sak – för de risker som folkomröstningar i de båda länderna kan utgöra. Då förefaller det bättre att fortsätta samarbetet med alliansen enligt nuvarande modell inom Partnership for Peace, ytterligare utöka det bilaterala försvarssamarbetet med Finland som under senare år fått viss fart och som kan ses som en process samt inte minst att ägna ordentliga resurser för att förstärka vårt försvar och incidentberedskapen. Man får aldrig glömma att det är varje suverän stats skyldighet att, om man vill bli tagen på allvar, hävda sin territoriella integritet, vilket till att börja med kräver en ständig incidentberedskap.

Den nuvarande alliansfriheten förhindrar inte ett utvecklat samarbete med andra länder, särskilt Finland, eller ett uppfyllande av solidaritetsklausulernas budskap. Varför skulle man då ge sig in på en väg som kan skapa flera problem än den löser?

Fredspolitik och försvarspolitik

av Hans Blix

SJÄLVFALLET HAR VI liksom andra länder full frihet att välja vår säkerhetspolitik och eventuella militära anknytningar. Ryssland har inget veto över våra val – och påstår sig inte heller ha det. Vi måste dock inse att våra val inte sker i ett vakuum. Även Ryssland har sin säkerhetspolitik och den påverkas av hur andra länder – främst Kina och Nato med USA i spetsen men också Sverige – handlar. Vilka överväganden bör vi göra?

Ingen tror att vi behöver gardera oss mot ett isolerat ryskt frontalangrepp mot Sverige. Å andra sidan har de flesta – och jag tillhör dem – starka tvivel om möjligheten för Sverige att i dagens värld undvika att bli indraget om en väpnad konflikt bryter ut mellan Ryssland och väststater. Sverige skulle antagligen vara oförmöget eller ovilligt att motstå en västlig begäran om militär samverkan.

De som förespråkar svenskt medlemskap i Nato anser att bästa sättet för oss att hindra sådan konfrontation är att foga vår krigsmakt till de samlade Nato-styrkorna och öppna vårt territorium för basering av staber, vapen, krigsfartyg, flyg, drönare från Nato. Därmed skulle, menar man, alliansens förmåga att avskräcka Ryssland från hot och angrepp stärkas och – om väpnad konflikt ändå utbryter – utsikterna till seger öka. Många av dem som ivrar för svenskt medlemskap – såväl i Nato-kretsen som i Sverige – fogar därtill ofta att Sverige endast genom for-

mell anslutning kan säkra sig fullt stöd av alliansen i ett kritiskt läge. Hur starka är dessa argument?

Det är i skrivande stund (6 september 2014) tydligt att alliansen inte har velat sända Nato-märkta styrkor och vapen till icke-medlemmen Ukraina i dess kamp mot uppror som stöds och kanske leds från Ryssland. Samtidigt signalerar man till de baltiska staterna och andra Nato-medlemmar i Rysslands närhet – och till Ryssland självt – att de kan lita på alliansens stöd. Hur långt alliansen och dess olika medlemmar skulle gå för att anse sig uppfylla stadgans artikel 5 i ett skarpare läge är dock inte besvarat med varningssignaler. Inte heller hur långt dess militära handlande kan tänkas gå då en icke-medlem hotas. Beträffande såväl medlemmar som icke-medlemmar kan detta handlande förväntas i varje läge främst styras av vad den anser vara dess strategiska intresse.

Argumenten för en svensk anslutning till Nato vilar på traditionellt försvarspolitiskt tänkande. De som motsätter sig anslutning – och jag tillhör dem – är fullt medvetna om och oroade av den utveckling i auktoritär riktning som för närvarande äger rum i Ryssland och vänder sig mot landets handlande i Georgien och Ukraina. De betvivlar emellertid att ett snävt förlitande på intensivare militärt kroppsspråk och svensk medverkan i en ny polarisering genom Nato-anslutning är en klok respons och ser frågan i ett bredare fredspolitiskt perspektiv. De betvivlar också att det som sedan länge har pågått och nu tycks accelerera utan ens en riksdagsdebatt – svensk militär integration utan medlemskap – är god fredspolitik. En framflyttning av Natos integrerade militära system till att omfatta Sverige med dess långa kust i Östersjön skulle antagligen inte utlösa ryska protester men med säkerhet leda till en förstärkt rysk militär närvaro i Östersjöområdet med ökade försvarsutgifter på alla håll och större risk för gnistbildning.

Det fredspolitiska tänkandet behöver i kärnvapenarsenalernas och den accelererande globaliseringens tid balansera det försvarspolitiska tänkandet, som säkert är djupt rotat i våra gener och som underhålls och understöds av många skilda intressen. Låt mig utveckla resonemanget.

Historiskt har vi liksom andra folk sett det som något nästan av naturen givet att andra länder och folk är eller kan vara frestade att bemäktiga sig vårt territorium. I alla tider har vi och andra sökt möta sådana potentiella hot genom att ha och visa militär styrka, tillräcklig för att avskräcka från angrepp och – om angrepp ändå sker – tillräcklig för att avvärja dem. Den romerska tesen ”vill Du ha fred, ska Du rusta för krig” – *si vis pacem para bellum* – har setts som en evig och överallt gällande sanning: ett lands fredspolitik består av dess försvarspolitik. Satsen behöver både nyanseras och ifrågasättas. En del ekonomiskt expanderande länders nyinköpta moderna jaktplan framstår till exempel mer som kostsamma statussymboler än som fredssäkrande faktorer.

De som ser militärt försvar som viktigaste faktorn för fred betraktar staters – särskilt stormakters – relationer som ett schackspel, där varje spelares drag möts av annan spelares motdrag och ambitionen är att hela tiden ha övertag för att till slut göra andra sidan matt eller åtminstone hela tiden undvika att hamna i underläge och riskera att förlora. I en värld där ländernas ekonomiska beroende av varandra ökar i svindlande takt och där de gemensamt ställs inför existentiella hot om klimatförändringar och risk för kärnvapenkrig eller pandemier tror jag att denna syn på vår samexistens måste – och sakta är på väg att – ersättas av insikten att vi alla befinner oss på en farlig resa utan mål och att alla i besättningen måste samarbeta för att inte farkosten ska gå under. För det behövs gemensam organisation och respekt för gemensamma regler.

Den urgamla krigartesen behöver alltså ställas mot tesen *si vis pacem para pacem* – ”vill Du ha fred, sök fredlig samverkan”! Faktiskt har folk och länder i alla tider sökt fred inte bara i krigsavskräckande försvar utan också genom att med samarbete, förhandlingar och diplomati undvika motsättningar och förhindra krig. Reglerna om att avtal mellan stater är bindande och om sändebuds okränkbarhet är bland de äldsta i folkrätten. De har respekterats tillräckligt ofta för att förbli meningsfulla.

Ambitionerna att lösa tvister mellan stater fredligt, att und-

vika väpnade konflikter genom förhandling, medling och skiljedom och att skapa gemensamma institutioner för att sköta gemensamma intressen har ökat markant i takt med intensifierade internationella relationer. Haagkonventionerna slöts redan på 1800-talet och Nationernas Förbund skapades efter första världskriget. Med tillkomsten av FN och mängder av andra mellanstatliga organisationer efter andra världskriget har regelsystem och samverkan mellan stater fått betydande dimensioner. Vi måste dessvärre konstatera att detsamma gäller länders militära apparater. Många skilda ekonomiska intressen, politiska ambitioner och ingrott tänkande leder till att schackspelet fortsätter.

FN-stadgan förbjuder medlemmarna att använda våld mot varandras territoriella integritet och politiska oberoende. Den har utförliga bestämmelser om fredlig lösning av tvister och FN-familjen av organisationer befattar sig intensivt med ekonomisk, social och humanitär utveckling, bland annat som medel att minska risken för konflikter. Stadgan utgår dock från att medlemmarna har egna krigsmakter och rätt att använda dem i individuellt eller kollektivt självförsvar. Den siktade också till att upprätta ett kraftfullt system för att vidmakthålla eller återställa fred genom att ge Säkerhetsrådet med dess kärna av fem militära stormakter vida befogenheter att ingripa med våld.

Under det kalla kriget hindrades denna FN-stadgans vision att bli verklighet. I stället för att skapa säkerhet i världen sökte supermakterna säkerhet gentemot varandra, och det skedde genom att de oavlatligt trappade upp sin krigskapacitet. Denna upptrappning – särskilt den nukleära kapplöpningen – gick så långt att den reste risken av ett mänsklighetens självmord. Kubakrisen 1962 fick hela världen att se denna fara i vitögat och ledde till insikten om att kärnvapenmakterna för att undvika en okontrollerbar eskalering måste avstå från att direkt konfrontera varandra med vapen.

Sovjetunionens sammanbrott medförde, särskilt under början av 1990-talet, en betydande nedtrappning av de militära arsenalerna och avspänning. Den ursprungliga visionen av FN:s Säkerhetsråd med dess junta av militära stormakter som globala

ordningsmän kom till och med att förverkligas genom beslutet att stoppa Saddam Husseins angrepp på Kuwait. President Bush den äldre talade om en ”ny världsordning”, och då Nato under Clintons presidenttid upptog östeuropeiska stater som medlemmar talades det ännu om möjligheten att även Ryssland kunde bli medlem, en idé som Jeltsin – och senare även Putin – rapporteras ha bejakat. Om den hade förverkligats och utvecklats kanske Nato småningom hade kunnat bli ett militärt kraftfullt FN-instrument av det slag som stadgans bestämmelser – artiklarna 45–48 – pekar mot. Så blev det inte!

De hoppfulla tongångarna i Nato klingade snart av, men ekon av dem spelar emellanåt en viktig roll – som i USA:s stöd för Rysslands inträde i WTO, som i Hillary Clintons utspel om en rysk-amerikansk ”reset”, som i Säkerhetsrådets engagemang i uppgörelsen om Syriens kemiska vapen och i förhandlingarna om Irans kärnenergiprogram. Avspännings- och nedtrappningslinjen har dock kommit att överskuggas av USA:s ambition att efter sovjetmaktens sammanbrott vara och förbli ensam supermakt. Ett expanderande och militärt integrerande Nato framstår som en förnyad *policy of containment* gentemot Ryssland, och denna politik får en parallell i amerikanska bilaterala avtal och allianser med ett antal länder i Kinas omgivning.

De som nu förespråkar att Sverige skall ansluta sig till Nato befarar att Rysslands nuvarande ledning, sedan landet förlorat det kalla kriget och kontroll över stora territorier, kanske är inställd på att återta kontroll över det förlorade kommunistiska imperiet – inklusive de baltiska staterna med deras rysktalande minoriteter. Gärna ignorerande att Georgien under Saakasjvili inledde kriget i Sydossetien pekar de på att Rysslands handlande gentemot Georgien innefattade disproportionerlig användning av väpnat våld. De pekar vidare på att Ryssland begår flagranta brott mot FN-stadgan genom den torftigt dolda användningen av våld i Ukraina för att rycka loss Krim och kanske även östra Ukraina. Dessa anklagelser är välgrundade – även om man i väst borde komma ihåg att bristande respekt för FN-stadgan är något som inte heller väst är främmande för.

Det förefaller troligt att den nuvarande ryska ledningen och en opinion i Ryssland känner förödmjukelse över förlusten av det imperium som den kommunistiska staten byggde upp och det finns tecken på bitterhet över att landet inte helhjärtat välkomnades i väst efter att ha kastat av sig en brutal och rutten stats- och partiapparat och låtit sina vapen (utom kärnvapen och missiler) rosta och sin armé förtvina.

Även om statuten för det 1997 upprättade nya Nato/Ryssland-rådet förutsåg att inga betydande stridskrafter skulle varaktigt stationeras på nya medlemmars territorier, uppfattades de forna satellitstaternas militära integrering i Nato på rysk sida självklart som en omotiverad framflyttning av den forna fiendens utökade och samordnade krafter till positioner närmare Rysslands gränser. Alliansen kom nu att gälla inte bara Nordatlanten, utan också Svarta Havet, där Sevastopol – om Ukraina blev Nato-medlem – skulle bli en västlig flottbas. Moskva har också kunnat höra den amerikanske senatoren Lugar tala om att länder som Kazakstan och Azerbajdzjan borde bli medlemmar och senator McCain uttala att alla länder som är demokratier och är villiga att uppfylla alliansens villkor skulle kunna bli medlemmar.

Mot denna bakgrund kan det inte förvåna att Ryssland har kommit att känna behov av en *policy of containment* gentemot USA och Nato och har sökt en konsolidering av sina relationer med en del stater som ännu ej upptagits i Nato. Ökningen i den ryska försvarsbudgeten, moderniseringen av den ryska krigsmakten, intresset att behålla inflytande i närområdet och Putins flitigt citerade uttalande om att sovjetstatens sammanbrott var en geopolitisk katastrof pekar, som jag ser det, snarare på en rysk önskan att försvara sig mot att Natos installationer kryper in på alla Rysslands gränser än på revanschistiska avsikter.

Har Ryssland någon potentiell vilja att angripa Sverige? Nej, inte ens efter Rysslands agerande i Ukraina tycks någon spekulera i att en nyrysk imperialism skulle sträcka sig till Sverige. Den potentiella vilja som såväl Nato som Ryssland kunde tänkas

ha att dra in Sverige i väpnade handlingar hänför sig helt till ett läge där dessa två militära poler engagerar varandra militärt – särskilt i Östersjöområdet. Militära experter tillhandahåller frikostigt olika scenarier med drag och motdrag – traditionell upptrappning – i ett öst-västligt krisläge, gärna med utgångspunkt i ett ryskt militärt tryck mot de baltiska staterna.

Kan man utesluta att kontroversen mellan USA/Västeuropa och Ryssland rörande Ukraina skulle kunna utvecklas till en väpnad konflikt mellan dessa parter – ett krig i vilket Sverige kunde dras in? På ömse håll finns krafter som vill eskalera men också en medvetenhet om att upptrappning kan leda till okontrollerad konfrontation. Insikten att ”a nuclear war cannot be won and must not be fought” ledde kärnvapenmakter under det kalla kriget till att undvika direkt konfrontation, och det ter sig rimligt att utgå ifrån att samma insikt leder dem till att även nu – i ett betydligt mindre spänningsladdat klimat – söka undvika risken av att så utmana andra sidan att man hamnar i direkt väpnad konflikt.

Under det kalla kriget såg vi i Sovjetunionen en makt som var benägen att genom subversion eller aggression kontrollera andra länder som kommunistledda satelliter. Nato skapades för att möta detta hot och dess klara omfattning och styrka (inklusive amerikanska kärnvapen) skapade betydande trygghet mot en eventuell sovjetisk expansion. Att Sverige och Finland inte lät sina territorier ingå i det kollektivt försvarade Nato-territoriet bidrog till att minska risken för tändande gnistor mellan Sovjetunionen och Nato i nordöstra hörnet av Europa. Att Norge och Danmark som Nato-medlemmar undvek att ta emot kärnvapen på sina territorier var ett annat bidrag.

Det hävdas – som ovan påpekats – att Sverige och Finland genom att nu ansluta sig som medlemmar i Nato och otvetydigt erbjuda sina territorier som bas för alliansens stridskrafter och sina militära styrkor som del av ett integrerat västligt försvarssystem skulle bidra till att starkare avskräcka Ryssland från nya aktioner i strid med FN-stadgan. Att möjliggöra ett sådant drag i schackspelet skulle emellertid också utgöra en del av och

förstärka den – riskabla – upptrappning som vi sett redan före Ukrainakrisen och nu ser mellan Ryssland och Nato-länderna. Den ökade spänningen i Östersjöområdet, som redan lett till alltför kränkningar av vårt luftrum, skulle stegas. Cirkulationen av flyg över och ubåtar i Östersjön skulle bli ännu större med risk för incidenter. Den ryska basen i Kaliningrad skulle förmodligen förstärkas med fler missiler och antalet ”flottövningar” skulle öka. Att undvika att medverka till nya drag i schackspelet är inte att visa undfallenhet mot Ryssland, eftersom man på rysk sida inte förnekar vår frihet att alliera oss. Det är, som jag ser det, snarare att markera att vi för vår del inte vill medverka i och bidra till vidare upptrappning.

Den polarisering som sedan några år ägt rum mellan Ryssland och Nato ter sig efter det kalla krigets slut omotiverad och farlig. Vi borde ha lärt oss att det är förenat med stora risker att söka bringa fred mellan kärnvapenförsedda stormakter genom att öka förberedelser för krig. Kanske har vi i globaliseringens tid lättare att inse att det skulle vara förenat med stora negativa ekonomiska konsekvenser att bryta ett numera starkt ömsesidigt beroende.

I stället för att genom anslutning till Nato bidra till fortsatt upptrappning av motsättningar och mer hotfullt militärt kroppsspråk bör Sverige, enligt min mening, återknyta till och förstärka den politik för avspänning, nedrustning, samverkan och fred som länge gett Sverige en både i öst och i väst accepterad och respekterad roll. Den ligger i rät linje med vår hållning i FN och är helt förenlig med vårt medlemskap i EU. Det är snarast en fördel att EU:s självständighet understryks av att unionen inte är identisk med Natos europeiska medlemskrets.

Tio skäl mot svenskt medlemskap i Nato

av Sven Hirdman

FRÅGAN OM ETT svenskt Nato-medlemskap måste bedömas utifrån Sveriges egna säkerhetsintressen. Vill vi av altruistiska och andra skäl göra fredsbevarande och andra insatser utanför Sverige bör detta i första hand ske genom FN-systemet och EU. Varje sådant ställningstagande måste göras utifrån den globala hotbilden.¹

I dagens värld finns de säkerhetspolitiska konfliktriserna främst koncentrerade i en *crescent of instability* – från Syd kinesiska sjön inklusive Koreahalvön över den indiska subkontinenten, Afghanistan, Centralasien, Iran, Mellersta Östern, Nordafrika, Sahel-området tvärs över Afrika från Afrikas Horn till norra Nigeria. Konflikterna i Syrien och Irak håller på att få stora regionala återverkningar.

Också i Europa finns konfliktfyllda spänningar – på Balkan, i Kaukasus, i gränssnittet mellan Ryssland och Nato, som konflikten i Ukraina har visat. Ett klassiskt stormaktskrig i Europa har dock låg sannolikhet till följd av kärnvapenavskräckningen. Stormaktspåtryckningar och cyberhot är sannolikare i konfliktlägen.

Därutöver finns andra globala säkerhetshot, vilka kan drabba Sverige: terrorism med ursprung i olösta kulturella och nationella konflikter; migrationspolitiska strömmar som leder till

¹ Detta är en omarbetad och utvidgad version av ett kapitel jag skrev i Krigsvetenskapsakademiens bok *NATO – för och emot*, publicerad 10 januari 2014.

inrikespolitisk instabilitet; ekonomiska kriser som påverkar finanssystem och energiförsörjning; en global eller regional klimatkris som resultat av issmältningen i Arktis och Antarktis eller ändrad riktning på Golfströmmen.

Beträffande ingen av dessa faror förefaller ett Nato-medlemskap relevant.

SVERIGES SÄKERHETSPOLITISKA SITUATION

Ett lands säkerhetspolitiska situation bestäms av a) dess geopolitiska läge, b) dess förda säkerhetspolitik och c) dess försvarsförmåga.

a) Läget är att vi ligger i Östersjöområdet nära stormakten Ryssland och med Nato i ryggen. Spänningar finns mellan Ryssland och Nato avseende Östeuropa, inklusive Ukraina och Baltikum. I händelse av en konflikt mellan Ryssland och Nato utgör dock Sverige inget förstahandsmål för någondera sidan. I förhållande till Ryssland bidrar vårt icke-medlemskap i Nato till detta.

b) Sverige har en 200-årig tradition av militär alliansfrihet, som tjänat oss väl under två världskrig och ett kallt krig. Finland har sedan andra världskriget fört samma politik. Därigenom har våra bägge länder kunnat bidra till att Nordeuropa blivit och förblivit ett lågspänningsområde. Den svenska politiken är välkänd och respekterad samt har starkt stöd hos det svenska folket. Sverige är sedan århundraden fast förankrat i den västerländska politiska, ekonomiska och kulturella gemenskapen. Vårt medlemskap i EU sedan 1995 har stärkt denna förankring. Under hela efterkrigstiden har vi hållit fast vid vår militära alliansfrihet, även om vi definierat den på olika sätt såsom framgår nedan.

c) Jämfört med situationen under det kalla kriget har Sveriges försvarsförmåga radikalt avtagit. Delvis beror det på den teknologiska utvecklingen, som har gjort vårt starka invasionsförsvar med krigsflygplatser, marinbaser, fast kustartilleri och skyddsrum omodernt. Moderna precisionsvapen kan på långt håll slå

ut dessa fasta anläggningar. Därtill har under de senaste två decennierna försvarsutgifterna reellt skurits ned samtidigt som en allt större andel gått till internationella insatser. Möjligen kan hävdas att vi har fått en viss kompensation för denna nedgång i försvarskraft genom medlemskapet i EU och av att vi omfattas av EU:s solidaritetsklausul, varom mera nedan.

SVENSKA ALLIANSFRIHETSDOKTRINER

Den svenska alliansfrihetspolitiken har formulerats på olika sätt sedan 1948, då förslaget om en skandinavisk försvarsunion gick i stöpet, men den militära alliansfriheten har hela tiden förblivit den centrala punkten:

1. 1948–1992: ”Alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig.”

2. Utrikesutskottet våren 1992: ”Sveriges militära alliansfrihet syftande till att Sverige skall *kunna vara* neutralt i händelse av krig i vårt närområde består.”

3. Statsminister Carl Bildt på Utrikespolitiska Institutet 1993: ”Det är inte lätt att se den möjliga konflikt i vårt närområde, där det svenska folket skulle vilja se Sverige dra sig tillbaka till en neutralitet enligt folkrättens regler.”

4. Fyrpartiöverenskommelsen S, M, C, KD 2002: ”Sverige är militärt alliansfritt. Denna säkerhetspolitiska linje med *möjlighet* till neutralitet vid konflikter i vårt närområde har tjänat oss väl.”

5. Statsminister Göran Persson i Finland och utrikesminister Anna Lindh i Sälen 2002/03: ”Det är svårt att föreställa sig att Sverige skulle ställa sig neutralt i händelse av väpnat angrepp mot ett annat nordiskt eller EU-land.”

6. Försvarsberedningen 2004: Samma formulering.

7. Försvarsberedningen 2007: ”Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat EU-land eller nordiskt land.”

8. Försvarsberedningen 2013: ”Försvarsberedningen anser att samarbetet med Nato bör utvecklas inom ramen för det svenska

partnerskapet. Sveriges samarbete begränsas ytterst av att vi inte åtar oss försvarsförpliktelser.”

9. Försvarsberedningen 2014: ”Den svenska solidaritetsförklaringen, den nordiska solidaritetsdeklarationen och det nordiska försvarssamarbetet omfattar inga ömsesidiga militära förpliktelser och är därför ingen ersättning för de kollektiva åtaganden som finns för medlemmarna i Nato. Det nordiska samarbetet är ett komplement till, och inte en ersättning för, de existerande samarbetena inom EU och Nato. Inom Europa finns ett ömsesidigt beroende som stärker solidariteten mellan länderna. Sverige är solidariskt med andra och står inte heller ensamt inför hoten och utmaningarna. Försvarsberedningen anser därför att den solidariska säkerhetspolitiken ska vara grunden för den svenska försvars- och säkerhetspolitiken.”

RYSSLAND

Huruvida Sverige bör söka medlemskap i Nato eller inte beror på våra säkerhetspolitiska intressen och i första hand på hur vi tolkar Rysslands politik och dess långsiktiga målsättningar i vår region men också på hur vi bedömer utvecklingen av de strategiska intressena hos Nato och dess medlemsstater med USA i spetsen. Konflikten i Ukraina har dramatiskt aktualiserat denna aspekt.

Ryssland är den stat som vi har haft krig och fred med sedan 1200-talet utan att ännu ha uppnått helt förtroendefulla relationer; med Danmark tog det 1000 år tills vi uppnådde ett sådant tillstånd ... Under det kalla krigets aktiva fas från 1948 till 1985 fanns en reell risk för att Sverige kunde dras in i krigshandlingar med Sovjetunionen till följd av en stormaktskonflikt mellan Warszawapakten och Nato. Ryssland framstår för de flesta svenskar som ett slutet land med en annorlunda kultur och med en nationalistisk politik förkroppsligad av president Putin.

Men dagens Ryssland är ett annat land än det militariserade och ideologiserade stormaktsimperiet Sovjetunionen. Det är

en europeisk medelinkomststat, som starkt påverkas av globaliseringen och där nya generationer människor kommer att ta över. Stormaktskomplexet finns kvar, men det består främst i en strävan att vara herre i eget hus – ingen skall få dominera över Ryssland. Dock kräver man liksom USA och Kina ”respekt” för sin status, vilket även innebär att man vill kunna påverka utvecklingen i sitt närområde. Avgörande för Rysslands framtid är ekonomins utveckling, där mycket återstår att göra. Man har därutöver ett demografiskt problem med en minskad och åldrad befolkning och många andra inrikespolitiska frågor att tampas med.

Efter en total genomklappning av den ryska försvarsmakten under 1990-talet pågår nu ett militärt återställande. De ryska försvarsutgifterna är emellertid fortfarande bara en tiondel av de amerikanska, hälften av de kinesiska och i paritet med de brittiska och franska. En mycket stor andel av försvarsbudgeten går till löner och sociala program. Den försvarsmateriella upprustningsplanen till år 2020 förutser att då skall 70 procent av de ryska stridsvagnarna vara av modell T80 och T90, 70 procent av stridsflygplanen av generation fyra eller senare samt 70 procent av örlogsfartygen inte äldre än 20 år. Det innebär att Ryssland 2020 kommer att ha den materielstandard som de flesta västeuropeiska stater har idag.

Ryssland har också återfått förmågan att genomföra samordnade militärövningar, vilka skett i alla ryska militärdistrikt. Det är klart att den senaste övningen i vårt närområde, *Zapad 2013* i september det året, väckte uppmärksamhet i svenska media och på andra håll. Man skall dock betänka att även Nato, delvis med svensk medverkan, genomför övningar i vår region.

Rysslands egentliga säkerhetsshot finns i söder – från Afghanistan till Kaukasus. Därutöver finns det ryssar som – enligt min mening fördomsfullt – oroar sig för Kina. USA och Nato används som hotbilder för att stärka försvarsmoralen och motivera höjda försvarsutgifter, på samma sätt som Ryssland används i den svenska debatten.

Konflikten i Ukraina har sin grund i det landets heterogena

historia, i dess svaga och dåligt förankrade statstrukturer, i dess vanskötta och korrumperade ekonomi, kort sagt i ett sovjetiskt arv som man inte kunnat frigöra sig från. Ryssland har i denna situation under sin auktoritära ledare Vladimir Putin dragit fördel av Ukrainas svaghet för att dels återinförliva Krim och örlogsbasen Sevastopol med Ryssland, dels genom stöd för den ukrainsk-ryska befolkningen förmå den ukrainska staten att anpassa sig till ryska politiska och ekonomiska krav. Denna ryska politik har beledsagats av en våldsamt nationalpatriotisk rysk politik, riktad såväl mot den egna befolkningen som mot grannländerna.

I skrivande stund pågår fortfarande strider mellan de proryska separatisterna i Donbassområdet och ukrainska regeringsstyrkor. De materiella och mänskliga förlusterna är stora. Samtidigt finns ett slags underliggande enighet mellan praktiskt taget alla parter om hur en framtida lösning av konflikten bör se ut: eldupphör mellan de stridande sidorna; tillbakadragande av de ryska insatsstyrkorna vid gränsen; en politisk dialog mellan Kiev och befolkningen i sydöstra Ukraina; införande av mer utvecklat lokalt och regionalt självstyre i hela Ukraina; starkare garantier för den ryska kulturen och språket i Ukraina; en kompromiss om gaspriset mellan Moskva och Kiev; en ny typ av frihandelsarrangemang mellan Ukraina, Ryssland och EU; en multilateral överenskommelse, innefattande även Ryssland, om betydande ekonomiskt bistånd till Ukraina; en avsiktsförklaring av den ukrainska regeringen att man håller fast vid sin tidigare deklarerade politik om militär alliansfrihet. Det bör inte vara omöjligt att inom ett par månader nå fram till en sådan lösning.

Det allvarliga för Sveriges del är att Ukrainakrisen har lett till en påtaglig, och till synes långvarig, försämring av stormaktsrelationerna, i synnerhet mellan USA och Ryssland, vilket inte minst yttrar sig i en sanktions- och bojkottpolitik. På allt flera håll talas om ett nytt kallt krig. Nato flyttar fram sina militära positioner bland annat i Baltikum och Polen. Konfrontationsytorna mellan stormakterna har kommit närmare varandra och därmed också risken för allvarliga incidenter i vårt närområde.

Bör Sverige mot bakgrund av denna händelseutveckling söka medlemskap i Nato, såsom flera debattörer i Sverige kräver? Mitt svar är nej av skäl som framgår nedan. Konflikten i Ukraina är *sui generis* och innebär inte ett ökat ryskt krigshot mot Sverige. Vi är snarast tillbaka i den situation vi befann oss i under det kalla kriget, då vi klarade oss bra – förvisso med ett starkare nationellt försvar än idag.

TEORETISKA KRIGSRISKER FÖR SVERIGE

Följande hypoteser kan uppställas:

1. *Ett isolerat ryskt anfall eller förstahandsslag mot Sverige och Finland.* Det framstår som helt otänkbart. Sverige är inget strategiskt objekt eller självständigt säkerhetspolitiskt mål för Ryssland. Ett anfall på Sverige skulle dra in Ryssland i en europeisk stormaktskonflikt, eftersom det skulle hota Natos intressen i Norge, Danmark, Tyskland, Baltikum och Polen. Att börja ett sådant krig i Sverige *does not make sense*.

2. *Utbrott av en ny stormaktskonflikt i Europa mellan Ryssland och Nato som en följd av en skärpning av Ukrainakrisen eller någon idag oförutsebar anledning.* Huvudriktningen i ett sådant stormaktskrig måste av naturliga skäl gå från västra Ryssland över Baltikum och Polen in i Tyskland. Sverige ligger i marginalen för ett sådant krigsscenario och bör, liksom under 1900-talet, ha förutsättningar att undgå att bli indraget. Vårt kritiska område är Östersjöutloppen, där en tvekamp kan uppstå mellan Ryssland och Nato. Vi behöver därför en bättre försvarsberedskap i detta område. Det gäller också Gotland.

3. *En militär konflikt på lägre nivå mellan Ryssland och de baltiska staterna.* Potentiella konflikthanledningar finns angående de ryska minoriteterna i Estland och Lettland, rörande det ryska tillträdet till exklaven Kaliningrad genom Litauen samt genom att Natos och Rysslands militära intressen korsas i detta område. Skulle en sådan militär konflikt uppstå – på vilket det inte finns några indicier idag – är det i första hand en fråga för de baltiska stater-

nas Nato-allierade. Natos avskräckningspotential är betydande, och Washington och Bryssel har från första stund gjort klart, att ett angrepp på dessa stater är ett angrepp på Nato självt. Sverige har varken skyldighet eller förmåga att ingripa och skulle enbart utsätta det svenska territoriet för motåtgärder, om vi deltog med militära förband i en sådan konflikt. En annan sak är att vi, liksom under finska vinterkriget, kan bidra med humanitär och viss annan materiell hjälp såsom ”icke-krigförande”.

För att spetsa till argumentet: Om de baltiska staterna och Ryssland inte kan hantera sina relationer och en väpnad konflikt uppstår, är det en fråga för dem och för Nato, inte för Sverige. Naturligtvis ligger det i Sveriges intresse att med utrikespolitiska och andra medel försöka agera så att en sådan konflikt inte uppstår.

SVERIGE OCH NATO

Mot bakgrund av de tre skisserade konfliktfallen kan följande sägas om betydelsen av ett svenskt medlemskap i Nato:

1. Om vi idag kunde förutse ett isolerat ryskt anfall på Sverige borde vi i avskräckningssyfte gå med i Nato. Eftersom ett sådant hot inte föreligger och inte är sannolikt, skulle ett medlemskap endast föra med sig de nedan diskuterade fredstida nackdelarna.

2. Om en ny stormaktskonflikt uppstår i Europa, bör vi liksom tidigare försöka hålla svenskt territorium utanför slagfältet. Vi har rätt goda förutsättningar för detta genom vårt geopolitiska läge, vår militärt alliansfria politik och våra historiska traditioner. Är vi medlemmar av Nato när den hypotetiska stormaktskonflikten bryter ut, säkerställer vi däremot att Sverige från första stund blir angripet. Vi har ingen anledning att eftersträva detta. Vi kan ytterligare förbättra våra förutsättningar att stå utanför en ny stormaktskonflikt genom att stärka vår egen försvarsförmåga från dagens alltför låga nivå. Med det geopolitiska läge Sverige har och med tanke på våra resurser borde Sverige eftersträva en försvarspotential av ungefär följande storlek: fyra

armébrigader och ett antal specialförband; 100 stridsflygplan; ett antal större transportflygplan; luftvärns- och sjömålsrobotar av god kvalitet; sex operativa ubåtar och ett 30-tal ytfartyg; kapacitet för cyberförsvar; 30 000 soldater och sjömän utvalda genom ett värnplikssystem. Det torde kräva en försvarsbudget på en snarare 1,5 procent av BNP än 1 procent. En försvarsförmåga på en sådan nivå är viktig också för att bevara befolkningens förtroende för statsmakterna alldeles oavsett förekomsten av ett militärt hot från Ryssland eller inte.

3. Om vår militärt alliansfria säkerhetspolitik misslyckas och vi utsätts för ett anfall i samband med ett stormaktskrig i Europa, skulle naturligtvis ett medlemskap i Nato vara en tillgång för det svenska försvaret. Som påpekats ovan är sannolikheten för en sådan krigssituation mycket låg, och våra möjligheter att hålla oss utanför en stormaktskonflikt bättre utan Nato-medlemskap än med. Icke desto mindre bör vi liksom under det kalla kriget ha beredskap för att kunna ta emot assistans för den händelse vi blir utsatta för ett stormaktsanfall. Det kräver att vi för en trovärdig säkerhets- och försvarspolitik. Som icke Nato-medlem kan vi dock inte få några garantier för en sådan hjälp utan får förlita oss på de strategiska bedömningar, som då kommer att göras.

4. Om vi i händelse av en rysk-baltisk konflikt upplåter vårt territorium för basering av Natos styrkor, till exempel stridsflygplan, utlöser detta ryska motåtgärder mot svenskt territorium på samma sätt som om vi vore Nato-medlemmar. Alltså bör vi avvisa sådana önskemål eller krav från Natos sida. Överflygning av svenskt territorium är en annan sak, som kan vara lättare att hantera.

SOLIDARITETSKLAUSULEN

Den svenska så kallade solidaritetsklausulen har ingen militär trovärdighet. Såväl Natos generalsekreterare som Norges försvarsminister och amerikanska talesmän har gjort detta helt klart. Antingen är man medlem i Nato eller inte. Den ensidiga solidari-

tetsklausulen innebär inte att Sverige har någon skyldighet att ge militär hjälp till något annat land. Däremot omfattas vi av EU:s allmänna solidaritetsklausul, vilket innebär att vi kan ge den humanitära och politiska assistans vi är villiga och kapabla till.

Ibland framförs att vi bör gå med i Nato av solidaritetsskäl. Detta hävdas av personer som anser att Sverige uppträdde ”osolidariskt” under det andra världskriget och vidare att Sverige nu bör visa solidaritet med andra västländer inför hotet från Ryssland. Min egen uppfattning är att Sverige inte uppträdde ”osolidariskt” under andra världskriget utan gjorde vad vi kunde för att hålla Sverige utanför kriget och därefter efter måttet av vår förmåga bistå de andra nordiska länderna. Ingen hade tjänat på att Sverige gått i krig med Tyskland och blivit ockuperat av detta land.

Det kan tilläggas att få länder – utanför stormaktskretsen – angrep Tyskland för att frivilligt gå med i kriget: Det var ju Tyskland som var angriparen i detta krig.

NÄRMARE OM SOLIDARITETSKLAUSULERNA

Följande kan sägas om de fyra aktuella solidaritetsklausulerna:

FN-stadgan

Artikel 42:

”Finner Säkerhetsrådet, att åtgärder enligt artikel 41 skulle bli o tillräckliga eller redan visat sig vara o tillräckliga, äger rådet företa sådant inskridande medelst luft-, sjö- eller lantstridskrafter, som må finnas nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet. Dessa åtgärder kunna innefatta demonstrationer, blockad samt andra operationer av luft-, sjö- och lantstridskrafter tillhörande medlemmar av Förenta Nationerna.”

Artikel 51:

”Ingen bestämmelse i denna stadga inskränker den naturliga

rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp mot någon medlem av Förenta Nationerna, intill dess att Säkerhetsrådet vidtagit nödiga åtgärder för upprätthållande av internationell fred och säkerhet. Åtgärder vidtagna av medlemmar under utövande av denna rätt till självförsvar skola omedelbart inberättas till Säkerhetsrådet och skola ej i något avseende inverka på Säkerhetsrådets rätt och skyldighet enligt denna stadga att vid varje tillfälle handla på sätt, som rådet anser nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.”

På grund av stormakternas vetorätt i Säkerhetsrådet påverkar dessa bestämmelser endast indirekt Sveriges säkerhetspolitik.

Natos artikel 5–7

Artikel 5:

”Fördragsparterna kommer överens om att ett väpnat anfall på en eller flera fördragsparter i Europa eller Nordamerika skall anses som ett anfall på alla och som en följd av detta kommer de överens att ifall ett dylikt väpnat anfall sker, bistår var och en av dem, genom att separat eller gemensamt utöva den försvarsrätt som har erkänts i artikel 51 i Förenta Nationernas stadga, den eller de fördragsparter som blivit föremål för ett anfall, genom att omedelbart ensamt eller tillsammans med övriga fördragsparter vidta sådana åtgärder som parten bedömer vara nödvändiga, inklusive användning av vapenmakt, i syfte att återställa och upprätthålla säkerheten i den nordatlantiska regionen.

Varje väpnat anfall och alla åtgärder som vidtagits som en följd av det skall omedelbart anmälas till Säkerhetsrådet. Åtgärderna i fråga skall upphöra när Säkerhetsrådet har vidtagit nödvändiga åtgärder för att återställa och upprätthålla internationell fred och säkerhet.”

Artikel 6:

”Ovan i artikel 5 anses som väpnat anfall på en eller flera fördragsparter väpnat anfall

på en fördragsparts territorium i Europa eller Nordamerika, regioner eller öar som lyder under en fördragsparts jurisdiktion i den nordatlantiska regionen norr om Kräftans vändkrets,

på en fördragsparts försvarsmakt, fartyg eller luftfartyg inom eller ovanför dessas territorier eller inom eller ovanför vilket som helst europeiskt territorium, där en fördragspart hade okkupationstrupper stationerade den dag då fördraget trädde i kraft, eller på eller ovanför Medelhavet eller inom eller ovanför den nordatlantiska regionen norr om Kräftans vändkrets.”

Artikel 7:

”Detta fördrag påverkar inte, och det bör inte heller tolkas så att det på något sätt skulle påverka, de rättigheter och skyldigheter som de fördragsparter som är medlemmar i Förenta Nationerna har med stöd av stadgan och inte heller Säkerhetsrådets primära skyldighet att upprätthålla internationell fred och säkerhet.”

Natos artikel 5 är i praktiken absolut i sin innebörd. Militär medverkan krävs.

EU:s solidaritetsklausul

Artikel 42:7:

”Om en medlemsstat skulle utsättas för ett väpnat angrepp på sitt territorium, är de övriga medlemsstaterna skyldiga att ge den medlemsstaten stöd och bistånd med alla till buds stående medel i enlighet med artikel 51 i Förenta Nationernas stadga. Detta ska inte påverka den särskilda karaktären hos vissa medlemsstaters säkerhets- och försvarspolitik.”

Denna klausul är tvingande för Sverige i så motto att vi måste lämna något stöd och bistånd, men som framgår av slutmeningen i artikeln skall detta inte påverka den särskilda karaktären av vår säkerhetspolitik, i klartext vår militärt alliansfria politik. Det betyder att vi har rätt att avstå från att lämna militär hjälp och i stället kan ge civilt bistånd.

Försvarsberedningens betänkande 2013

”Den svenska unilaterala solidaritetsförklaringen omfattar EU-medlemmar samt Norge och Island. Hot mot freden och vår säkerhet avvärjs bäst i gemenskap och samverkan med andra länder. Sverige är inte med i någon militär allians. Det går inte att se militära konflikter i vårt närområde som skulle påverka endast ett land. Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat medlemsland eller nordiskt land. Vi förväntar oss att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige drabbas. Sverige bör därför kunna ge och ta emot civilt och militärt stöd.”

Denna svenska solidaritetsförklaring, som ursprungligen formulerades av Försvarsberedningen 2009 och därefter antogs av riksdagen, är ett ensidigt icke bindande uttalande som folkrättsligt inte förpliktigar oss till någonting.

USA:S KÄRNVAPENPARAPLY

Under hela det kalla kriget gjordes en bedömning på amerikansk sida, att det var ett amerikanskt säkerhetsintresse att svenskt territorium inte behärskades av Sovjetunionen. Under denna period fick vi av detta skäl en mycket förmånlig militärteknisk behandling av USA och hade ett nära bilateralt samarbete inom många sektorer. Det finns anledning anta att samma situation kommer att föreligga i händelse av en ny stormaktskonflikt i Europa som engagerar USA. Det är klart att vi kommer att kunna känna oss säkrare på att få amerikanskt stöd ju mer vi gör på egen hand för att stärka vår försvarsförmåga. Om ett nytt stormaktskrig skulle uppstå i Europa, torde den amerikanska kärnvapenförmågan verka avskräckande gentemot varje ryskt insättande av kärnvapen mot något europeiskt land, inklusive Sverige.

Man kan i detta sammanhang konstatera att det inte föreligger något starkt tryck från andra länder att Sverige skall överge sin traditionella alliansfria politik och gå med i Nato. Man

torde på utländskt håll – såväl i Washington och Bryssel som i Moskva – göra en realistisk bedömning av Sveriges säkerhetspolitiska situation. Agitationen för ett svenskt medlemskap i Nato kommer huvudsakligen från inhemska svenska kretsar med viss uppmuntran från de baltiska staterna.

SAMARBETET MED NATO

Sverige har ett omfattande samarbete med Nato dels inom ramen för Pfp (Partnership for Peace), som av Pentagon ursprungligen planerades som ett alternativ till Nato-medlemskap, och EAPC (Euro-Atlantic Partnership Council) samt EU:s så kallade Berlin-avtal med Nato om viss samverkan, dels bilateralt i samband med olika övningar och deltagande i fredsbevarande operationer. Vi deltar också genom Försvarets Materielverk i visst försvarsmaterielsamarbete med Nato. Beslut har vidare tagits om att Sverige på frivillig bas som värdnation skall kunna samarbeta med Natos så kallade Rapid Response Force. Detta är en frivillig samverkan som anses gynna bägge parter. Nato uppskattar att vi i vissa situationer, till exempel på Balkan eller i Afghanistan, ställer upp med våra resurser tillsammans med Nato. Det påverkar i sak inte vår militära alliansfrihet, det vill säga strävan att hålla det svenska territoriet utanför krigshandlingar. Samarbetet med Nato har under de 20 senaste åren utvecklats utan större debatt genom vad man kan kalla de små stegens politik. *Vi närmar oss dock nu en gräns i samarbetet, där man allvarligt måste ta ställning till om det är förenligt med vår militära alliansfrihet eller om vi skall ge upp den och ansöka om medlemskap i Nato.*

Ibland framförs att vi bör gå med i Nato för att få större inflytande i gemensamma säkerhetsfrågor och vid deltagande i fredsbevarande operationer. Det är ett svagt argument, eftersom vi redan är en uppskattad partner till Nato och har det inflytande vi behöver i de operationer vi väljer att delta i. Sedan kan man fråga sig hur mycket ett sådant inflytande är värt för Sveriges del i en organisation som alltmer engagerar sig i utomeuropeiska

aktioner. I sådana situationer bör Sveriges främsta samarbetspartner vara FN och EU, inte Nato. Vad gäller det potentiella inflytandet bör noteras att i Nato, till skillnad från i EU, är en stormakt – USA – totalt dominerande. Förmodligen har vi bilateralt större inflytande på USA än vad vi skulle få som en av flera småstater i militäralliansen.

Det är inte heller så att ett medlemskap i Nato i sig leder till ett starkare svenskt försvar. Sveriges anslår för närvarande knappt 1,2 procent av BNP till försvaret; Natos norm är två procent. Att Nato skulle subventionera det rika Sveriges försvarsmakt kommer inte på fråga. Mer materielsamordning med Nato kan till och med visa sig vara en nackdel i händelse av en väpnad konflikt mellan svenska och ryska styrkor, eftersom den ryska krigsmakten är optimerad för insats mot Nato-materiel.

SÄKERHETSPOLITIK I ÖSTERSJÖOMRÅDET

Ett svenskt medlemskap i Nato är inte så mycket en militär fråga som en fråga om hur det säkerhetspolitiska läget i Östersjöområdet påverkas och därmed även i Sverige. Det är en fredsfråga, inte en krigsfråga. För det första torde det vara uteslutet att Sverige ensamt skulle gå med i Nato, utan sker det, så sker det tillsammans med Finland. Detta skulle innebära en betydande förändring av det fredstida säkerhetspolitiska läget i Östersjöområdet, eftersom Finland och Sverige till skillnad från Norge och Danmark vetter österut, mot Ryssland.

Rysslands förhållande till Nato är fortfarande antagonistiskt och har blivit än mer så under Ukrainakonflikten. Nato betecknar för sin del Ryssland numera som en fiendestat. På rysk sida skulle man uppleva ett svensk-finskt medlemskap i Nato som en stor säkerhetspolitisk förändring till det sämre med tanke på ländernas närhet till nordvästra Ryssland med Sankt Petersburg, Murmanskområdet och Kaliningrad. Detta har också sagts i klartext från officiellt ryskt håll, under det senaste året av bland andra premiärminister Medvedev och förste vice utrikesminister

Titov. Ryska ”stabsöverstar” kommer att göra nya kalkyler över hur ryska säkerhetsintressen påverkas av att Nato kommer ännu närmare Ryssland med gemensamma övningar, förhandslagring av materiel, frambasering av flyg och andra förberedelser. Det kommer att leda till planering av tidiga preventiva ryska åtgärder samt till ökad rysk militär övningsverksamhet i fredstid. Följden torde bli ökat misstroende i regionen och risk för spänningshöjande incidenter. För det råder ju ingen tvekan om att ett svenskt och ett finskt medlemskap i Nato skulle vara riktat mot Ryssland och inte någon annanstans.

DEN FINSKA STÅNDPUNKTEN

Hypotetiskt, på grund av inrikespolitiska förhållanden och historiska erfarenheter, ter det sig mer sannolikt att Finland skulle gå med i Nato utan Sverige än att Sverige skulle göra det utan Finland. Något medlemskap i Nato är dock för Finlands del inte alls aktuellt, såsom Finlands utrikesminister Erkki Tuomioja påpekade i Dagens Ekos lördagsintervju den 23 augusti 2013. Tuomioja sade att det inte fanns något behov av att förändra Finlands militära alliansfrihet. Det fanns inga planer på att gå med i en militärallians och inga utsikter till en förändring av denna inställning. På finsk sida såg man inget mervärde som ett Nato-medlemskap skulle kunna ge Finland. Däremot kunde det öka spänningen i Östersjöområdet.

I mer officiös form formulerade Finlands utrikesminister landets inställning till Nato på följande sätt i ett anförande inför Paasikivisamfundet i Helsingfors den 4 september 2013:

Angående Finlands relation till Nato kan jag som sammandrag konstatera följande:

– Finland ser inte att det skydd som Natos V artikel erbjuder skulle öka vår säkerhet och vi ser det inte som motiverat att vara delaktig i de förpliktelser som det medför.

– Finland utnyttjar till fullo de möjligheter som partnerskapet med Nato erbjuder för att utveckla sitt eget försvar och är berett att från fall till fall efter eget omdöme delta aktivt i att utveckla säkerhet som bygger på samarbete samt krishantering och övningar som har FN:s mandat.

– I utvecklandet av Finlands eget försvar utnyttjas fullt ut de möjligheter som det nordiska samarbetet, EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik och partnerskapet med Nato erbjuder.

– I den här världen av inbördes beroenden önskar Finland att också Nato deltar konstruktivt i att stärka säkerhet som bygger på samarbete, men ser inte att ett medlemskap i Nato skulle förbättra våra möjligheter att göra vår insats för den globala säkerheten.

– Finland deltar aktivt i att utveckla den internationella säkerhetsarkitekturen och är redo att granska sin position utgående från de möjligheter som förändringarna i den skapar.

– Det kommer inte att bli aktuellt att granska de här utgångspunkterna inom en nära framtid. Den nära framtiden sträcker sig också över följande riksdagsval och regeringsprogram.¹

President Sauli Niinistö sade i samma anda på Folk och Försvars rikskonferens i Sälen i januari 2014 att det inte var aktuellt för Finland att söka medlemskap i Nato under hans mandatperiod.

Förre kommendören (ÖB) för Finlands försvarsmakt, generalen Gustav Hägglund, som också varit ordförande i EU:s militärkommitté, har för sin del avrått från finskt medlemskap i Nato. I en i augusti 2014 publicerad bok framhåller Hägglund att det är onödigt att irritera Ryssland genom att leka någon sorts läromästare. Den enda effekten det skulle ha, skriver Hägglund, är att de finsk-ryska relationerna skulle bli sämre. Han bedömer också att ett Nato-medlemskap skulle leda till en nedkörning

¹ Jfr utrikesminister Erkki Tuomiojas kapitel i denna bok.

av det egna försvaret, då viljan att försvara fosterlandet skulle ersättas med en tro på de allierade.

Finlands statsminister Alexander Stubb har för sin del sagt att eventuellt medlemskap skulle öka säkerheten inom Östersjöregionen och förbättra Finlands möjlighet att vara med i beslutsfattandet. Lika klart är att Finland inte kommer att gå med i Nato om inte statsledningen står bakom ett medlemskap eller en majoritet av Finlands befolkning står bakom det. Basen för hela vårt försvar är att det skall vara självständigt och trovärdigt. Ett Nato-medlemskap eller ett samarbete med Sverige är inte ett substitut för det, slår Alexander Stubb fast.

NORDISKT SAMARBETE

Ett närmare nordiskt samarbete anges ibland som ett alternativ till svenskt medlemskap i Nato. Det ligger en del i detta. De nordiska länderna står varandra nära med likartade samhällsstrukturer och en lång gemensam historia. Säkerhetspolitiskt och utrikespolitiskt stöttar vi varandra, vilket ger styrka gentemot utomstående. Försvarspolitiskt skulle mycket kunna vinnas på ett närmare försvarsindustriellt samarbete mellan länderna med gemensamma anskaffningar, vilket är något som politikerna gärna talar om. I praktiken har det visat sig svårt. Varken Finland eller Norge köpte JAS, ej heller Norge eller Danmark svenska ubåtar. Säkerhetspolitiska skäl, såsom bindningar till Nato eller USA, kommer emellan förutom att alla länder, inklusive Sverige, har sina egna industripolitiska motiv. Dock skulle nog mer kunna göras på en lägre industripolitisk nivå och säkert även beträffande underhåll och allmänt erfarenhetsutbyte, såsom *best practices*. Det faktum att Sverige och Finland i globaliseringens namn och som en del av deltagandet i Natos partnerskapsprogram standardiserar sin materiel med Nato-ländernas bör underlätta ett utvidgat nordiskt militärindustriellt samarbete, kanske särskilt mellan Sverige och Finland. Vi bör nöja oss med detta.

INRIKESPOLITISK SPLITTRING I SVERIGE

Ett medlemskap i Nato vore en mycket stor förändring av Sveriges politik, minst lika stor som beslutet att gå med i EU. Ett beslut om Nato kan inte tas utan folkomröstning och utan att alla regeringsfäliga partier är med på båten. Debatten och folkomröstningen riskerar att bli mycket uppsplitande i avsaknad av direkta hot mot Sveriges säkerhet. Det skulle inte göra Sverige till ett stabilare land. Man kan notera att av riksdagspartierna endast Folkpartiet – med stöd av 6–7 procent av befolkningen – öppet driver frågan om svenskt Nato-medlemskap, även om sympatisörer finns, särskilt hos Moderaterna och delvis hos Kristdemokraterna. En folkomröstning om svenskt Nato-medlemskap torde dock med all säkerhet ge ett nej-svar. Detta bestryks av den svenska regeringsförklaringen den 3 oktober 2014: *”Den svenska militära alliansfriheten tjänar alltjämt vårt land väl. Den skapar en god grund för ett aktivt ansvarstagande för såväl vår egen som andras säkerhet. Sverige ska inte söka medlemskap i Nato.”*

SATSA PÅ SÄKERHETSPOLITISK AVSPÄNNING

Det finns fortfarande utrikespolitiska och inrikespolitiska spänningar i Europa beroende på historiska oförrätter, fördomar och farhågor, etnisk och religiös splittring med mera. Eftersom Sveriges säkerhet i första hand skulle hotas av en ny storkonflikt i Europa mellan Ryssland och västmakterna, bör vi ägna vår säkerhetspolitiska förmåga till att bidra till mer avspänning mellan dessa länder. Vi kan göra det inom EU men även bilateralt i relation till Ryssland och USA liksom internationellt på nedrustningsområdet och överhuvudtaget när det gäller förtroendeskapande åtgärder. I detta ligger även att verka för frihandel och avskaffande av resehinder genom visumrestriktioner. Detta är en politik som bättre tjänar Sveriges och Europas intressen än att vi blir medlemmar av militäralliansen Nato.

Om balansgång och brandsläckning

Möten med en politiker och en publicist

av Anders Björnsson

INGVAR CARLSSON FÖRESLOG själv tiden och platsen. Måndagen den 15 september klockan 15.00, på Nobelmuseet. Dagen efter valdagen, 2014. Jag undrade om det inte var riskabelt: skulle Löfven locka honom att bli utrikesminister? Det var mindre ett dåligt skämt än ett uttryck för mild förvåning över att utrikespolitiken knappast har ansetts vara en prioriterad uppgift för något av de politiska partierna i Sverige. Förra gången Socialdemokraterna tillsatte en person i Arvfurstens palats, valde man en karriärdiplomat. Och i den avgående regeringen var utrikesministern just en avsuttan statsminister, med ganska bestämda uppfattningar i en myckenhet av frågor. Det senare kallas visst *public diplomacy*, och man kan möjligen undra vad man ska med diplomati till om den inte längre får ske i skymundan.

Nobelmuseet är naturligtvis en väldigt bra plats – i hjärtat av en huvudstad och i närheten av ett torg där en blodig händelse som blev upptakten till ett nationellt befrielsekrig ägde rum. Detta var alldeles i början av vad historikerna förr i världen brukade kalla ”nyare tiden”. Staten Sverige fanns knappast. Sverige som erövrarnation hade inte sett dagens ljus. Namnet Nobel står för två andra saker som ännu inte var uppfunna på Gustav Vasas tid: fred och framsteg. 1400-talet hade varit ett extremt bråkigt århundrade, med ständiga revolter och inbördes fejder – tänk på Engelbrektsupproret! Med Vasasonen Erik XIV började Sveriges uppstigande till stormakt, men en stormakt i den lilla

skalan. Under 1600- och 1700-talet var det oftare krig än fred i det svenska riket, men vad tjänade alla dessa militära kampanjer till? Allmogen i landet led obotlig skada. Landets modernisering undergrävdes och försejades.

Någon gång har jag kallat tiden mellan den dyrköpta freden med danskarna i Knäred 1613 och segern över Napoleon utanför Leipzig 1813, där Sveriges kronprins Karl Johan var en av befälhavarna i den anti-franska koalitionen, för ”två hundra år av vilsenhet”. Vilken var Sveriges plats i Europa? Sedan kom två hundra år av avhållsamhet. Nästan i alla fall. Dynamitkungen Alfred Nobel var ännu ängslig för svensk militarism när han skrev sitt testamente och bestämde att norska Stortinget, och inte några storsvenska institutioner, skulle belöna dem som hade gjort berömvärda insatser för freden i världen – i Norge hade parlamentarismen slagit igenom, där fanns en fridsam nationalism, en anda av folklig gemenskap. Men sedan blev ju också svenskar ihåggkomna: Klas Pontus Arnoldson, stinsen i Tumba som skapade Svenska freds- och skiljedomsföreningen, Hjalmar Branting, Nathan Söderblom, Dag Hammarskjöld (om också postumt), Alva Myrdal.

Ja, det var ju inte det där jag skulle tala med Ingvar Carlsson om, men så går jag och tänker på vägen till Stortorget i Gamla stan, platsen för det sägenomspunna Stockholms blodbad och för vårt möte. Fred och fridsamhet är inte småpotatis. När landet gick i allians med andra – ofta nog under den där vilsna tvåhundraårsperioden var det Frankrike – blev det förödelse på slagfältet och massdöd i tälten, stridsvärnen och barackerna. När det höll sig undan fick det vara i fred. *Ifred* – det är en så underbar klang i det uttrycket: våra två mjukaste vokaler, men också en fräsande, avvärjande konsonant. Och så har jag dagen innan, på själva valdagen, läst en irriterande artikel i *Dagens Nyheter*, där min förre chef Mats Svegfors faktiskt verkar underkänna hela grundvalen för Sveriges alliansfria freds- och neutralitetspolitik, den som förts sedan andra världskrigets slut och allmänt har ansetts vara en succé.

Svegfors resonerar kring min tidigare kollega Mikael Holm-

ströms bok *Den dolda alliansen*. Han skriver bland annat att Holmström med den boken visat ”att vi i praktiken under lång tid redan varit med i Nato”. Det är en mycket obekvämt berättelse, särskilt för socialdemokrater men också för moderater, säger han. ”Mikael Holmström spräcker lögnen som en tredje ståndpunkt i svensk politik har levt på.”¹ Detta, tänker jag, detta vill jag konfrontera Ingvar Carlsson med. (Men naturligtvis skulle jag vilja sätta mig ned med Svegfors också.)

Nu visar det sig, förargligt nog, att Nobelmuseet är stängt på måndagar. Ingvar Carlsson föreslår en uteservering strax intill, under en jättekastanj, på Kindstugatan.

”Neutraliteten”, säger Ingvar Carlsson, ”är ju inget nytt påfund. Den uppfanns inte av socialdemokratiska efterkrigsregeringar utan har en lång tradition. Och vi har inga känslomässiga bindningar till den. Det är klart att neutralitetspolitiken har skiftat med omständigheterna, och den har måst ta hänsyn till verkligheten. Den har krävt ansvar och omsorg av sina utövarer.”

Det fanns en tid när det gick att göra sig lustig över en neutralitetsliturgi, där varje bokstav och vändning prövades noga, vägdes och mättes, och de ansvariga kunde ibland få kritik för att vara formalister, för att inte beakta skillnaden mellan demokrati och diktatur. Östen Undén har beskrivits som passiv och undfalande gentemot Sovjetunionen.

”Och idag utmålas Undén och Erlander som bundsförvanter till Nato! Undén skulle vrida sig i sin grav. Vad som är viktigt att understryka är att neutraliteten är någonting egoistiskt. Den ska hålla oss utanför krig. Den är inriktad på stabilitet, men detta utesluter ingalunda insatser på den internationella arenan.”

Inte heller innebar väl Vänskaps-, samarbets- och biståndspakten att Finland var en de facto-medlem av östblocket eller Warszawapakten?

”Finland skötte sig storartat efter kriget. Man byggde upp landet ur ett svårt ekonomiskt och politiskt underläge. De små

¹ Stina Oscarson och Mats Svegfors, ”Jag längtar till på söndag. Valdagen”. *Dagens Nyheter* 14/9 2014.

stegens politik – två steg framåt, ett tillbaka. Man erövrade metodiskt ett stycke mera frihet för varje steg framåt.”

Hör alltså moralen inte hemma i säkerhets- och utrikespolitiken? Paasikivi/Kekkonen-linjen har ju setts som superpragmatisk, nästan amoralisk. Carlsson kommenterar med att vända blicken mot det svenska dilemma.

”Det finns de som klandrar Sverige för att vi inte deltog i andra världskriget. Jag brukar svara med en fråga: När skulle vi ha gått in i kriget, och på vilken sida? På Finlands sida mot Sovjetunionen? På Danmarks och Norges mot Tyskland? Man kunde inte välja båda. Det har mycket litet med feghet att göra. För vem skulle vi ha offrat 200–300 000 unga svenska män? En annan sak är om vi hade blivit angripna. Då kunde vi inte längre ha varit neutrala.”

Och när spänningen i omvärlden ökar, som den ser ut att göra idag?

”Då stärks argumenten för svensk alliansfrihet. När spänningen ökar, ska man inte öka den ytterligare.”

Det finns de som menar att EU-inträdet markerar slutet på en epok i svensk säkerhetspolitik: efter det kan man inte längre vara neutral.

”Det är formellt och sakligt fel. EU är en gemenskap, men inte en militär gemenskap. Det är Nato som är det.”

Och ändå sker det hela tiden, och har skett, ett nära samarbete med Nato.

”Det pekas på de där förberedda landningsbanorna för flyg i Norrland. Det hade varit direkt oansvarigt av en regering att inte vidta sådana förberedelser för den händelse vi blev överfallna, och det ligger väl i sakens natur att militära hemligheter måste få vara hemliga. Under andra världskriget hade flera av Europas neutrala småstater – Danmark, Norge, Belgien, Nederländerna – blivit överfallna. Efter kriget drog de slutsatsen att de behövde en allians. Vi som inte dragits in i kriget drog en annan slutsats. Vid ett anfall måste vi kunna ta emot hjälp.”

Var ändå inte Moskva väl informerat om allt detta – hemliga?

”Visst fanns det en misstänksamhet i Moskva, men man trod-

de inte att Sverige skulle vara aggressivt. Däri ligger alliansfrihetens värde. Att den skapar trovärdighet. Men den kommer inte av sig själv.”

Om nu förhandlingarna om ett nordiskt, eller skandinaviskt, försvarsförbund hade gått i lås 1948: skulle man då ha kunnat tala om en militär alliansfrihet?

”Tage Erlander, i sina memoarer men framförallt i sina dagböcker, poängterade att det var absolut grundläggande att ett försvarsförbund skulle vara fristående.”

Gjordes det sedan aldrig några avsteg från neutralitetslinjen när Sverige hade stakat ut sin egen kurs?

”Inte i sak. Det kom känslomässigt starka reaktioner från Sverige mot övergreppen i Budapest 1956 och Prag 1968. Men de var politiska och ideologiska. De stärkte inte opinionen för att vi skulle ansluta oss till motsidan. Nato-frågan var död 1956.”

Efter kalla kriget sker ändå en upplösning av positionerna. Ingvar Carlsson, som medförfattare till en rapport om FN-systemet, fördömer i internationell press Natos bombningar av Jugoslavien på våren 1999 som folkrättsbrott. Det gjorde inte den svenska – socialdemokratiska – regeringen. Den svenska opinionsbildningen och nyhetsrapporteringen var bombvänlig.

”Det var i ett läge när Säkerhetsrådet var blockerat att fatta beslut för att ge humanitär hjälp i de pågående striderna. Jag hade en invändning: ett godkännande av bombningarna skulle leda till ett farligt prejudikat, som kunde åberopas av exempelvis Kina och Ryssland för framtida bruk. Anna Lindh som var utrikesminister delade inte den uppfattningen. Om jag har haft anledning att revidera min? Nej, snarare tvärtom. Jag tycker mig se mina farhågor besannade – nu i Ukraina.”

Man kan fundera: Måste en Nato-stat bli helt uppknuten till den amerikanska utrikespolitiken? Gerhard Schröders regering stödde visserligen bombkriget i Jugoslavien 1999, men Tyskland var mot de bågge Irakkriegen liksom insatsen mot Libyen 2011.

”Tyskland är en stor stat och en gammal Nato-medlem. Sverige är en liten stat och skulle vara ny som Nato-medlem. Det är en maktfråga helt enkelt.”

Nej, man börjar kanske inte bråka som nykomling, men Nato-förespråkarna försäkrar i alla fall att medlemskap ger inflytande.

”Påverka kan man nog göra i en politisk union som EU. Men Nato är en militär hierarki. Och om Washington är berett att köra över FN:s Säkerhetsråd, så är man nog berett att köra över ett litet land också.”

Det är en av dessa många varma höstdagar. En Loka med citron och en Coca Cola läskar. Vi byter några ord om den avgående utrikesministern, om ubåtar, om Sverige som medlare i internationella konflikter (och den sjunkande efterfrågan på sådana insatser efter kalla kriget), om utrikespolitiken som en icke-partiskiljande fråga – det senare ”en sanning med modifikation”, som Carlsson uttrycker det: ”Glöm inte bort skärmtytslingarna under Hjalmarsson-affären. Det har funnits spänningar under ytan.”

*

När jag kommer hem är Mats Svegfors på telefonen – ett halvt dygn senare träffar jag honom, på Stureplan i Stockholm. Luften är fortfarande något morgongrymig, en taxichaufför har parkerat olagligt och ligger och tar igen sig på trottoarens kantsten. Svegfors har inte gjort sig känd som en utrikespolitisk debattör, men han har skrivit standardverket om Dag Hammarskjöld, neutralisten som balanserade skickligt mellan maktblocken, Sveriges främste internationelle statsman. Vid samma tid för ungefär ett år sedan var de här delarna av innerstaden nästan oframkomliga. Det var amerikanskt presidentbesök och betonghinder kantade gator och torg; den här tisdagen höll jag på att bli överkörd av en hästkortege vid Nybroplan, beledsagad av militärpolis. Jag påminner Svegfors, tidigare ordförande för Beridna högvakten, om detta och undrar om man ska se Obamas besök som signalen till Sverige att ge upp ett utanförskap som delar av den svenska eliten förfaller att ta enbart på låtsas.

Men Svegfors viftar bort frågan.

”Det var ett hastigt påkommet besök. Huvudsyftet var att träffa baltiska vänner. Och för Sveriges del måste Nato-medlemskapet vara en av de oviktigaste frågor som finns. USA och Västeuropa är inte oviktiga”, säger han. ”Men vi har ju bevisligen kunnat hantera den relationen både militärpolitiskt och militärstrategiskt sedan andra världskriget.”

I ett brev från våren 2014 har Svegfors skrivit till mig: ”För närvarande funderar jag rätt mycket över det svenska EU-medlemskapet som jag är mycket starkt för. Men det är ett jätteingrepp i vårt konstitutionella oberoende. Mindre så Nato, men ska vi verkligen redan nu ta ett ytterligare steg bort från vår formella nationella självständighet?” Mitt sätt att turnera den kommentaren är följande fråga:

Det hörs från bägge sidor – från förespråkare och motståndare – tongångar om att det behövs en folkomröstning, för att öppna respektive spärra vägen till medlemskap. Tål då, enligt din mening, Sverige en folkomröstning vart tionde år?

”Den frågan ska du inte ställa till mig. Jag har skrivit artiklar och argumenterat för förbud mot folkomröstningar. Det som nu händer i Skottland är ju rena snurren”, fortsätter Svegfors och nämner försiktigtvis inte den hastigt sammanrafsade folkomröstningen på Krim tidigare under året. ”Om det blir en folkomröstning – det beror helt på situationen. Troligen kommer det att hållas en. Men om den negativa Nato-opinionen förskjuts och om det redan finns en ja-majoritet, då behövs den inte. Då kommer det ändå att utlysas en folkomröstning. För att bekräfta.”

Egentligen vill Svegfors tala om annat än dagspolitik (och till utläggningarna om Holmströms bok kommer vi aldrig). Han vill tala om förhållandet mellan neutralism och aktivism. Neutralismen dömer oss inte till passivitet, inte till isolering, menar han. Neutralism och aktivism kan finnas i en och samma person. Han återvänder ofta till Nathan Söderblom, ärkebiskopen.

”Söderblom sammankallade det ekumeniska världsmötet i Stockholm 1925, det största sedan kyrkomötet i Nicea år 325. Han byggde vidare på Hjalmar Brantings fredspolitiska linje

och såg ekumeniken som en fredskraft. Nathan Söderblom som övertygad försvarsvän var ytterligt oroad över konsekvenserna av Tysklands förödmjukelse efter första världskriget – det talade han om för sina vänner i Amerika.”

På 1910-talet, ett oroligt årtionde, hade Söderblom bjudit Albert Schweitzer till Uppsala, han bodde under en längre tid i ärkebiskopsgården, där sprang den unge Dag Hammarskjöld – alla tre blivande fredspristagare! Syftet med Schweitzers turné i Sverige var att skapa finansiellt stöd för att återuppbygga en missionsstation i Afrika som han var ansvarig för. Man kan kalla detta internationell solidaritet.

Svegfors ser en sådan händelse i det långa perspektivet: Sveriges fredliga 1800-tal, dess delvis aktivistiska 1900-tal.

”Det går en sammantvinnad linje från Branting, Söderblom, Hammarskjöld, till Palme, Bildt. Och det är så uppenbart för mig att Hammarskjöld var en *role model* för Palme.”

Jag säger till Svegfors: När du drar upp ekumeniken, är det ett sätt att illustrera att den politiska linjen alltid har kunnat stödja sig på ett bredare samhälleligt fundament när det gäller frågor om fred och neutralitet?

”Exakt. Och att det har funnits mycket tydliga personliga drivkrafter i engagemanget. En brinnande fredsvilja på så många håll i samhället.”

På samma sätt finns det en parallell Palme–Bildt, menar han:

”Det Palme gjorde med blick på tredje världen, det gjorde Bildt med blick på den andra, den socialistiska.”

Under det att Undén har fått stryk för sin passivitet och formalism. Han hade förstås en besvärlig situation, menar Svegfors. Och han var ju till och med tveksam till om Sverige kunde gå med i FN.

”Undén försökte hålla sig utanför spänningsfältet mellan supermakterna. Vilket var svårt när en sådan som Chrusjtjov vägrade acceptera att man kunde befinna sig utanför spänningsfältet. Att det kunde finnas neutrala nationer ja, men inte neutrala personer.”

Det var en balansgång.

”Men inom det borgerliga lägret fanns det också en fördomsfullhet, att socialdemokraterna är ju ändå kommunister. Detta var underliggande. Parad med en aningslöshet inom socialdemokratin. Jag minns en gång i riksbanksfullmäktige, i slutet av 1982 – någon kom med upplysningen om att Brezjnevs just hade dött. Gunnar Sträng som var ordförande blev alldeles tyst: ’Men det var ändå en stor arbetarledare’, sade han.”

Är Ryssland det enda stora problemet? Mats Svegfors anser att man ser historielöst på detta.

”Det har varit en enorm dialektik i den ryska utvecklingen sedan 1985, sedan perestrojka och glasnost, och dialektiken går inte att förstå om man tolkar den i ideologiska termer. Putin må ha hårda nypor, men han har inte evigt liv. Ett svenskt eller finskt Nato-medlemskap skulle inte kunna realiserats förrän om tidigast fem-sex år. Beslut om att ansöka skulle utlösa en enorm dramatik idag. Men hur vet vi hur det ser ut om fem-sex år?”

Ingen alarmism alltså?

”Det borde finnas flera marxister i det här landet. Man borde se att Ryssland har alldeles för svaga materiella förutsättningar för att hävda en hård linje.”

Vi släntrar ned för Sturekattens trånga trappa. ”Hade Ingvar Carlsson något intressant att säga?” frågar han, den gamle chefredaktören. ”Han sade att det inte bara bland det ryska ledarskapet utan också djupt i den ryska folksjälens finns en rädsla för att bli omringade och att man har kunnat se att USA:s löften om att inte expandera inte var mycket värda.”

Vi skiljs åt – jag för att förbereda ett anförande om Joseph Roth, den österrikiske författaren som skrev om krigets katastrofer, Svegfors för att resa till Riga och tala om Dag Hammarskjöld.

Off the record har vi talat om den stora skogsbranden i Västmanland, där han själv var länschef en gång. Var inte också Moskva för två somrar sedan omringat av tjock brandrök? Man tänker att problemen är någorlunda desamma oavsett statsgränserna. Kanske ska man inte göra dessa gränser mer ogenomträngliga än vad de är. Kanske ska man ägna sig åt att släcka bränder.

Sverige och euroatlantisk säkerhet

av Rolf Ekéus

NEUTRALITETEN UNDER ANDRA VÄRLDSKRIGET

UNDER DE BÅDA världskrigen fullföljde Sverige vad som kan kallas 1812 års politik, ämnad att hålla landet utanför de militära konflikterna på den europeiska kontinenten. När Sverige i inledningsskedet av andra världskriget sålunda klargjorde en neutralitetsavsikt, var det för landet ett allvarligt problem att det svenska försvaret befann sig i en prekär situation sedan statsmakterna under tjugo- och trettio-talen genomfört substantiella besparingar i landets försvarsutgifter. I ett känt uttalande vid krigsutbrottet år 1939 deklarerade statsminister Per-Albin Hansson: "Vår beredskap är god". Detta motsvarade säkerligen inte försvarets verklighet men blev en taktiskt viktig säkerhetspolitisk markör gentemot omvärlden, i synnerhet Tyskland, som redan var i färd med att planera invasioner av Skandinavien. För svensk del fanns det efter den tyska ockupationen av Danmark och Norge i april år 1940 inget annat politiskt eller militärt alternativ än att, i förhoppningen om att Tyskland skulle avstå från angrepp också mot Sverige, deklarerera neutralitet i det europeiska kriget. Visserligen hade Sverige vid Sovjetunionens angrepp mot Finland dessförinnan i december 1939 inte förklarat sig neutralt i det finsk-sovjetiska kriget. Som "icke-krigförande" hade Sverige ansett sig fritt att ge ekonomiskt och materiellt, inklusive militärtekniskt, stöd till Finland. Men klart var att Sveriges handlingsutrymme under andra världskriget var minimalt, i synnerhet efter det att Finland hamnat på Tysklands sida gent-

emot Sovjetunionen, som år 1941 hade allierat sig med Förenta Staterna och Storbritannien.

Den svenska neutraliteten under andra världskriget fick en flexibel och kreativ utformning vilket besparade svenska folket en del av de umbäranden som hade drabbat nationen under första världskriget till följd av den strikta praxis som då tillämpats av statsmakterna. I synnerhet krigshandelspolitiken, präglad av skickligt genomförda förhandlingar med de krigförande sidorna, möjliggjorde både kolimport från Tyskland och teknologi- och livsmedelsimport från västmakterna.

DET DELADE EUROPA

Det kan knappast vara förvånande att den politik av neutralitet som på ett avgörande sätt hållit Sverige utanför de två storkrigen i Europa blev en grundpelare när den svenska utrikespolitiken skulle utformas i ett Efterkrigsuropa, delat mellan segrarmakterna, en delning som efterhand utvecklades till en global motsättning mellan väst och öst, de USA-ledda demokratiska, kapitalistiska staterna och den socialistisk/kommunistiska kretsen av stater under Sovjetunionens dominans och kontroll. För den svenska efterkrigsgenerationen var dock neutralitetsvalet inte något självklart. Den hade sett hur de oss närliggande europeiska staternas, Nederländernas, Danmarks och Norges, år 1939 deklarerade neutralitet hade ignorerats med Tysklands angrepp på dem år 1940. Svenska regeringens försök att som första alternativ för efterkrigspolitiken få till stånd en skandinavisk försvarsgemenskap, fristående gentemot de båda stormaktsblocken, blev inte framgångsrika, eftersom Danmark och Norge insisterade på att försvarsgemenskapen skulle ingå i allians med de ledande västmakterna. Den ideologiska, politiska och så småningom säkerhetspolitiska splittringen i Europa tvingade Sverige till någon form av politiskt ställningstagande. Att Sverige, en genuint demokratisk stat med en fri marknadsordning, ideologiskt och ekonomiskt räknade sig till västdemokratierna i den nya världs-

ordningen var självklart. Samtidigt var Finlands demokrati och självständighet av central betydelse för Sverige. Det var ett vitalt svenskt intresse att den demokratiska nationalstaten Finland, med en historisk sekellång sammanlevnad med Sverige, inte genom isolering skulle komma under Sovjetunionens direkta kontroll och inflytande.

Utan utsikter till en nordisk försvarsgemenskap återstod för Sveriges del att i det delade Europa finna sin egen position. I medvetande om att det hade varit utrikespolitiken, snarare än försvaret, som räddat landet från krig och ockupation, utvecklades en klar politisk enighet om att Sverige skulle eftersträva att upprätthålla neutralitet i händelse av ett krig mellan USA-ledda väst å ena sidan och Sovjetunionen och dess socialistiska allierade å den andra. En sådan inriktning omöjliggjorde för Sverige att ansluta sig till Atlantpakten, Nato, med dess förpliktelser. Alliansfriheten blev en logisk konsekvens av neutralitetsavsikten. Denna politik förutsatte att Sverige utformade ett försvar starkt nog att inte göra det nationella territoriet till ett militärt vakuum, vilket skulle kunna fresta någon av de båda stormaktsgrupperna att ockupera hela eller delar av det svenska territoriet.

Givetvis skulle inte ens ett välrustat försvar vara tillräckligt för att förhindra ockupation av svenskt territorium i händelse av ett storskaligt angrepp från endera stormaktsalliansen, läs Sovjetunionen. Det var i detta läge (början av 50-talet) som mer säkerhetspolitiska tankegångar gjorde sitt inflytande gällande på Sveriges förhållanden till omvärlden, innebärande att utformningen av den svenska utrikespolitiken skulle minimera risken för angrepp. Tanken var att ledningen i Moskva, medveten om Sveriges demokratiska/ekonomiska hemvist i väst, skulle inse att det enda alternativet till en svensk alliansfrihet, syftande till neutralitet i händelse av krig, skulle vara ett svenskt medlemskap i Nato, det vill säga en förstärkning av huvudmotståndaren, både taktiskt och strategiskt.

Från Stockholms perspektiv gällde det att gestalta såväl utrikespolitik som försvar på ett sådant sätt att neutralitetsavsikten

förblev trovärdig i Moskva och, givetvis, i den övriga omvärlden. Denna säkerhetspolitiska trovärdighetsdoktrin måste alltså ges ett avgörande inflytande på försvarets utformning och inriktning. Den svenska politiken, beslutad i demokratisk ordning av riksdag och regering, om att Sverige skulle vara neutralt i en stormaktskonflikt i Europa, innebar, med tillämpning av Clausewitz diktum, att krigsmaktens utformning och uppgifter skulle anpassas till denna politik. I konkreta termer betydde detta att det svenska försvaret organiserades på ett sätt som tydligt visade att det kunde operera utan yttre stöd (från västmakter) och vara starkt nog att försvara det svenska territoriet så att ingen av stormakterna skulle frestas att utnyttja ett militärt vakuum.

FÖRSVARSPLANERINGEN UNDER KALLA KRIGET

Speciellt känslig var frågan om försvaret av det svenska territoriet skulle inrymma samverkan med västalliansen och om försvarsplaneringen omfattade förberedelser för militär samverkan med västmakterna. Sådana förberedelser skulle i den sovjetiska ledningens ögon kunna upplevas som att den deklarerade neutralitetsavsikten inte var verklighetsförankrad, att Sverige avsåg att ansluta sig till västalliansen och att man därför i sin krigsplanering måste räkna med angrepp av svenska stridskrafter och från svenskt territorium. Med tanke på vad vi nu vet om Warszawapaktens offensivt inriktade planering för ett krig i Europa, skulle Sovjetunionen redan i ett inledningsskede angripa ett västanslutet Sverige. Och hade konflikten inletts så tidigt som på 50-talet, 60-talet eller tidiga 70-talet skulle risken ha varit stor för att kärnvapen kom till användning mot Sverige. (Därefter sökte Moskva med en konventionell överlägsenhet undvika kärnvapenanvändning i sin krigsplanering avseende Europa, även om man med sin stationering av medeldistanskärnvapnet SS 20 i slutet av 70-talet för en tid skaffat sig en regional nukleär överlägsenhet.) Det förvånar därför inte att den svenska säkerhetspolitiken och dess tillämpning i försvarsplaneringen klart

markerade att inga operativa förberedelser för samverkan med främmande makt i händelse av krig skulle förekomma. Sådana förberedelser med västmakterna skulle, om de blev kända i Moskva, tvivelsutan ha undergrävt den svenska neutralitetsav-siktens trovärdighet. Detta förhindrade inte att det fanns de i Sverige som kunde tycka att krigsmaktens behov av förberedelser för att motta hjälp skulle ha företrädare framför neutralitets-politikens renläriga avvisande av sådana förberedelser. Sålunda finns det även ett antal personer, såsom några ledarskribenter, även ett par normalt omdömesgilla kolumnister och, faktiskt, enstaka försvarsforskare, som tycks ha varit så övertygade om det rationella i operativa förberedelser med främmande makt att de fört till torgs påståenden om att ett svenskt ”säkerhetspoli-tiskt dubbelspel” faktiskt ägt rum under kalla kriget.

Dessa teorier har inte visat sig hållbara vid de formella granskningar av försvarsplaneringen som genomförts av den Säkerhetspolitiska utredningen (SOU 2002:108), SPU, med mig själv som enmansutredare biträdd av militär expertis. Överbefälhavarens kvalificerat hemliga operationsorder, så kallade opverk, utgjorde under det kalla kriget det konkreta uttrycket för Sveriges operativa krigsplanering. Den var styrande för resursfördelning, uppdrag och inriktning i vad avsåg de samlade svenska stridskrafterna och lade grunden för det fredstida krigsförberedelsearbetet. Genom opverken tilldelades de operativa cheferna, det vill säga befälhavarna för vart och ett av landets militärområden, de så kallade Milo, och deras stabschefer sina uppgifter för olika krigs- och anfallssituationer, vilka kunde övas och förberedas på basis av opverkens resursfördelning. Opverken upprättades 1969, 1974, 1978, 1985 och 1989. De förbereddes under ledning av försvarsstaben genom omfattande fleråriga studier av alternativa angreppsfall och militära motdrag, strategiska miljöförutsättningar och materiel- och personallägen. Den granskning av samtliga opverk, som SPU i efterhand genomförde, klargjorde att i inget fall operativa förberedelser gjorts för samverkan med Nato eller med västliga krigsmakter såsom de brittiska eller amerikanska. SPU hade därtill bland annat full tillgång till pro-

tokoll från militärledningens slutna, informella överväganden och diskussioner. Det blev därmed klart att försvarsmakten i sin operativa planering inte vid något tillfälle brutit mot de grundläggande principerna för den i demokratisk ordning fastlagda politiken av alliansfrihet och neutralitet.

Vad som kan ha förvillat utomstående observatörer var att Sverige under det kalla kriget nära samarbetade med Förenta staterna (inte Nato!) i två frågor av stor betydelse för den svenska försvarskapaciteten, nämligen i fråga om vapenteknologi och i fråga om militär underrättelseverksamhet. I det sistnämnda avseendet måste man vara medveten om att det svenska försvaret byggde på förmåga till snabb mobilisering av landets värnpliktsbaserade stridskrafter. Detta förutsatte att Sverige hade en kvalificerad militär underrättelsetjänst som kunde ge förvarning i tid i händelse av ett angreppshot mot landet. I vad avsåg vapenteknologi måste Sverige utgå från att en motståndare (Sovjetunionen) skulle ha kvantitativt överlägsna militära resurser. I den svenska strategiska planeringen skulle detta underläge i görligaste mån kompenseras med en hög svensk militärteknisk kapacitet.

Båda dessa komponenter, underrättelse och teknologi, kunde införskaffas genom samarbete med USA. Detta hade blivit möjligt genom att USA redan år 1962 i ett (även i förhållande till Sverige) hemligt principbeslut åtagit sig att i händelse av ett sovjetiskt konventionellt militärt angrepp mot Sverige komma till landets försvar. Ensidigheten i detta åtagande underströks av att denna politik också skulle hemlighållas gentemot USA:s egna allierade i Nato. Denna strikt bilaterala karaktär av stödet markerade att Nato och dess medlemmar inte skulle ha något ansvar att komma till Sveriges hjälp i händelse av ett angrepp mot landet. Paktens artikel 5, om ömsesidigt försvar paktmedlemmarna emellan, skulle med andra ord i ett sådant läge inte vara tillämplig. I praktiken översattes den amerikanska planen för stöd till Sverige till ett omfattande svensk-amerikanskt militärtekniskt samarbete, särskilt på flygvapnets område, och till underrättelsesamverkan med för Sveriges försvar

fördelaktig förvarning om trupprörelser och styrkedispositioner inom Warszawapakten.

Detta samarbete var alltså hemligt, men den sovjetiska ledningen var sannolikt genom spionage underkunnig om detta, och mer så än flertalet av USA:s europeiska allierade. I Moskva tog man denna verksamhet med ro, eftersom den reflekterade en implementering av den svenska officiellt deklarerade säkerhetspolitiken, neutralitet underbyggd av ett förhållandevis starkt försvar. Det centrala för Moskva var att Sverige inte vidtog operativa förberedelser för samverkan med USA eller Nato-staterna riktade mot Sovjetunionen. Den sovjetiska ledningen var väl medveten om var Sveriges politiska sympatier låg. Inte heller hyste man några illusioner om att alternativet till neutralitetspolitiken skulle bli något annat än en svensk anslutning till västalliansen.

Inget av detta föranledde alltså någon omDispositionering av Sovjetunionens planläggning för ett konventionellt krig (det vill säga icke-kärnvapenkrig) i Europa som skulle inledas av Warszawapakts styrkor med en tung, snabb offensiv rakt västerut mot Atlantkusten genom Fuldagapet i centrala Tyskland, understödd av flankoperationer genom Östersjön i form av trupp- och materieltransporter med utnyttjande av det omfattande transporttonnaget koncentrerat i de sovjetisk-baltiska och polska Östersjöhamnarna, allt med inriktning på de danska öarna och Jylland för flankstöd till den centrala offensiven (Warszawapaktsplanerna granskade av SPU). Svenskt territorium ingick alltså inte i den centrala sovjetiska planeringen för ett Europakrig.

EN AMERIKANSK VÄRDERING AV ALLIANSFRIHETEN

Om alltså Sovjetunionen såg den svenska säkerhetspolitiken med en viss ro, hur förhöll man sig då i Washington? I princip tycks den positiva bedömningen reflekterad i 1962 års riktlinjedokument ha kvarstått orubbad under hela det kalla kriget, nå-

got som ju också har bekräftats genom det i stort sett gnisselfria ömsesidigt tillfredsställande samarbetet på militärteknikens och underrättelseinhämtningens område. En auktoritativ redovisning av den amerikanska synen på Sveriges roll i de europeiska strategiska sammanhangen under det kalla kriget kan ha relevans också idag under det ”nya kalla kriget”. En sådan analys återfanns i en hemlig instruktion år 1974 från USA:s dåvarande utrikesminister Henry Kissinger till ambassadör Robert Strauss-Hupé som just hade intagit den sedan ett par år tomma amerikanska ambassadörsstolen i Stockholm. Denna frånvaro hade varit ett uttryck för Nixon-administrationens förtrytelse över den svenska regeringens, och då i synnerhet Olof Palmes, hårda kritik av den amerikanska Vietnampolitiken. Av instruktionen framgick att det var ett amerikanskt intresse att Sovjetunionen hindrades från att militärt utnyttja svenskt territorium. Medlet för detta – och för den nordiska balansen – var Sverige som en väpnad neutral makt. Det skulle också hjälpa Finland till ett större handlingsutrymme gentemot Sovjetunionen. Det var ett amerikanskt intresse att Sverige upprätthöll sitt oberoende och sin ekonomiska och militära styrka. Därför syftade den amerikanska politiken till att bevara ett oberoende och alliansfritt Sverige. Det ankom på USA att hjälpa Sverige att upprätthålla en militär struktur och inriktning som kunde verka avhållande mot konventionella angrepp, men det var ingen Nato-anslutning som önskades. Det fanns alltså (som i garantidokumentet 1962) en beredskap att bistå Sverige vid ett sovjetiskt angrepp, men ingen garanti i händelse av ett kärnvapenangrepp. Sverige skulle inte då (och inte nu) räkna med att skyddas av ett kärnvapenparaply i form av den amerikanska nukleära avskräckningsdoktrinen. Här gäller neutralitet, alliansfrihet, oberoende och militär styrka. Det är tydligt att för Kissinger var det den säkerhetspolitiska dimensionen snarare än den ensidigt militära, det vill säga oberoendelinjen och alliansfrihetens roll, för stabiliteten i norra Europa som värderats. Det är politiken som måste tillåtas styra de militära kapaciteterna.

EFTER DET KALLA KRIGET

Med Sovjetunionens upplösning följde Tysklands återförening och det enade Tysklands medlemskap i Atlantpakten. Därtill upphörde Warszawapakten. Dess europeiska medlemmar sökte och fick efterhand medlemskap i Nato. Även sovjetrepubliker som Estland, Lettland och Litauen lösgjorde sig från Moskvas makt och kunde som fria demokratier ansluta sig till Nato. I Ryssland självt avvecklades det socialistiska systemet och landet började omformas till en marknadsekonomi. Samtidigt upplöstes Röda armén och det nya Ryssland började på resterna av den gamla armén gradvis och långsamt återuppbygga en ny militär kapacitet, även om större delen av de begränsade anslagen inledningsvis användes för pensionering av den gamla sovjetarméns officerskår.

Militärt samarbete mellan Ryssland och väst utvecklades under de följande åren i form av implementering av nedrustningsavtalet rörande konventionella styrkor i Europa (CFE) om balanserade ömsesidiga truppproduktioner i Europa och överenskommelse om militära förtroendeskapande åtgärder inom ramen för Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE). Säkerhetspolitiskt kanske viktigast blev den dialog som utvecklades i Nato/Ryssland-rådet där ryska synpunkter på den europeiska säkerheten kunde beaktas på ett sätt som bidrog till en påtaglig lågspänningsatmosfär.

FRÅN FÖRSVAR TILL TERRORISTBEKÄMPNING

Med terroristangreppet mot New York och Washington den 11 september 2001 skedde en radikal omläggning av den internationella säkerhetspolitiken. Plötsligt förändrades frågor om strategisk rivalitet eller partnerskap från traditionella interstatliga militära strukturer till att helt och hållet avse terroristbekämpning. Inte minst i Sverige skedde en omstrukturering av det svenska försvaret från det sedan decennier upprätthållna territorialför-

svaret, med dess uttalade inriktning på ett invasionsförsvar, till ett så kallat insatsförsvar för att i lojalitet med väststaterna skydda den västliga civilisationen mot terroristangrepp från omvärlden, och då i synnerhet från den icke-kristna, muslimska världen, främst i Mellersta Östern. Den svenska omläggningen innebar bland annat ett hastigt avvecklande av värnplikten och försök att skapa en yrkesmilitär organisation. Invasionsföretag mot Sverige ansågs inte sannolika, och för övrigt var det klart att den ryska krigsmakten inte längre i fråga om storlek, utrustning och stridsförmåga kunde utöva ett allvarligt hot. Georgienkonflikten 2008 hade, trots att den slutade i en rysk seger av något slag, visat att de ryska stridskrafterna var illa utrustade och svagt tränade. Med insatsförsvar och terroristbekämpning som ledstjärnor blev det naturligt för Sverige att engagera sig militärt i Afghanistan, också som en del av en Nato-operation under amerikanskt befäl. Även om den svenska insatsen inte inriktades mot de mest terroristinfekterade områdena, skapade den respekt för kvalitet och organisation. Detta hindrade dock inte att den internationella Afghanistanoperationen slutligen måste avvecklas utan att målsättningen att eliminera terroristnärvaron i landet kunnat uppnås. I sammanhanget bör också nämnas det svenska flygvapnets insats i den av FN:s Säkerhetsråd endosserade men Nato-ledda operationen i Libyen där JAS Gripen imponerade. Hela Libyeninsatsen blev en taktisk operativ succé, men ett politiskt/diplomatiskt fiasko som det rådande terroristkaoset i landet i efterhand visat.

DET NYA KALLA KRIGET

Den uppblussande Ukrainakonflikten och Rysslands annektering av Krim, parallellt med Afghanistanavvecklingen, har markerat något av en återgång till territorialförsvar som alternativ till insatsförsvaret. I Östersjöområdet har Polen och de tre baltiska staterna tydligt markerat sin oro över möjliga ryska ambitioner att söka utveckla ett strategiskt livsrum på deras bekostnad.

I Sverige börjar försvarspolitikerna diskutera ett kompletterande av insatsförsvaret med mera traditionella element av territorialförsvaret. I de första stegen mot en återgång till territorialförsvartänkande har den alltid existerande idén om en anslutning till Atlantpakten och därmed inträde i försvarsorganisationen Nato aktualiserats.

En utvärdering av ett eventuellt medlemskap måste utgå från det grundläggande målet för svensk utrikespolitik, nämligen att säkra freden och ett demokratiskt styrelseskick. Under de senaste hundra åren, och inte minst under den efterkrigsperiod som karakteriserats som det kalla kriget, har svensk diplomati regionalt i vårt närområde koncentrerats på att verka för samarbete, avspänning, ömsesidig trygghet och säkerhet för att på bästa sätt förhindra väpnade konflikter och för att upprätthålla goda relationer med alla stater i området. Försvaret har utformats så att det gett stöd åt realiserandet av den politiska målsättningen. Denna diplomati var som framgått av skildringen ovan i hög grad framgångsrik. Under de nära femton åren efter Sovjetunionens upplösning blev relationerna mellan huvudaktörerna i den euroatlantiska regionen, nämligen Ryssland å ena och USA/Nato å den andra, konstruktiva och avspända, inte minst efter terrorangreppet på USA den 11 september 2001. Man kan tala om ett partnerskap illustrerat i den konstruktiva säkerhetspolitiska dialogen inom ramen för Nato/Ryssland-rådet. Efter Krimannekteringen och Ukrainakonfrontationen har detta partnerskap abrupt upplösts och Nato deklarerat att Ryssland nu är en motståndare, inte en partner i den euroatlantiska regionen.

Om Sverige sökte anslutning till Atlantpakten/Nato, skulle det innebära att vi väljer att betrakta Ryssland som en motståndare, inte längre som en stat med vilken vi skall utveckla stabila och goda relationer, ett radikalt brott mot en 200-årig politik. Vi skulle tvingas anpassa vår diplomati till de riktlinjer som fastläggs av Atlantpakten. Föreställningen att Sverige i paktens politiska rådslag skulle kunna ha något inflytande är milt talat naiv. Snarare skulle motsatsen kunna göras gällande

med tanke på det inflytande som Sverige tidigare som alliansfri kunnat utöva med en kreativ diplomati i internationella utvecklings- och miljöfrågor och särskilt nedrustningsfrågor.

I vad avser paktens operativt militära dimension, Nato, skulle Sveriges chanser att som medlem bli hörd vara än mer begränsade. Högsta befälet över Natos militära styrkor, givetvis också de svenska, utövas i krig exklusivt av den amerikanske Nato-överbefälhavaren, vilket också innebär att all operativ planering ytterst bestäms av denne. Det svenska försvaret måste förberedas för angrepp mot Ryssland och ryska förband. Den svenska marinen och dess ubåtar skulle i en konflikt ha till uppgift att angripa ryska fartyg för material- och personaltransporter. Ryska gas- och oljeledningarna i Östersjön måste sprängas. Svenska baser skulle upplåtas för de allierade, men givetvis skulle också svenska stridsflygplan få till uppgift att bekämpa ryska mål. För rysk del skulle de svenska baserna uppenbarligen bekämpas från krigets begynnelse. En from men synnerligen osannolik förhoppning är att Ryssland skulle avstå från att angripa civila mål i Sverige.

Med en svensk anslutning till kärnvapenalliansen Nato skulle Rysslands åtagande att inte angripa Sverige med kärnvapen upphävas. Som Nato-medlem kommer Sverige att ingå i Natos nukleära planeringsgrupp med uppgift att identifiera mål på rysk sida för kärnvapenangrepp. Så sent som vid Nato-mötet i Chicago 2010 avvisades förslag om tillbakadragande av Natos taktiska kärnvapen från Europa, ett sedan länge eftersträvat mål i svensk nedrustningspolitik. Överhuvudtaget skulle Sverige vid en Nato-anslutning tvingas uppge sin traditionella anti-kärnvapendiplomati.

EN SVENSK SÄKERHETSPOLITIK

I den situation av politisk spänning och oro som i Ukrainakrisens spår uppstått i Europa, inte minst i Östersjöregionen, är det för svensk del naturligt att se över våra säkerhetspolitiska instrument i beaktande av våra övergripande mål att säkra fre-

den och slå vakt om ett demokratiskt styrelseskick. För diplomatin gäller att inte enbart eftersträva goda relationer med alla stater i regionen utan att samtidigt i görligaste mån bidra till att minska spänningen mellan Ryssland och västmakterna. En sådan diplomati skulle inte vara möjlig om Sverige anslöt sig till Nato. Därtill skulle det svenska Nato-medlemskapet ytterligare isolera Ryssland och försvåra regionalt samarbete och politisk dialog. Samtidigt skulle hotbilden mot Sverige påtagligt försämraras. Därför måste Sverige framgent tydligt markera att landet inte avser att ansluta sig till Nato.

Även i fortsättningen måste det svenska försvaret utformas så att det fullgör en stödjande funktion till en alliansfri politik. Det innebär att försvaret för att vara trovärdigt gradvist måste växa, särskilt genom att upprätthålla och stärka den tekniska kapaciteten. Samtidigt får inte dess trovärdighet som stöd för alliansfriheten undergrävas genom att det kopplas i operativ planering till främmande makt.

Alliansfrihet ut – kärnvapen in

av Maj Britt Theorin

REGERINGEN, SOCIALDEMOKRATERNA OCH Miljöpartiet vill inte ha debatt om svenskt medlemskap i Nato, även om Moderaterna och Folkpartiet vill att Sverige går in i Nato. Men bakvägen för de oss djupare och djupare in i Nato. Frågan har blivit aktuell av flera skäl – först efter det att ÖB vintern 2014 meddelat att vi bara kunde försvara oss en vecka mot ett militärt angrepp men framför allt genom alltfler bindningar som görs till Nato i olika avtal.

I november 2013 beslutades om svenskt deltagande i RFP (Response Force Pool), där svenska plan öronmärks för Nato, och att Sverige under tre år ska bidra med åtta stridsberedda Gripen-plan och piloter med 30 dygns beredskap. I augusti 2014 kortas den tiden till 48 timmar enligt en ny Readiness Action Plan, vilken inbegriper åtgärder för att utplacera ytterligare vapen i medlemsstaterna med hänvisning till Ukrainakrisen.

Mitt i valrörelsen hösten 2014 beslutade regeringen om det så kallade värdlandsavtalet utan föregående offentlig diskussion och beslut i riksdagen. Till detta kommer det intensiva svenska deltagandet i Afghanistan under 13 år; något som forskarna på försvarshögskolan klargjort endast hade ett syfte: ett medlemskap i Nato. Allt detta sker utan att väljarna får möjlighet att säga sitt. Någon debatt vill politikerna inte ha.

EN VECKAS FÖRSVAR

Vi fick inte veta vad det var för makt, stor eller liten, med eller utan kärnvapen, som antogs vilja angripa oss, eller varför när vi bara kunde försvara oss en vecka. Sådant är hemligt. De flesta tänkte ändå att det handlade om Ryssland. Vi blev oroliga och det var meningen. Rädslan för rysk upprustning skulle föra oss ännu längre in i Nato.

Det hävdas av många att Sverige har haft 200 år av fred, men det är inte sant. Sanningen är att Sverige har varit i krig i 13 år. Utan att deklarerat krig och inte i vårt närområde utan i Afghanistan och för Natos räkning. Det var aldrig ett fredsuppdrag. Det var England – inte FN – som bad Sverige ställa upp. Sveriges svar var ja under två månader med 40 *fredsbevarande* soldater. Att Sverige haft fred i 200 år är därför inte sant. Vi har varit 13 år i Afghanistan. Inte med 40 fredsbevarande soldater utan med totalt 9 500 soldater i strid (enligt Försvarmaktens informationsavdelning).

Om vi ändå håller fast vid ”fred i 200 år” så är det 10 400 veckor! Hur många av dessa veckor skulle vi ha kunnat försvara oss mot stormakterna i vår närhet? Ryssland, Preussen, Tyskland, Sovjet, så Ryssland igen. Två världskrig. Ändå fred. Tänk om freden inte berodde på försvaret utan på den alliansfrihet som dåtidens politiker slog vakt om!? Den alliansfrihet som nu överges bit för bit.

VÄRDLANDSAVTAL

Den 27 juni 2014 beslöt regeringen att inleda avtalsförhandlingar om detaljerna i eventuell stationering av Nato-trupper på svensk mark under *krig*, övningar eller kriser, och i slutet av augusti 2014 fattade den utgående regeringen hastigt ett formellt beslut om avtalet för att vara klar med det inför ett Nato-möte den 3 september. Natos vapen, inklusive kärnvapen, skulle därmed kunna stationeras på svensk mark och då automatiskt bli ett mål

för ryska kärnvapen. Samtliga partier förutom Vänsterpartiet ställde tidigare upp på att förhandlingarna inleddes. De skulle vara avslutade 2016. Efter regeringens godkännande av avtalet har Miljöpartiet uttalat tvekan. Men fick svenska folket säga sitt? Nej, folket ska inte ha något med detta att göra.

Att påstå att avtalen med Nato bygger på frivillighet och att Sverige i varje enskilt fall kan säga nej till viss medverkan är inte seriöst, inte minst med tanke på den omfattande utbyggnad som kommer att ske för att Sverige ska kunna ta emot Nato-förband, lagra krigsmaterial och delta i alltmer gemensamma militära övningar. Vet politikerna egentligen vad de har gått med på?

Natos grundläggande säkerhetsgaranti, en för alla och alla för en, (artikel 5 i allianstraktaten) strider inte bara mot vår hävdvunna alliansfrihet. Den kan också leda till att Sverige får mycket svårt att ställa sig utanför militära interventioner i avlägsna väpnade konflikter. Som alliansfria kan vi själva besluta om medverkan i varje enskilt fall.

Det är uppenbart att en allt starkare Nato-integration av Sverige kommer att leda Ryssland till att trappa upp sin militära förmåga och aktivitet i Östersjöområdet och göra att den svenska alliansfrihet som gynnat oss väl under lång tid inte längre är trovärdig för Ryssland.

De som ivrar för samarbete med eller medlemskap i Nato säger att alliansen numera ägnar sig åt krishantering och militära interventioner. Där deltar Sverige redan. Steget till fullt medlemskap skulle därför bli "odramatiskt". Men det finns en omständighet som man håller tyst om. Det är Natos kärnvapen! Vår tidigare aktiva politik för kärnvapenedrustning skulle skrotas.

KÄRNVAPEN

Natos kärnvapenpolitik kvarstår oförändrad, även sedan man börjat lägga tonvikten på krishantering. De amerikanska strategiska kärnvapnen förblir den yttersta garantin för Natos säkerhet. USA – och därmed Nato – håller sig till och med med

en doktrin om "first use" av kärnvapen, i strid med den tidigare svenska inställningen, att kärnvapenmakterna ska förbinda sig att aldrig använda kärnvapen först och att aldrig använda kärnvapen mot icke-kärnvapenländer.

Vilka krav ställer Natos kärnvapenpolitik? Kan de förenas med svensk syn på kärnvapnen? Ökar Sveriges säkerhet om vi går med i en kärnvapenallians? Dessa frågor måste klaras ut för medborgarna innan närmandet till Nato går vidare.

Sverige har sedan 1960-talet bedrivit en konsekvent anti-kärnvapenpolitik. Sveriges grundsyn har varit att kärnvapen inte bringar någon säkerhet. Tvärtom: den som förlitar sig på sådana vapen blir mer utsatt för kärnvapenhot än den som inte gör det. Särskilt utsatta är stater som tillåter stationering av kärnvapen på sitt territorium. De blir betraktade som legitima mål för kärnvapenangrepp! Denna grundsyn påverkar Sveriges ställningstaganden i en rad kärnvapenfrågor.

Den aktiva och framgångsrika anti-kärnvapenpolitik som Sverige tidigare förde, och som gav oss ett massivt stöd och trovärdighet under många år i Förenta Nationerna, hade inte varit och är inte möjligt att föra, om Sverige varit medlem i Nato.

För att bedöma konsekvenserna av en svensk anslutning till Nato måste bland annat följande klarläggas:

Vad får det för konsekvenser för Sveriges alliansfrihet om Sverige knyts fastare till Nato genom ett så kallat värdlandsavtal? Enligt Natos regler deltar alla medlemmar i utformandet av alliansens kärnvapenpolitik. Det sker i NPG (Nuclear Planning Group). Där diskuteras kärnvapendoktrinen genomförande, uppläggning av övningar och krishantering. Men enligt NPT-avtalet får kärnvapenmakter inte överlåta några kärnvapen eller kontroll över kärnvapen till någon som helst annan mottagare. Användning av kärnvapen kan bara beordras av kärnvapenmakterna. Med andra ord: gärna utplacering av kärnvapen på svensk mark men beslut om användning av dem har Sverige inte med att göra. I NPG deltar ländernas försvarsministrar vid utformandet av Natos kärnvapenpolitik.

En utgångspunkt för NPG är att de egna kärnvapnen förhin-

drar krig och därmed är bra för den egna säkerheten. Sverige hävdar att det förhåller sig tvärtom. Hur ska då Sverige agera som medlem? Ska Sverige överhuvudtaget delta i NPG:s arbete? Ska vi acceptera att garantin för vår säkerhet ytterst blir de amerikanska strategiska kärnvapnen och att vi dras in i ett för oss helt nytt strategiskt sammanhang?

När medeldistanskärnvapen, som på fem minuter kunde nå Moskva från Europa och tvärtom, skulle utplaceras i olika städer i Europa, ledde det till hundratusentals människors protester, och dessa kärnvapen på båda sidor stoppades. Människor är inte dumma. De förstod mer än väl att deras städer skulle bli förstahandsmål för en angripare. Att på nytt försöka sig på att placera ut kärnvapen i icke-kärnvapenländer borde leda till samma reaktioner. Vilka människor vill bli förstahandsmål för kärnvapen?

Det viktigaste globala fördraget när det gäller kärnvapenedrustning är icke-spridningsavtalet, NPT. I dess artikel 1 åtar sig kärnvapenstaterna att inte överföra kärnvapen till några kärnvapenfria stater. Dessa å sin sida förbinder sig att inte tillåta placering av kärnvapen på sina territorier. Trots det placerade både USA och Sovjetunionen kärnvapen på sina allierades territorium under det kalla kriget. En del finns kvar där än. Enligt NPT får kärnvapenmakterna inte överlåta några kärnvapen eller kontroll över kärnvapen till någon som helst annan mottagare. Användning av kärnvapen kan alltså bara beordras av kärnvapenmakterna.

Sverige hävdar att sådan utplacering är oförenlig med NPT. USA hävdar att om man har kvar kontrollen över dessa kärnvapen föreligger inget brott mot NPT. Faktum är dock att vapnen finns i kärnvapenfria stater och kan avfyras därifrån. Därmed utgår ett kärnvapenhot från dessa stater.

Nato-förespråkarna måste klargöra hur Sverige som medlem i Nato skulle ställa sig i denna viktiga fråga. Hur skulle vi agera om man började diskutera utplacering av kärnvapen i vårt närområde? Finns ett nej till utplacering av kärnvapen i Sverige inskrivet i värdlandsavtalet? Avtalet gäller ju vid såväl övningar och kriser som krig.

En brist i NPT var att det inte innehöll några regler för begränsning av användning av kärnvapen. Det har man sökt komma till rätta med genom säkerhetsgarantier. Betydande aktualitet har så kallade negativa säkerhetsgarantier. Dessa innebär att kärnvapenstater åtar sig att inte använda kärnvapen mot icke-kärnvapenstater. USA har dock förklarat sig oförhindrad att använda kärnvapen mot varje angripare som USA anser är allierad eller ”associated” med en kärnvapenmakt.

Den internationella domstolen i Haag klargjorde 1995 efter förfrågan från FN:s Generalförsamling att användning av eller hot om användning av kärnvapen inte står i överensstämmelse med internationell lag. Sveriges svar på domstolens förfrågan innan den gav sitt ställningsstagande blev detsamma, nämligen ”att den svenska riksdagen anser att användning av eller hot om användning av kärnvapen inte står i överensstämmelse med internationell lag”. En förkrossande majoritet i riksdagen stod bakom beslutet, endast Moderaterna var emot. Hur mycket är det beslutet värt vid ett medlemskap i Nato, där hot om kärnvapen eller användning av dem ingår?

USA kan således möta en konventionell attack med nukleär vedergällning. I de båda krigen i Irak hotade USA att vedergälla med kärnvapen om Irak använde sig av kemiska eller andra massförstörelsevapen. Liknande hot framfördes tidigare mot Libyen men också mot Iran.

Sverige har en helt annan uppfattning. Vi har inga kärnvapen, hotar alltså ingen med kärnvapen och har genom alla år krävt att alla kärnvapenstater ska göra åtaganden om ”icke-första-användning” (*no first use*). Hur anser Nato-förespråkarna att Sverige ska hantera denna fråga? Ska vi som Nato-medlem och därmed själva beroende av kärnvapen sluta att ställa dessa krav? Skulle vi som Nato-medlem bli betraktade som ”associerade” med världens största kärnvapenmakt och därmed legitimt mål för en annan kärnvapenmakt? Skulle vår säkerhet öka?

Som framgår är Sveriges politik när det gäller utveckling, innehav, spridning, utplacering och användning av kärnvapen oförenlig med Natos. Som Nato-medlem måste Sverige också

ändra sin nuvarande inställning till förbud mot överflygningar och fartygsbesök med kärnvapen ombord. Det handlar inte om att ta ett ”odramatiskt” steg utan om att överge den kärnvapenpolitik som Sverige utformade på 1950- och 60-talet under intensiv debatt. Vi sa då nej till kärnvapen! Den linjen går inte ihop med Nato-alliansens linje som är att förhindra krig genom att ytterst hota med användning av kärnvapen!

I Framtidskontraktet 2014 skrev Socialdemokraterna att partiet skulle ”hävda Sveriges militära alliansfrihet och vår förmåga till internationellt samarbete” utan att nämna vad Sveriges plötsliga medverkan i Natos snabbinsatsstyrka 2013 och världssavtalet 2014 innebär för alliansfriheten och vår förmåga att medverka i FN-ledda fredsoperationer. Är socialdemokratin omedveten om de bindningar som görs i de olika Nato-avtalen och deras konsekvenser?

De fyra allianspartierna, Miljöpartiet och Socialdemokraterna är överens om mer militärt samarbete under Natos ledning. Oavsett hur vi röstat i valet 2014 ser marschen in i kärnvapenalliansen ut att fortsätta om inte medborgarna reagerar. Men det finns en gräns för hur långt Nato-samarbetet kan gå utan att frågan ställs om fullt medlemskap. En dörr ska vara öppen eller stängd!

Svenskt medlemskap i Nato är omöjligt utan en folkomröstning. Om inte förr så tvingas Nato-anhängarna då att klara ut de frågor som ställs i den här artikeln.

Jag menar att det är hög tid att ge svaren redan nu. Samtliga partier bör ge besked innan hårdare bindningar sker till Nato. Är man beredd att överge den svenska alliansfria politiken? Är man beredd att överge den svenska politiken mot kärnvapen? Låt då svenska folket veta det!

Vad vi alla bör veta om Nato

av Pierre Schori

”SVERIGE SKA SKRÄDDARSY SITT FÖRSVAR TILL NATO”

TVÅ BANBRYTANDE, STRATEGISKA beslut om Sveriges framtida säkerhet efter det kalla kriget har i nästan kuppartade former fattats utan offentlig debatt.

Det ena togs för tio år sedan: att låta svenska soldater börja strida i det amerikanskledda Nato-kriget i Afghanistan. Vi blev, med utrikesminister Carl Bildts terminologi, ”vapenbröder” med USA i Afghanistan. Det andra innebar, som försvarsminister Karin Enström, som aldrig talar om FN, sade på Folk och Försvar i januari 2013, att vi började ”skraddarsy vårt försvar till Natos behov”.

Sagt och gjort. Nu gick det snabbt, och vi som inte sitter i utskott eller andra insynsfria sammanhang överraskades av redan fattade överenskommelser.

Regeringen anslöt oss sommaren 2013, mitt i semestertid, utan föregående offentlighet, till Natos snabbinsatsstyrka och förstärkningsförband Response Force Pool, vilket inbegriper åtgärder för att utplacera mera vapen i medlemsstaterna.¹

I ett pressmeddelande den 4 september 2014 kunde vi läsa att regeringen hade fattat ett beslut, också i semestertid utan vidare information till medborgarna, om att Sverige skulle med omedelbar verkan under Natotoppmötet samma dag förbinda sig att

¹ Socialdemokraterna Urban Ahlin och Anders Karlsson var tidigare emot ett sådant deltagande, i en debattartikel i *Svenska Dagbladet* 24/2 2008.

delta i Natos fortsatta närvaro i Afghanistan genom Resolute Support Mission. Allt som har med det militära att göra styrs av USA. Det innebär en risk för att vi dras in i ett eventuellt amerikanskt fortsättningskrig.

På toppmötet förband sig också Sverige att öka möjligheterna att samöva och testa vapensamarbete med Nato i dess Interoperability Platform. Dessutom ska vi tilldelas Natos nya ”guldkort”, Enhancement Opportunity Platform, tillsammans med fem utvalda länder, däribland Georgien och Jordanien.

Dessa beslut togs mitt i 2014 års valrörelse, men utan någon debatt. Folkpartiet talade dock klarspråk med sin korthuggna paroll ”Nato!” på valrörelsens enda utrikespolitiska affisch.

US MARINES TILL SVERIGE?

Allvarligast var ”värdlandsavtalet” som också undertecknades den 4 september. Det ger möjligheter till militär närvaro inom svenskt territorium för Nato till lands, sjöss och havs samt skattebefrielse för till exempel US Marines och Special Forces med flera. Ingen tidsgräns har angivits.

Carl Bildts kommentar var typisk för de som vill smyga oss in i den kärnvapentyngda militäralliansen: Detta är bara ”en teknisk fråga”.

Samarbetet på svensk mark har väckt folkliga reaktioner. Protestmöten och Facebook-grupper har organiserats för att säga nej till att Göteborgs södra skärgård skall fortsätta vara ett skjutfält för insatsstyrkor och internationella övningar.¹ I mars 2012 väckte Nato-övningen Cold Response i fjällvärlden det samiska riksförbundets ilska.²

Märkligt, eller kanske avsiktligt, så hade varken Nato-anhängarna eller den socialdemokratiska ledningen diskuterat alterna-

¹ skargardsuppropet.se/.../pressmeddelande-naturvardsverkets-yttrande-ger; 3 /1 2014.

² http://www.svd.se/nyheter/inrikes/natoflygningar-i-norr-plagar-renagare_7414558.svd; 10/8 2012.

tiv eller konsekvenserna för vårt land av dessa beslut med väljarna eller de egna partimedlemmarna.

Oavsett motiven har dessa beslut skapat politiska ”fakta på marken” som fört Sverige allt närmare ett Nato-medlemskap.

SVERIGE SVIKER FÖRENTA NATIONERNA

I processen har vi svikit FN. Chefen för FN:s avdelning för fredsbevarande operationer, Alain Le Roy, kritiserade Sverige under ett Stockholmsbesök 2011 för att ha avvisat vädjanden om att delta i livsviktiga FN-insatser i Kongo, Sudan och Tchad. Vi som en gång utgjorde basen för de blå baskrarna har de senaste tio åren knappt haft en enda beväpnad soldat under FN-fanan.

Till detta verkar det som om Sverige har hållit på att ersätta FN:s blå baskrar med det som kallas Särskilda operationsgruppen (SOG), den hemliga grupp av yrkesmilitärer inom den svenska krigsmakten som samarbetar intimt med USA och Nato. SOG har stridit i Kongo, Tchad och Afghanistan. Dussintals afghaner har skjutits ihjäl av svenskarna. I det senare landet har svensk militär med laser pekat ut områden som USA-flyg ska bomba.¹ SOG finns representerat i de amerikanska specialstyrkornas högkvarter i Tampa i Florida som enda europeiska icke-Nato-land och har också placerat två svenska officerare i Natos specialförband i Belgien.

Dagens Nyheters reporter ställde den självklara frågan: Hur många afghaner har de öppna delarna av den svenska krigsmakten i Afghanistan dödat? ”Om svenska statstjänstemän tar livet av människor är det rimligt att förklara omständigheterna kring det för medborgarna, även om det sker i självförsvar eller tillsammans med andra länders soldater.”²

Medverkar vi i ett krig vars omfattning hålls hemligt för medborgarna?

¹ ”Sveriges hemliga krig”. *Dagens Nyheter* 25/1 2014.

² *Dagens Nyheter* 29/1 2014.

Medverkan i Afghanistankriget blev således en kursändring av den svenska synen på FN och internationella insatser.

Sveriges krigsinsatser har bland annat motiverats med att ”vi är där för att FN vill det”. Men ett oenigt Säkerhetsråd har lagt ut kriget på entreprenad, till Nato, utan att behålla det strategiska ansvaret eller inflytandet över operationerna. Det finns i FN-stadgans kapitel VIII en regel om att Säkerhetsrådet kan delegera genomförandet av en militär insats till en regional organisation. Men den Nordatlantiska försvarspakten kan knappast betraktas som en regional organisation i Asien. Den som tittar på FN:s egen lista över fredsbevarande operationer finner snabbt att den Nato-ledda insatsen i Afghanistan saknas.

I stället har Natos dammsugning av västerländska stridskrafter till Afghanistan inneburit att det inte finns några fredsbevarande FN-förband från väst i andra delar av världen. Det lasset får fattiga länder i Afrika och Asien dra.

Dag Hammarskjöld skulle inte ha känt igen Sverige.

NATOS MISSLYCKANDEN

Vi kan dessutom konstatera att Nato har ett par katastrofala misslyckanden bakom sig.

Fiaskot i Afghanistan är ett stort misslyckande för Nato som organisation. Längre hette det att militäralliansens anseende och heder stod på spel i Afghanistan. Afghanistan fick inte förloras, hette det. Nu lämnar de västerländska soldaterna efter tretton års krig till ett pris av tusentals stupade, många miljarder dollar och ohyggligt lidande för civilbefolkningen – utan att de ursprungliga, vidlyftiga målen har uppnåtts.

Över 20 000 civila afghaner beräknas ha dött till följd av kriget. Flygattacker mot civila, som i efterhand förklarats som misstag, har underblåst vreden mot västmakterna som hävdade att de var där för att hjälpa och skydda afghanerna. Men talibanerna, krigsherrar och andra väpnade motståndare till invasionsstyrkorna är obesegrade och landet befinner sig i kaos.

Sverige har satsat över 10 miljarder kronor på den militära insatsen. Fem svenska soldater och journalisten Nils Horner har mist livet, liksom ett antal afghanska tolkar.¹

Den militära närvaron hade sannolikt ej heller någon bestående positiv betydelse. Peter Brune, Svenska Afghanistankommitténs generalsekreterare under åren 2010–2012, summerar: ”Inte ens i de fyra så kallade svenskprovinserna i norr var vi särskilt betydelsefulla. Här gick det minst tio amerikanska soldater på varje svensk, plus ett antal tyska brittiska och andra.”²

Lika lite som i Libyen, det andra misslyckandet, har militär makt utan en klar politisk strategi lett till fred och säkerhet. I Libyen deltog Sverige i en oöverlagd militär insats, som skulle skydda civilbefolkningen. Men i stället blev det anarki och extremism. Regeringen har tvingats avgå, och huvudstaden föll tre år efter Natoinsatsen, i augusti 2014, i händerna på olika milisgrupper.³ Läget förvärrades ytterligare i augusti, då bombplan från Förenade Arabemiraten (UAE) angrep rebellfästen men också civila mål i Libyen. Planen utgick enligt USA från Egypten. Bombningarna störde allvarligt de diplomatiska ansträngningarna att nå en förhandlingslösning som satts igång av Frankrike, Italien, Storbritannien, Tyskland och USA. UAE genomförde bombningarna med inköpta amerikanska F16-plan. USA har omkring 5 000 soldater baserade i emiraten.⁴

Samtidigt har laglösheten bidragit till att stora mängder vapen och islamistiska krigare har spritts ut i närområdet. Den 2 september 2014 dödades fyra FN-soldater och 15 skadades i en attack i Mali.⁵

Sverige har saknat en fördjupad diskussion om Nato-samar-

¹ SR/Konflikt 30/8 2014.

² *Afghanistan-Nytt* 2:2014.

³ ”Tripoli under militia control as Libya chaos deepens” av Mohamed Hasseni, AFP 9/1 2014.

⁴ <http://www.businessinsider.com/afp-uae-aircraft-bombed-islamists-in-libya-us-says-2014-8#ixzz3CQaMKITe>.

⁵ Den 3 oktober dödades ytterligare nio FN-soldater, denna gång från Nigeria, <http://www.dw.de/un-peacekeeping-troops-suffer-heavy-casualties-in-northern-mali/a-17972781>.

betet i det utfattiga Afghanistan och vilka lärdomar som ska dras av detta misslyckande, liksom av omvärldens oförmåga att föregripa, förhindra eller konstruktivt ingripa i tragedier som Libyen och Syrien och i en rad afrikanska stater. Den internationella debatten om hur mänskliga rättigheter och demokrati ska kunna främjas, bortom hurtiga uttalanden, har varit näst intill obefintlig i Sverige.

Utrikespolitiken har därför inte uppfattats som prioriterad av partimedlemmar och medier. Samsynen hos de två största partiledningarna har lagt en våt filt över den mediala debatten. Däremot har en intensiv diskussion pågått i arbetarkommuner och fackklubbar, på ABF-möten och bibliotek, i skolor och kyrkor över hela landet, med argument som gått tvärs mot partiledningens talesmän.

Också i Ukrainakrisen har Nato visat prov på oförmåga till analys och framförhållning. Vår avgående Natoambassadör (ja, vi har en sådan i Bryssel) vittnade nyligen från sin horisont om hur Nato hade blivit ”totalt tagen på sängen” av Krimkriget.¹

Det var alltså ett Nato i djup kris som före Putins maktpolitik i Ukraina desperat sökte efter en nytt existensberättigande. Inte undra på att man välkomnar nya medlemmar.

NATO OCH 1970-TALETS FRIHETSKAMPER

Det finns också en annan Nato-historia. Jag minns hur lojaliteten med Nato fick flera europeiska regeringar och partier, också socialdemokratiska, att ge företräde åt USA framför solidaritet med befrielseörelserna i Afrika och antifascisterna i södra Europa.

Samma trista ”Nato-solidaritet” återkom under Vietnamkriget. Ingen inom Nato vågade kritisera de amerikanska krigsförbrytelserna.

¹ ”Inför toppmötet i Wales: Svenska förväntningar och Natos vägval”. www.folkochforsvar.se/index.php/fofplay.html; 26/8 2014.

WASHINGTONS TRYCK PÅ NATO-KOLLEGERNA

Också under det illegala Irakkriget 2003 upprepades historien. Efter hårda påtryckningar från Washington tvingades tio icke-medlemmar, men kandidater till Nato-medlemskap, att ge stöd åt kriget: Albanien, Bulgarien, Estland, Kroatien, Lettland, Litauen, Slovakien, Slovenien, Tjeckien och Ungern. Vapenbröderna i Spanien och Storbritannien sände stridande trupp, medan fem andra Nato-medlemmar bistod med olika militära och politiska medel: Danmark (en ubåt!), Island, Italien, Nederländerna och Turkiet.¹

Inga garantier finns heller att det efter Obama inte dyker upp en ny Bush eller en Tea Party-extremist som potentiell president och Nato-ledare.

NATO OCH NSA

Lägg därtill den ledande roll som framträdande Nato-länder har i NSA-skandalen. Under hela 2000-talet har Storbritannien och Kanada, under USA:s ledning, bildat kärnan i den enorma, olagliga och globala avlyssning som drabbat miljontals människor samt partier, regeringar, EU, FN, företag och organisationer som Amnesty och Greenpeace.

Dessutom avslöjade visselblåsaren Edward Snowden och journalisten Glenn Greenwald att NSA direkt har stött Israels militära angrepp mot palestinska mål i Gaza genom att i över tio år förse den israeliska underrättelsetjänstens specialavdelning ISNU/Unit 8200 med rådata. Även detta samarbete ska ha skett i allians med Nato-kollegerna Storbritannien och Kanada och deras avlyssningsorganisationer GCHQ och CSEC.² Inga dementier från de anklagade har kommit.

¹ "Coalition of the Willing". <http://web.stanford.edu/class/e297a/The%20Coalition%20of%20the%20Willing.htm>.

² "Cash, Weapons, and Surveillance. The U.S. is a Key Party to Every Israeli Attack" av Glenn Greenwald. <https://firstlook.org/theintercept/2014/08/04/cash-weapons-surveillance/>: 3/8 2014.

BEHÅLL SVERIGES LYCKADE ALLIANSFRIHET

Sverige klarade sig under brinnande världskrig, med ockuperade Norge och Danmark som grannar. Det var, trots diskutabla eftergifter från samlingsregeringen, en för Sverige lyckad politik. Den möjliggjorde också att tiotusentals motståndsmän och judar från Danmark, Norge och Hitlers koncentrationsläger kunde finna en fristad i Sverige.

Under ett ytterst farligt kallt krig behöll vi vår militära alliansfrihet och bedrev en aktiv utrikespolitik som bidrog till avspänning och nedrustning i Europa, till solidaritet med befrielse rörelser och nya stater i tredje världen samt till frihetskampen i de västliga diktaturerna Portugal, Spanien och Grekland.

Vi behövde inte medlemskap i Nato då. Varför nu?

BEGREPPEN ”GEMENSAM SÄKERHET” OCH ”SOLIDARITET” FÖRVANSKAS IDAG

Ett mantra har blivit ”säkerhet skapas tillsammans med andra”. Ett begrepp som förutvarande försvarsminister Enström lanseerat och till vilket Socialdemokraternas Urban Ahlin anslöt sig i riksdagens utrikesdebatt 2014.

Socialdemokratin har annars sedan länge en väletablerad linje, där Palmekommissionens ”gemensam säkerhet” haft stor genomslagskraft och tillämpats i diskussioner om praktisk nedrustning mellan Ronald Reagan och Michail Gorbatsjov. Den bygger på att säkerhet måste sökas tillsammans med motståndaren genom en uthållig och genomtänkt politik, baserad på gedigen forskning och diplomati.

”Säkerhet skapas bäst med andra” blir till en tom fras utan innehåll och färdriktning, som används för att motivera fördjupat samarbete med Nato. De ”andra” har ju varit Nato under ett helt årtionde, på bekostnad av FN.

Många åberopar i sammanhanget den otydliga ”solidaritetsförklaring” som antogs av riksdagen 2009. Den må vara skriven

så att det inte ska vara en motsättning mellan att vara med i EU och att vara militärt alliansfri. Men då motståndare till den svenska militära alliansfriheten använder sig av solidaritetsförklaringen för att öppna för Nato-medlemskap, är det påkallat att tydliggöra vad vi socialdemokrater menar. Det räcker inte med att i en eller ett par meningar säga "Nej till Nato" och sedan ägna kraften åt att beskriva vår vilja att samarbeta, öva och strida med Nato. Då blir praktiken till slut normgivande. Då skapas "fakta på marken".

ETT HOTANDE SÄKERHETSPOLITISKT SYSTEMSKIFTE

Nato-medlemskap, som är ett bindande åtagande, skulle medföra allvarliga säkerhetsproblem för vårt land. Organisationens kärnvapendoktrin bekräftades igen i Lissabon 2010 av alla medlemsstater. Doktrinen bygger på det kalla krigets "ömsesidigt garanterad förstörelse" som kan utlösas i händelse av att en medlemsstat blir attackerad. Sverige skulle också löpa risken att bli indraget i USA:s militära äventyr i världen.¹

Nato-medlemskap blir i ett sådant perspektiv en icke-förtroendeskapande och spänningsskapande åtgärd som också skulle automatiskt klassa Sverige som potentiellt fiendeland i Moskva.

Statsminister Löfvens tydliga nej till Nato-medlemskap i regeringsförklaringen 2014 är en god början som borde följas upp med en kraftfull satsning på FN-ledda fredsoperationer.

¹ Den bestående efterbörden av USA:s ockupation av Afghanistan blir att hela regionen med två kärnvapenstater har infekterats av islamistisk extremism, varnade Ahmed Rashid i juni 2014 (*The New York Review of Books*).

Över folkets huvud

av Anders Ferm

DET SOM HISTORIKERNA kallar ”1812 års politik” och som utformades av Karl XIV Johan inledde en lång fredsperiod för Sverige. Den kom att vara i nästan två hundra år – eller för att anknyta till ÖBs uttalande att vi bara kunde försvara oss i en vecka – hela 10 000 veckor. Det har följts av 800 veckor av krig. Mot terrorismen. I Afghanistan.¹

Viktigast är att människorna i Sverige besparats de humanitära lidanden och uppoffringar som krig medför. Efter två hundra år av fred saknar Sverige den europeiska kontinentens krigskyrkogårdar med de långa raderna av vita kors med namnen på stupade. Man tog ifrån dessa unga män deras liv, hela deras framtid, de fick aldrig bli det som de var ämnade till, deras barn fick aldrig födas. Hur många blev begravda som unga på krigskyrkogårdarna i stället för att bli konstnärer, diktare, vetenskapsmän, uppfinnare? På slänterna vid floden Somme i Picardie slaktades på förmiddagen den 1 juli 1916 tusentals unga män. Det finns ingen starkare fredspropaganda än åsynen av dessa kors, än att läsa namnen, det är nästan outhärdligt. På en av gravstenarna står orden: ”Was it in vain?” Var det meningslöst? Kanske skrevs de av en mor och en far som förlorat sin ende son? Och ja! – slaget vid Somme var militärt meningslöst!

Vi i Sverige har sluppit dessa krigets sorger. Föräldrar i Sverige,

¹ Artikeln bygger på ett anförande vid de första nordiska fredssamtalen i Degerfors, den 3 augusti 2012.

syskon i Sverige, har sluppit bära på en sorg och saknad som aldrig går över. Vi saknar krigshjältar – men också krigsförbrytare. I stället har vi fredshjältar. En av dem är Raoul Wallenberg, vars minne hyllas över hela världen. En fredshjälte är även Folke Bernadotte, en av den franske invandrarens ättlingar, som var FN:s medlare i det första Palestinakriget 1948 och mördades i Jerusalem av judiska terrorister. De ville inte ha fred utan land och anställde en etnisk rensning av Palestina och inget har ändrats sedan dess.

Sveriges alliansfrihet och neutralitet har i vår del av världen bidragit till förutsägbarhet och därmed till stabilitet. På så sätt har den tjänat även andra folk. Om alla länder och folk envist värnade sin egen fred, så skulle hela världen bli fredligare, kanske till och med fredlig. Märkvärdigare är det nog inte!

Vårt land kunde under orostider bli en tillflyktsort för flyktingar, för förföljda från våra nordiska grannländer och från kontinenten. Det var viktigt att det fanns länder som tog på sig den rollen. Politiker som Willy Brandt och Bruno Kreisky, författare som Bertolt Brecht, Kurt Tucholsky, kulturpolitiker som Harry Schein, vetenskapskvinnor som Lise Meitner, den berömda atomfysikern från Wien. De fick alla en fristad i Sverige. Från Danmark kom tusentals judar över Sundet, från de baltiska länderna tusentals båtflyktingar över Östersjön. Flyktingströmmen fortsatte under det kalla kriget. Václav Havel upplevde förtrycket i Tjeckoslovakien och när han sedermera blev sitt lands president sa han uppskattande om Olof Palme och Sverige: ”ett litet neutralt land, högt utvecklat och med social rättvisa, som för oss framstod som en ö av hopp och stöd.”

Man gör ett stort nummer av en ”solidaritetsförklaring” inom EU med innebörden att vi inte ska stå passiva vid en internationell kris. Som exemplen ovan visar har vi aldrig stått passiva! Folket kände solidaritet långt innan politikerna i EU kommit på att det behövdes en solidaritetsförklaring, folk i gränstrakterna mot Norge, Danmark, Finland behövde inte någon ukas från Bryssel eller den svenska riksdagen för att förstå vad medmännisklighet innebär!

Alliansfriheten har aldrig betytt ideologisk neutralitet. Den har heller inte lett till isolering. Det visar vårt aktiva engagemang internationellt inom FN, för fred och nedrustning och för försvar av mänskliga rättigheter. Tvärtom har alliansfriheten underlättat och sannolikt varit en förutsättning för denna svenska linje i den internationella politiken. Världen hade särskilt under det kalla kriget behov av länder som stod fria från stormaktsbindningar och som kunde tjäna som medlare, observatörer, fredsbevarare.

Alliansfriheten och neutraliteten var utan tvekan en helt nödvändig förutsättning för Raoul Wallenbergs arbete i Budapest. Hans insats hade varit omöjlig om Sverige varit en av de krigförande nationerna. Schweiz var liksom Sverige neutralt och kunde därför göra en liknande insats i Budapest. Dag Hammarskjöld hade inte blivit FN:s generalsekreterare utan det förtroende som den svenska alliansfria utrikespolitiken hade skapat kring hans nationalitet.

Alliansfriheten och neutraliteten har ingalunda varit oomstridda under dessa två hundra år. Fredslinjen – alliansfrihet och neutralitet – företrädde av vänstern, till vilken man under en tid kunde räkna även liberalerna. Efterhand blev det framförallt socialdemokratin och dess ledare som formulerade denna politik. Den har därför haft en stark folklig uppslutning. Ifrågasättandet har kommit från höger, från aktivister som krävt en mer ”kraftfull” utrikes- och försvarspolitik. Motsättningarna var påtagliga inför unionsupplösningen 1905 och inför första världskriget.

Under perioder av yttre tryck som de båda världskrigen och det kalla kriget har oenigheten tonats ner. Men också i Sverige finns politiska passioner under samförståndsfasaden. Det finns till och med hat, politiskt hat, i vårt land. En svensk statsminister och en svensk utrikesminister har mördats på offentlig plats i Stockholm under de senaste 25 åren. Under de år i början av 1980-talet då den svenska marinen – efter att varje gång ha kallat in press, radio, TV – fruktlöst jagade sovjetiska ubåtar runt våra kuster kom obehagliga stämningar i dagen. Det kulminera-

de med att en officersjunta skrev en mycket aggressiv artikel mot Olof Palme en månad innan denne mördades.

I propagandan mot alliansfriheten och neutraliteten har högeraktivismen använt flera argument:

a. Ifrågasättandet har historiska rötter. Till stor del handlar de om Ryssland/Sovjetunionen. Det är vad jag skulle vilja kalla "Karl XII-syndromet". Ett exempel är förre stats- och utrikesministern Carl Bildt, som här företräder en familjetradition.

b. En annan argumentationslinje är "den säkerhetspolitiska moralismen" som går ut på att neutralitet i krig skulle vara omoraliskt. Sålunda var det omoraliskt av Sverige att inte gå i krig mot Tyskland under andra världskriget.

Samma typ av argumentation mötte jag i Washington på sin tid när vi i Sverige kritiserade det amerikanska kriget i Vietnam. Man sa: Ni svenskar var neutrala under kriget när vi försvarade demokratin, ni har nu ingen rätt att kritisera oss som försvarar demokratin mot vietnamesiska och kinesiska kommunister.

Alla nordiska länder försökte i det längsta hålla sig utanför kriget, det vill säga göra som Sverige. De blev angripna, neutralitetspolitiken misslyckades. Vi lyckades. Även USA försökte hålla sig neutralt – och misslyckades. USA gick heller inte självmant in i kriget för att försvara demokratin. USA bombades in i kriget av Japan i december 1941. Därefter var det Tyskland som förklarade krig mot USA. Inte tvärtom!

c. Ett tredje argument går ut på att Sverige i verkligheten aldrig har varit alliansfritt. I hemlighet har vi bedrivit och bedriver alltjämt ett militärt samarbete med USA och Nato. Alltihop har varit ett bedrägeri där man fört hela svenska folket bakom ljuset. Först nu, och under Nato-befäl, har den svenska statsledningen blivit hederlig.

Det är det mest komplicerade argumentet.

Intressant nog agiterade på Stalins tid Moskva i sin propaganda mot Sveriges neutralitet efter samma linje: den svenska alliansfriheten var en lögn, den var bara formell och skenbar, hävdade Sovjetunionen. "Erlanders namnteckning under paktens behövs inte", sade Moskvaradion i sina propagandasänd-

ningar mot oss, alla visste ju att Sverige ändå hörde hemma hos kapitalisterna och imperialisterna i väst.

Tage Erlander var statsminister under 23 år och ansvarig för landets utrikespolitik. Han skrev dagbok nästan varje dag och han behandlar den här frågan i tredje delen av sina memoarer, på sidan 115, där han citerar sin dagbok från den 29 mars 1950, det vill säga den tid då kalla-krigs-neutraliteten utmejslades.

Statsminister Erlander hade kallat till sig ÖB och chefen för försvarsstaben, två generaler. Han ville ha en redogörelse av dem för vårt militära samarbete med Danmark och Norge, två Nato-stater. Så här skriver han i sin dagbok om deras redogörelse:

Inget annat än sådana saker, som måste betraktas som helt naturliga för oss har enligt generalerna utförts. Inga stabsförhandlingar, inga gemensamma planer. Man har icke ens frågat danskarna om deras avsikter och planer för minering av sundet. De kontakter som tagits har tydligen strikt hållit sig på linjen; icke företa sig någonting som kan användas för att kompromettera vår utrikespolitiska linje. Bara nu inte några underhuggare har gett sig längre ut! Nu har i alla fall vi gjort vad vi kunnat för att hos militären inskräpa att vi menar allvar med vår neutralitetspolitik.

Här skriver alltså den ansvarige för dubbelspelet, Tage Erlander. Han sitter på aftonen och skriver ned vad som sagts av generalerna tidigare på dagen. För att teserna om hans stora lögn då ska vara trovärdiga måste Erlander inte bara ha ljugit för hela svenska folket under sina 23 år som statsminister. Han måste också ljuga för sig själv där i ensamheten, föra sig själv bakom ljuset! Jag kände Tage Erlander, han ljög aldrig!

Nyckelmeningen är naturligtvis när han skriver: ”Bara nu inte några underhuggare har gett sig längre ut!” Han misstänker, han fruktar, att militären har gått utöver sina befogenheter i umgänget med sina kolleger från Nato-länderna. Hans misstanke var kanske befogad.

Att bedriva utrikespolitik med formeln ”alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig” är krävande. Man tvingas att försöka hålla tre tankar i huvudet samtidigt.

Tanke nummer 1 är att vi ska bevara vår fred, hålla oss utanför krig. Det är målet. Medlet är att fullfölja alliansfriheten i fred genom att vara neutrala om krig bryter ut i vår omvärld.

Tanke nummer 2 är att fundera ut vad vi ska göra om vi misslyckas och ändå dras in i ett krig genom ett angrepp. Då är det nytt läge, vi måste försvara oss, vi är inte längre neutrala utan blir ett krigförande land och vi är då fria att ta emot hjälp där vi kan få den. Under det kalla kriget tvivlade ingen på var Sverige, en demokrati med blandekonomi, hörde hemma ideologiskt. Sverige skulle ha tagit emot hjälp västerifrån.

Den amerikanska regeringen hade också förberett sig genom att år 1960 ensidigt och utan att ha underrättat Sverige besluta att Sverige i händelse av krig inte fick bli offer för en sovjetisk aggression och hamna i det lägret. Sverige ansågs helt enkelt för viktigt med sitt strategiska läge i Skandinavien.

Tanke nummer 3: Hur förbereder vi oss då i fredstid för den situation som enligt tanke nummer 2 kan inträffa, alltså eventualiteten att man inte respekterar vår neutralitet utan angriper oss? Den alliansfria staten måste planera även för det. Det är en balansgång. Frågan är hur långt man kan gå i de nödvändiga förberedelserna för fall 2 – att vi blir angripna och tvingas ta hjälp utifrån – utan att därvidlag gå så långt att förberedelserna i sig äventyrar landets säkerhet och alltså motverkar sitt syfte.

Det är den balansgången som Erlander förhör sina generaler om; han är orolig och vill inpränta i dem: ni måste hålla er till regeringens linje.

Mikael Holmström heter en reporter på Svenska Dagbladet som har skrivit en bok på 600 sidor om detta ämne. Den är högst läsvärd, faktaspäckad, med 60 sidor källhänvisningar. Han driver tesen om ”den stora lögnen”, om ett folk som förts bakom ljuset av de styrande och som lider av att aldrig ha fått veta sanningen om sin egen historia. Hur stod människorna ut?

Det här en populär genre. Landet är fullt av amatörer i stats-

moral som sitter hemma och skärskådar Per Albin Hanssons dubbelspel under andra världskriget inför tyska påtryckningar och krav. Värst var han, enligt dessa moralister, under den så kallade midsommarkrisen 1941. Världskriget rasar, Norge, Danmark ockuperade, Finland i krig med Sovjet, Hitler kräver eftergifter, transiteringar av soldater, fortsatta leveranser av malm inför sitt fälttåg mot Sovjetunionen. Allt det där är ju lappri, Per Albin borde bara ha visat kurage och moral, låter det sjuttio år därefter och med facit i hand från allehanda skribenter. En del av dessa – eller deras föräldrar – kanske till och med har Per Albins moraliska uselhet att tacka för att de i Sverige kunde överleva krigsåren.

Svenska folket tycks ha accepterat både Per Albins dubbelspel under kriget och sedan att bli förda bakom ljuset av Tage Erlander och hans efterträdare. Inte heller sedan Holmström och andra avslöjat allt kan någon upprördhet noteras, inga folkliga protester, inga insändarstormar. Allt tyder tvärtom på att vanligt folk har uppskattat Sveriges fred, de internationella insatserna för FN, för mänskliga rättigheter, för nedrustning som Sverige kunnat göra i hägnet av neutraliteten. Det enda resultatet av avslöjandena förefaller vara en ökad motvilja mot Nato-medlemskap.

Holmström har skrivit en bra och viktig bok. Han och andra skribenter säger däremot inte: ”Politikerna och militären har gått för långt i samarbete med USA och Nato och har därmed äventyrat landets säkerhet, skärp er!” Deras budskap är det motsatta: ”Ni är redan Nato-medlemmar i praktiken, det är bra, men ta steget fullt ut.” De kritiserar inte samarbetet i sig, de kritiserar att man hållit det hemligt för offentligheten och därmed för främmande makt. I själva verket vill de ha ännu mer samarbete. Hela argumentationen har ju ett politiskt syfte. De är inte ”analytiker” utan vad jag skulle vilja kalla ”ideologiproducenter”. De är ute efter att suddas ut skillnaden mellan alliansfrihet och Nato-medlemskap! Ty om en majoritet kan övertygas om att alliansfriheten aldrig varit någon alliansfrihet utan bara en stor lögn, så blir det rimligen lättare att få accept på ett svenskt medlemskap i Nato.

Argumentationen vilar på en fundamental svaghet. Den har att göra just med den balansgång, den gräns, den linje som Erlander på sin tid förhörde generalerna om. Vem definierar denna linje, denna gräns? Är det politikerna, de folkvalda? Eller är det Mikael Holmström och pensionerade generaler? Vad det ytterst handlar om är ju att avgöra vilka risker en statsledning kan ta när det gäller landets säkerhet. Statsnyttomoral, alltså!

Uppenbarligen klarade politikerna denna uppgift under hela det kalla kriget och därför finns ingen anledning att ändra politik. Det finns ytterligare en svaghet i resonemanget. Som alla begriper måste denna planering, dessa förberedelser hållas hemliga för svenska folket av den enkla anledningen att de måste hållas hemliga för främmande makt. Att hålla presskonferenser härom i något slags renlevnadsiver vore inte bara korkat utan omoraliskt.

I november 1989 revs Berlinmuren, några år därefter var Sovjetunionen upplöst och det kalla kriget slut. En ny och bättre värld avtecknade sig.

En svår fråga var Natos framtid. Organisationen hade ju skapats av och för det kalla kriget. Nu var det kalla kriget slut, motståndaren borta, hotet fanns inte mer och Natos roll rimligen utspelad. Borde inte organisationen upplösas?

Det var vad USA fruktade och ville förhindra.

Nato ger ju USA ett stort inflytande i Europa som USA absolut vill bevara. Nato måste få nya uppgifter och det fick man genom insatser i Bosnien, Kosovo, Afghanistan, Libyen. USA blev därigenom för första gången en aktör på Balkan.

Hur skulle då ett enat Tyskland förhålla sig till Nato? Skulle Tyskland inklusive det gamla DDR bli medlem i Nato och Natos gräns därmed flyttas österut, närmare Ryssland? Eller skulle ett enat Tyskland bli neutralt? Ett neutralt Tyskland var oacceptabelt för USA.

I januari 1990 hade ryssarna accepterat att de inte kunde förhindra ett tyskt enande. Men det måste ta lång tid, menade de, och under tiden skulle sovjetiska trupper, några hundratusen man, finnas kvar i landet. Ett starkt krav var att ett enat Tysk-

land inte skulle ingå i Nato: det kommer absolut inte i fråga, hävdade Gorbatsjov. Men ryssarna insåg att om Sovjet blockerade det tyska enandet så skulle det för lång tid förgifta relationerna mellan de båda länderna och mellan öst och väst. En viktig faktor för ryssarna var att ett enat Tyskland som Nato-medlem inte skulle kunna skaffa egna kärnvapen. Dessutom hade USA i förhandlingarna erbjudit så stora förändringar av Nato att Gorbatsjov vid ett tillfälle sade att också Sovjet kanske borde söka medlemskap i Nato!

Den 31 januari 1990 tog den tyske utrikesministern Hans-Dietrich Genscher i ett anförande i Tutzing ställning till dessa frågor och undanröjde ett hinder för det tyska enandet. Jag citerar från hans tyska text: "Ein neutralistisches Gesamtdeutschland wollen wir nicht." Ett enat Tyskland skulle alltså allttjämt vara medlem i den Europeiska Gemenskapen och i Nato. Och så fortsatte han och lugnade därmed ryssarna: "Sache der Nato ist es, eindeutig zu erklären: Was immer im Warschauer Pakt geschieht, eine Ausdehnung des Nato-Territoriums nach Osten, das heisst, näher an die Grenzen der Sowietunion heran, wird es nicht geben."¹

Ryssarna gick alltså med på att Natos östgräns flyttades till Polens västgräns. Sedan skulle det vara slut, enligt Genscher. Som alternativ till en ytterligare utvidgning av Nato österut mot Rysslands gränser – vilket ju Genscher hade talat emot – erbjöd Nato bland annat ett samarbete som kallades Partnership for Peace. Man slöt också ett avtal om reducering av de konventionella militära styrkorna i Europa. Under ett kort ögonblick omkring 1990 talades om en ny och annorlunda säkerhetsarkitektur för hela Europa. Sverige anmälde sig. Men andra tider kom.

Sovjets upplösning ägde rum när George Bush den äldre var amerikansk president. Han var försiktig. Hans efterträdare Bill Clinton gjorde två stora misstag. Han gick med på att avreglera bankerna och finansmarknaderna. Följden blev finanskrisen. Han pressades också inrikespolitiskt med krav på att utvidga

¹ Karl Kaiser, *Deutschlands Vereinigung. Die internationalen Aspekte*. Bergisch Gladbach: Bastei-Lübbe Taschenbuch 1991, s. 190 f.

Nato österut. Pentagon och State Department hade invändningar. Östeuropeiska invandrargrupper i USA och Clintons rådgivare, inte minst utrikesministern Madeleine Albright som var av tjeckiskt ursprung, drev på. Till slut fick de sin vilja igenom. Nato närmade sig Rysslands gränser och USA började planera för att i de nya länderna installera anti-missilanställningar.

Ryssland var alltså förödmjukat på flera sätt: genom sitt nederlag i det kalla kriget, genom återtagandet från Afghanistan, genom Sovjets upplösning och genom de ekonomiska problemen och den sociala misären som drabbade medborgarna när staten föll samman. Man hade också genom Nato-utvidgningen fått besked om att västsidan inte ansåg sig behöva bry sig om sina egna utfästelser eller om Rysslands invändningar. Väst hade berett vägen för rysk nationalism och auktoritära ledare.

Medlemskap i Nato skapade säkerligen föreställningar om ökad säkerhet hos de nya medlemmarna. Men utvidgningen av Nato ledde till ökad misstänksamhet i Ryssland och ökade spänningar i Europa. Därmed försämrades säkerheten i hela Europa och även för oss. Hur mycket säkrare är vi idag?

George F. Kennan, den amerikanske diplomaten som efter andra världskriget hade lagt den intellektuella grunden för USA:s långsiktiga strategi i konfrontationen med Sovjetunionen, skrev i *New York Times* att Nato-utvidgningen skulle bli efterkrigstidens största politiska misstag.

I Sverige hade man sedan många år varit oenig i en stor fråga, nämligen förhållandet till EU, eller EG som det då hette. Alla till höger om socialdemokratin ville gå in i EG så fort som möjligt. Alla till vänster om socialdemokraterna sade nej. Och socialdemokraterna var splittrade.

Efter ett riksdagsval och en folkomröstning 1994 gick Sverige med i EG. Över blockgränserna var man då överens om att Sverige efter järnridåns fall kunde förena medlemskap i EG med sin traditionella alliansfrihet och neutralitet. Både Carl Bildt och Ingvar Carlsson bedyrade detta gemensamt i TV-veckan före folkomröstningen. Det var nog en förutsättning för ja-majoriteten. Carl Bildt skrev i *Sydsvenska Dagbladet* att vi även i framtiden

och som EG-medlemmar borde se neutraliteten som ”en viktig del av vår nations yttersta värn för sin frihet”. I annan artikel anklagade han Ingvar Carlsson för att vilja ge upp neutralitetspolitiken: ”För mig bibehåller neutralitetspolitikens hårda kärna sin betydelse som den yttersta politiken för Sveriges säkerhet också i ett långt fredligare, långt friare och långt öppnare Europa än dagens.”¹ Det var högtidliga ord. Numera låter det annorlunda, nu kan vi enligt samme Bildt både ge och ta emot militär hjälp i orostider, vad det nu betyder. Men ännu 1991 i det första Gulf-kriget, sedan Saddam Hussein invaderat Kuwait, bestämmer regeringen Ingvar Carlsson att Sverige ska delta med ett sjukhus, alltså en humanitär insats, inte en militär. Det är Göran Perssons regering som 2001 leder Sverige in i krig efter terrorattacken i New York den 11 september.

Och när Sveriges politiker och militärer bestämmer att vi efter två hundra års fred ska delta i ett krig så blir det ett ”krig mot terrorismen”. Redan det är illavarslande; man brukar föra krig mot länder, inte mot ”ismer”. Och det blir ett krig som historiska erfarenheter visar att man inte ska ge sig in i, nämligen ett krig i Afghanistan. Där håller sig 2001 Usama Bin Laden dold, den ansvarige för terrorattackerna mot World Trade Center i New York. USA begär att han ska utlämnas. Talibanerna är beredda att utlämna honom, men inte till USA utan till ett annat muslimskt land för att där dömas enligt muslimsk lag. Det accepterar inte USA utan börjar i stället krig. Sverige ställer upp med en handfull militärer. Rent militärt är talibanerna i Kabul en lätt match för de amerikanska styrkorna. Det svåra kommer därefter, och det ska visa sig att detta blir det längsta kriget i USA:s historia. För Sveriges del måste vi gå tillbaka till Karl XII eller Trettioåriga kriget för att finna lika långa krig. Man kanske kan säga att vi efter två hundra år av fred nu återgått till det historiskt normala för Sverige: krig och krigsinsatser på olika håll.

Våren 2014 skrev fyra anställda vid Totalförsvarets forskningsinstitut en artikel i *Dagens Nyheter* där de varnade för ett ”snabbt och okontrollerat” tillbakadragande från Afghanistan.

¹ *Dagens Nyheter* 7/7 1990.

Är det inte häpnadsväckande?! Efter tio års funderande har man kommit fram till de frågor som politiker och militärer naturligtvis måste ställa sig innan man alls börjar ett krig.

Man har sagt att vi måste föra krig i Afghanistan för vår egen säkerhet, för att terrorismen och kriget inte ska komma hit. Då är frågan enkel: Är Sverige säkrare nu än när vi gick in i kriget? Om svaret är nej så är kriget misslyckat för vår del och ska avslutas.

Nu ligger Sveriges tvåhundraåriga fredspolitik och alliansfria utrikespolitik i ruiner. Vi för krig under befäl av Nato. Vi bidrar inte med svensk trupp till FN:s fredsbevarande operationer under FN-befäl. Nato övar i stor skala i Sverige. Någon ny Hammarskjöld ska vi inte räkna med, och vi är sannolikt oanvändbara som medlare i konflikter.

Hur har det gått till? Den historiska omläggningen av Sveriges grundläggande säkerhets- och utrikespolitik har inte skett i smyg. Men den har skett smygande. Vi har kommit dithän genom små steg, genom överenskommelser uppe i toppen. Socialdemokraterna, som brukade försvara neutralitet i krig som en nationell målsättning, tycks nu vara överens med högern om att den tillhör historien. Blir det krig i vår omgivning vet inte ens vi själva vilken linje vi ska följa.

Hur ser de smygande stegen ut?

a. Man börjar med ett litet steg. Om man vill ta ett stort steg på en gång som att gå med i EU eller ersätta kronan med euron, då blir det debatt där argumenten för och emot skärskådas. Två sidor, för och emot. Till slut blir det folkomröstning där alla medborgare får säga sin mening och frågan är avgjord.

Att sända ett dussin militärer till Afghanistan väcker ingen stor uppmärksamhet. Det är inte många som protesterar och säger att vi slår in på en helt ny väg och frågar vart vägen leder. I säkerhetspolitiken inleddes en revolution från högeraktivisterna och de använde en reformistisk metod: steg för steg.

b. En annan metod har varit att förekomma debatt och opposition mot politiken genom att regeringen först gör upp med oppositionen i riksdagen. Man vill, som det heter, ha nationell

enighet och nationell enighet betyder i det här sammanhanget inte folklig enighet. Det betyder partipolitisk enighet mellan regering och opposition innan regeringen lägger fram sina förslag för riksdagen. Sådan enighet kan uppnås utan att man konsulterar folket. Man kan agera över folkets huvud. Det var inte svårt för alliansregeringen att hitta stöd hos Miljöpartiet och nutidens socialdemokrater för att montera ned Hjalmar Brantings, Tage Erlanders och Olof Palmes utrikespolitik.

Alliansregeringens politik var både demokratiskt oförvitlig och framgångsrik. I riksdagen blev partierna – utom Vänsterpartiet – överens om att Sverige ska delta i kriget i Afghanistan. Därigenom har man undvikit riksdagsdebatter som hade kunnat utsätta kriget för en normal politisk debatt där argumenten skärskådas.

Det var för övrigt en socialdemokratisk regering som inledde det svenska kriget, och kriget har heller aldrig ifrågasatts av det största oppositionspartiet även om många socialdemokrater är emot kriget. Jag är en av dem.

I den här frågan har riksdagen svikit sin uppgift att kritiskt granska regeringens politik. Oppositionen mot kriget har i stället hänvisats till utomparlamentariska metoder, artiklar i pressen, torgmöten, demonstrationer.

I Sverige har vi tidvis haft debatter om utrikespolitiken, ibland obehagliga debatter. Det är först när dessa debatter löpt färdigt som någon enighet har kunnat etableras. Nu har vi gjort tvärtom: Man har först skapat partipolitisk enighet i toppen för att sedan tuga när politiken ifrågasatts av basen. Sverige har gjort helt om i utrikes- och säkerhetspolitiken genom tystnadens och de små stegens metod. Ett historiskt skifte har genomförts över folkets huvud.

c. Partierna i alliansen vill gå med i Nato. Men de förstår att de inte har folket med sig. Hur ska de hantera det? Enkelt! De säger bara att det Nato som högern hela tiden velat ta in Sverige i, det finns inte längre! Det ”gamla Nato” fanns under det kalla kriget. Nu har i stället ”ett nytt Nato växt fram”, skrev statsministern, utrikesministern och försvarsministern våren 2014 i *Svenska Dag-*

bladet (22/5). Det är ett mycket snällare Nato, som mer och mer tar över FN:s roll, som sköter mer och mer av EU:s civila kris-hantering. Med talet om det ”nya” Nato vill man undvika att utmana den majoritet i Sverige som inte vill ha in Sverige i Nato. Ministrarna skrev: ”Frågan avdramatiseras.” Det blev den nya formeln: Låt oss inte dramatisera Nato-anslutningen!

Med det upplägget behöver regeringen inte ens söka medlemskap, man bara blir Nato-medlem i praktiken och slipper fråga svenska folket. Både anhängare och motståndare till Nato-medlemskap kan lugnas.

Men hur ”odramatisk” är frågan egentligen? Nato har problem, inte minst ekonomiska problem. Bush-administrationen ledde USA in i krig i Afghanistan och Irak och finansierade krigens budgetunderskott som i sin tur finansierades av kineserna genom köp av amerikanska statsobligationer. Nu är USA skuldsatt och måste under kommande år spara flera hundra miljarder dollar på försvaret. I stället förväntar man sig att européerna i Nato ska bära en större del av försvarskostnaderna. Det är i praktiken vad det som kallas *smart defence* handlar om.

Det mest dramatiska är att Nato är en kärnvapenallians. USA, Storbritannien, Frankrike är alla kärnvapenmakter. Nato har i sin militärdoktrin inskrivet att de strategiska kärnvapnen utgör den yttersta säkerhetsgarantin. Det bekräftades av Nato-toppmötet i Chicago 2013, som uttalade att alliansen skulle fortsätta att förlita sig på en blandning av kärnvapen, konventionella vapen och missilförsvar. Kärnvapnen i Nato-arsenalen har inte avdramatiserats! Att gå med i Nato innebär att indirekt bli beroende av kärnvapen. Som Nato-medlem skulle vi få en plats i Natos Nuclear Planning Group, NPG, där vi under kärnvapenmakternas ledning skulle få diskutera hur kärnvapnen kunde användas! Från 1950-talets ”Nej till kärnvapen!” skulle vi övergå till att förlita oss på en supermakts kärnvapenavskräckning. Lagg här till den nyss avgångna regeringens tilltag att i valrörelsens slutskede, i medvetande om att man skulle få lämna ifrån sig regeringsmakten och utan att ha informerat väljarna, skriva på ett så kallat värdlandsavtal med Nato. Det är ett avtal som kan

göra oss till ett naturligt förstahandsmål för ryska angrepp om en väpnad konflikt bryter ut i Europa. Det kanske inte är så konstigt att ryska jaktplan stryker omkring i vår närhet och då och då vänder upp buken för att visa sina missiler. Är de kärnvapenbestyckade? Vi har ju världlandsavtal med en kärnvapenallians!

VAD BÖR GÖRAS?

1. Det är viktigt att vårt militära engagemang i Afghanistan helt avslutas och inte får någon fortsättning efter 2014. Viktigt är att svenskarna tar med sig allt sitt militära avfall. Viktigt är också att man tar sitt ansvar för de afghaner som under dessa år har bistått svenskarna i deras uppgifter.

2. En kommission bör tillsättas för att granska det svenska deltagandet i Afghanistankriget, dess ursprung, besluten, ansvaret, motiven, krigsmålen, krigskostnaderna och publicera en vitbok härom. Svenska folket har rätt att få veta! Inte minst de som anser att Sverige har haft en hemlig allians med Nato bör stödja kravet på en vitbok.

3. En särskild granskning måste ske av de incidenter där svensk trupp har varit inblandad. Alla papper måste läggas på bordet. Vi måste anständigtvis visa respekt för dem som blev offer för ett krig som också blev vårt.

4. Kriget i Ukraina har på nytt fört in Ryssland i centrum för vår säkerhetspolitiska diskussion. Ryssland har ännu inte kunnat förvandla sig till ett normalt europeiskt land. Det kommer kanske att ta hundra år innan det inträffar, och under tiden kommer detta stora land att vara ett problem för omvärlden. Putin begriper uppenbarligen inte hur han ska föra sitt land framåt för att bli en partner som omvärlden litat på och han förefaller angelägen om att göra allt för att få grannländerna motiverade att gå in i Nato.

För att bättre förstå hur vi kan förhålla oss till denna farliga granne bör vi läsa det "långa telegram" som den amerikanske Rysslandskännaren och diplomaten George Frost Kennan den

22 februari 1946 sände till Washington från den amerikanska ambassaden i Moskva. Där finns grunden till *containment* – den västliga politik under hela det kalla kriget som med tålmod och konsekvens både bevarade freden och till slut besegrade Sovjetunionen. Erfarenheterna kan komma till användning i umgänget med Putins Ryssland.

Kennan beskriver i sitt telegram den sovjetiska ledningens fientliga inställning till väst och dess aggressiva attityd särskilt mot socialdemokratiska länder och deras ledare. Lenin hade kallat dessa för ”folkets falska vänner”. Denna inställning, säger Kennan, är dock inte kännetecknande för det ryska folket som i regel är vänskapligt inställt till utlandet, vill lära känna utlandet och mäta sina talanger med utlandet. Framför allt vill ryssarna leva i fred och njuta frukterna av sitt arbete.

Grunden till Kremls neurotiska syn på omvärlden, förklarar Kennan, är en traditionell och instinktiv rysk känsla av osäkerhet. Den växte fram hos en fredlig jordbrukande befolkning på de vida slätterna i öster som hemsöktes av omgivande krigiska nomadstammar. När ryssarna senare kom i kontakt med de utvecklade länderna i väst uppstod hos dem en känsla av osäkerhet inför uppenbarligen mer kompetenta, starkare och bättre organiserade samhällen. Den känslan hade först uppstått hos de ryska härskarna, ty de hade börjat förstå att deras styre var otidsenligt och ur stånd att tåla jämförelse med avancerade länder i väst. Det ledde i sin tur till en fruktan för det främmande, för utlandet, en oro för vad som skulle hända om det ryska folket fick klart för sig hur det stod till i utlandet och började jämföra, och om utlandet fick veta sanningen om tillståndet inne i Ryssland. Slutsatsen blev att Ryssland kunde värna sin säkerhet enbart genom oförsonlig kamp mot rivaler, inriktad på total seger över dessa. Däremot inte genom kompromiss och samarbete.

Kennans långa telegram är 18 tätt tryckta boksidor. Han kommer till slutsatsen att Sovjetunionen är märkbart svagare än väst men att Sovjet uppträder mer rationellt än vad Hitlers Tyskland hade gjort. Sovjetunionen tar inga onödiga risker och accepterar inte utan vidare förnufts-skäl, men tar däremot intryck av makt

och maktspråk. Om motståndaren har tillräcklig styrka och är villig att använda den behöver han oftast inte göra det. ”If situations are properly handled there need be no prestige-engaging showdowns”, skriver Kennan.

Lägg här till en stor intervju med Helmut Schmidt, före detta tysk förbundskansler, som publicerades i veckotidningen *Die Zeit* 27 mars 2014. Han säger där att ”Putins Vorgehen ist verständlich”. Den tyske statsmannen liknar Kennan i sin attityd i det att han försöker sätta sig in i hur Putin resonerar och mot vilken historisk bakgrund han agerar.

5. Förhållandet mellan Ryssland och väst är nu sämre än någonsin sedan det kalla kriget. Vi kan samtidigt konstatera att vi i väst inte har problem med det ryska folket. Vi respekterar och aktar detta folk som skänkt mänskligheten ett kulturarv av oskattbart värde genom sin litteratur, konst, musik, som gått genom 1900-talets revolutioner, krig och diktatur och som bringade stora offer i kampen mot nazismen.

Problemet är den så kallade ”eliten”. Dess främsta har varit Lenin och Stalin och är nu Putin. Namnen beskriver arten av och kvalitén på den ledning som drabbat det ryska folket. Lägg här till en lista på oligarker som genom korrruption usurperat rikedomarna i landet.

Ryssland är nu en hänsynslös och farlig granne. Förhoppningarna som väcktes när Berlin-muren föll har grusats. Väst måste förbereda sig på att leva många år med denna farliga granne, Ryssland behöver kanske 100 år för att bli ett normalt land.

Ryssland är i grunden en svag stat. Inga innovationer eller nydanande företag som lyckats göra sig gällande på världsmarknaden i normal konkurrens har sitt ursprung i Sovjet/Ryssland. Därifrån kommer inget Apple, IKEA, Skype, Facebook. Bara oljehandlare. Men oljan och gasen produceras med västerländsk teknologi. Det räcker med sjunkande oljepriser och begränsning av landets tillgång till finansiering från väst för att svagheter ska slå igenom. Med tiden kommer dessa att bli än mer uppenbara om sanktionerna består eller utökas och priserna på gas och olja förblir låga.

Väst kan egentligen se tiden an med tillförsikt. En militär konfrontation måste naturligtvis undvikas liksom åtgärder som av Ryssland uppfattas som provokationer. Ryssland kommer att reagera på och ta sådana som förevändning för ytterligare aggressioner och hot mot grannländerna. Ett land med svagt självförtroende är känsligt.

Väst har i sanktioner ett verksamt medel mot Rysslands hot och aggression. De bör vidmakthållas och varje åtgärd från Ryssland som går i fel riktning mötas med bestämda motåtgärder av icke-militärt slag från väst. Vad som krävs av väst är sammanhållning och beslutsamhet att genomföra de åtgärder som krävs för att visa Ryssland att Putins politik har ett högt civilt pris och drabbar det egna landet. Kontakterna och öppenheten mellan folken, mellan människorna bör uppmuntras. Sedan kan man låta tiden gå. Ty den arbetar mot Putins Ryssland.

6. Avslutningsvis vill jag starkt understryka vikten av att vi klarar ut vårt förhållande till Nato. Det börjar bli tröttsamt med detta tricksande för att bakvägen föra in Sverige i kärnvapenalliansen Nato. Om svenska folket vill gå med i Nato så är naturligtvis saken klar, då behöver ingen regering smyga längre utan kan ta steget öppet. Och det enda sättet att få klarhet är att ordna en folkomröstning. Det bör vara ett viktigt krav från alla som är oroad över den säkerhetspolitiska utvecklingen. Inte minst borde Nato-anhängarna ansluta sig till kravet på en folkomröstning. Och det brådskar.

Kan någon vara emot att svenska folket får besluta i denna fråga liksom folket fick besluta om vårt medlemskap i EU och i EMU!?

Stig då fram och säg det!!

Försvarsallianser – en framtida nödvändighet

av Hans Corell

PÅ SENARE TID har försvarsdebatten plötsligt tagit fart. Anledningen är naturligtvis den tragiska utvecklingen i vårt närområde i öster. Ett exempel är inlägget av alliansens fyra partiledare i *Dagens Nyheter* den 22 april 2014.¹ I sammanhanget har också frågan om en svensk Nato-anslutning aktualiserats. Som framgår av Försvarsberedningens rapport *Försvaret av Sverige – Starkare försvar för en osäker tid* (Ds 2014:20), råder här vitt skilda uppfattningar mellan riksdagspartierna.²

Under mina år i domstolarna och i regeringskansliet, 1962–1994 och alltså till största delen under det kalla krigets dagar, följde jag försvarsfrågan med stort intresse. Senare, under mina tio år i FN och därefter på annat håll, tappade jag kontakten med frågan till dess att jag genom debatten om ”enveckasförsvaret” fick klart för mig hur illa det stod till. Det gjorde mig djupt oroad.³

Inte minst den senaste tidens händelser i Europa visar på vikten av att ett land har ett starkt försvar. Men försvarsdebatten

¹ ”Vi vill höja försvarsanslaget med fem miljarder årligen”; <http://www.dn.se/debatt/vi-vill-hoja-forsvarsanslaget-med-fem-miljarder-arligen/>.

² Rapporten finns tillgänglig under <http://www.regeringen.se/content/1/c6/24/04/14/263c8454.pdf>.

³ Se till exempel ”Lätt slå ut Sverige med störningar i sjöfarten”. *Göteborgs-Posten* 12/1 2014. Se <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.2240565-latt-sla-ut-sverige-med-storningar-i-sjofarten>.

måste föras i ett betydligt bredare och långsiktigare perspektiv än vad som uppenbarligen skett i vårt land efter det kalla krigets slut.

I det följande skall jag i några korta avsnitt förklara hur jag ser på denna fråga mot bakgrund av mina erfarenheter från åren i domstolarna, i regeringskansliet, i Förenta Nationerna och där-
efter på det internationella fältet, bland annat som rättslig rådgivare under sex år åt Kofi Annan i hans egenskap av ordförande i Panel of Eminent African Personalities som på Afrikanska Unionens uppdrag hjälpt till att återställa ordningen i Kenya efter våldsamheterna i samband med 2007 års val i landet.

ERFARENHETER FRÅN FÖRRA SEKLET

Den senaste tidens händelser visar på ett dilemma som mänskligheten ständigt brottas med: svårigheten att överföra visdom från en generation till en annan. Jag brukar illustrera problemet med slutkören i Sofokles tragedi *Antigone* som skrevs för mer än 2 500 år sedan. Den lyder i Hjalmar Gullbergs översättning från grekiskan:

Besinning – så heter vår yppersta väg
till lyckan. Och kränk ej de evigas lag!
På herrar med mäktiga ord i sin mun
skall straffet slå ner med mäktiga slag
och lära dem sist
på ålderns dagar besinning.

Den fråga vi bör ställa oss idag är: Vart tog lärdomarna från de två världskrigen under förra seklet vägen? Jag är mycket kritisk till västmakternas beteende när Berlinmuren föll år 1989 och det kalla kriget nådde sitt slut. De hade tydligen helt glömt läxorna från de två världskrigen. Freden i Versailles var en katastrof på många sätt. En slutsats är att den förödmjukade Tyskland på ett sätt som faktiskt banade vägen för Adolf Hitler.

Under andra världskriget förstod de allierade, särskilt USA, att det var nödvändigt att skapa bundsförvanter av de forna fienderna och agerade därefter. Ett resultat är att Tyskland idag är en ledande aktör i Europa och medlem i Europarådet, Nato, EU och OSSE.

Så, vad hände när Berlinmuren föll? Engagerade sig västmakterna med tillräckligt allvar i kontakterna med Moskva? Reste de till Moskva med beskedet att västvärlden och Ryssland har ett obestridligt och övergripande gemensamt intresse: att inte råka i väpnad konflikt med varandra? Inte med tillräcklig effektivitet och uthållighet! I stället började västländerna gå sin egen väg. Och USA förberedde sig snart för att sätta upp raketrämper i Polen och Tjeckien, som om man aldrig hade hört talas om Kubakrisen i början av 1960-talet. USA och Sovjetunionen kunde då ha råkat i krig med varandra, om inte president Kennedy hanterat situationen så förnuftigt som han gjorde.

Den uppenbara lärdomen från det senaste århundradet måste vara: Efter ett krig – också ett kallt krig – förödmjuka aldrig din forna fiende! Jag vill inte för ett ögonblick föreslå att detta ursäktar president Putins beteende gentemot Ukraina. Men hade västländerna engagerat sig med tillräckligt intresse och tillräcklig energi i Ryssland från första början efter det kalla krigets slut, kanske landet idag hade varit på stadig kurs mot verklig demokrati och en rättsstat. Den oberäkneliga 1800-talsmentalitet som vi har bevittnat under den senaste tiden måste med nödvändighet få återverkningar på staternas agerande och, inte minst, på Sveriges försvarspolitik, vilket också Försvarsberedningen konstaterar.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR INTERNATIONELL FRED OCH SÄKERHET

Ett grundläggande element i en säkerhetspolitisk analys är i vilken utsträckning demokratin och rättsstatens principer, däribland skyddet för de mänskliga rättigheterna, respekteras inte

bara i ens eget land och i grannländerna utan i världens länder i stort.

Den demokratiska styrelseformen har genom åren kommit att tillämpas i allt fler länder. Men det kommer att ta lång tid innan systemet är infört i hela världssamfundet. Och systemet är långt ifrån perfekt. Här finns stora utmaningar, särskilt i länder där det råder interna konflikter, ofta i kombination med korruption och hög fattigdom. Men tyvärr finns det stora brister också i utvecklade länder. Ett särskilt dilemma är att demokratin i praktiken inte garanterar att statsmän och kvinnor kommer till makten.

I sammanhanget bör tilläggas att undanflykter av typen ”demokratin är ett västerländskt påhitt” bestämt måste avvisas. I ett geopolitiskt perspektiv är det absolut nödvändigt att en samlad ansträngning görs för att sprida demokratin i syfte att uppnå fred och säkerhet. Den insikten har också FN:s Generalförsamling kommit till. Följande rader ur den deklaration som församlingens högnivåmöte om rättsstaten på nationell och internationell nivå antog den 24 september 2012 kan citeras här:

5. Vi bekräftar åter att mänskliga rättigheter, rättsstaten och demokratin hänger samman och förstärker varandra och att de hör till Förenta Nationernas universella och odelbara grundläggande värderingar och principer.

Mot denna bakgrund kan behovet av demokrati i världssamfundet inte ifrågasättas. Stater som kommer till korta här förtjänar att kritiseras. Men de bör också ges rättsligt tekniskt bistånd för att komma igång med en process som definitionsmässigt tar mycket lång tid.

Nära förbunden med demokratin är alltså rättsstaten, som är en ytterligare förutsättning för en legitim och rättsenlig styrelse på både nationell och internationell nivå. När det gäller vad som menas med rättsstaten på nationell nivå kan man för att uttrycka det enkelt förklara den i följande fyra punkter:

- Demokrati.
- Gedigen lagstiftning som respekterar internationella regler, särskilt reglerna om mänskliga rättigheter.
- Myndigheter, däribland oberoende och opartiska domstolar, som tillämpar denna lagstiftning på ett korrekt sätt.
- Personer med den integritet och den kunskap som krävs för att administrera dessa myndigheter.

Om vi ser till den nationella nivån, krävs sammanfattningsvis att alla medborgare har en allmän insikt om rättsstaten och dess roll i det moderna samhället. Därför är det oerhört viktigt att undervisning i detta ämne sker i skolan så tidigt som möjligt – en stor utmaning för framtiden. Det är också viktigt att hålla i minnet att frågan om rättsstaten inte bara är en rättslig fråga. Den är mycket mera omfattande. Den innehåller etiska element som måste stödjas av alla. Och stödet måste komma från gräsrotsnivån.¹

Låt mig avslutningsvis anföra ett avgörande argument för det resonemang som förs här. Analyserar man konflikterna i världen, kommer man till slutsatsen att grundorsakerna är desamma: demokratin och rättsstaten saknas.

FN:S SÄKERHETSÅD

I en försvarspolitisk analys måste man också ta med Förenta Nationerna i bilden och framför allt FN:s Säkerhetsråd. Enligt FN-stadgans artikel 24 har rådet nämligen av organisationens

¹ Här kan hänvisas till *Rättsstaten. En handledning för politiker* som utarbetats under överinseende av Raoul Wallenberginstitutet för mänskliga rättigheter och humanitär rätt vid Lunds universitet och Hague Institute for the Internationalisation of Law (HiIL) i Nederländerna. Se <http://rwi.lu.se/what-we-do/academic-activities/pub/rule-of-law-a-guide-for-politicians/>.

medlemmar anförtrotts huvudansvaret för upprätthållande av internationell fred och säkerhet. Rådet har rätt att handla på alla medlemmars vägnar när det fullgör de förpliktelser som följer med detta ansvar.

Mot denna bakgrund är det absolut nödvändigt att FN genom Säkerhetsrådet uppfyller sina skyldigheter enligt FN-stadgan. En första förutsättning är att medlemmarna i rådet själva respekterar folkrätten och särskilt FN-stadgan och de grundläggande reglerna om mänskliga rättigheter både när de agerar i rådet och i allmänhet när de agerar på internationell eller nationell nivå. De måste helt enkelt föregå med gott exempel genom att följa rättsstatens principer och i synnerhet respektera den lag som de är satta att övervaka: FN-stadgan!

Medlemmarna i rådet, och i synnerhet de fem permanenta medlemmarna som alla har vetorätt, måste kunna samverka när rådet ställs inför situationer som hotar internationell fred och säkerhet. Rådets misslyckande med att på ett effektivt sätt hantera situationer som den i Syrien är en tragedi. Och genom att visa att de inte kan räcka varandra handen i sådana situationer underblåser de faktiskt konflikter i stället för att hindra dem genom effektiva åtgärder när sådana behövs. För den som följt arbetet i Säkerhetsrådet under många år är det märkligt att tvingas dra slutsatsen att dess medlemmar inte inser vilken formidabel potential rådet utgör om medlemmarna visade prov på större statsmannaskap.

Ännu större skada på FN:s system för kollektiv säkerhet görs när till och med permanenta medlemmar i rådet bryter mot FN-stadgan, som skedde i Irak år 2003, i Georgien år 2008 och nu senast i Ukraina.

Med tanke på Ukraina är det utan tvekan så att Ryssland har särskilda intressen när det gäller Krim – inte minst på grund av det faktum att den ryska Svartahavsflottan är baserad där. Men nog kunde situationen rörande Krim ha lösts på ett tillfredsställande sätt om tillräckligt statsmannaskap demonstrerats i Moskva, i Kiev och i väst. I stället har vi nu en situation där en av Säkerhetsrådets permanenta medlemmar genom ett oberäkneligt ledarskap

utgör ett hot mot sina grannländer samtidigt som denna medlem undergräver Säkerhetsrådets legitimitet och auktoritet.

En annan effekt är att frågan om kärnvapenedrustningen säkerligen har gått i stå för överskådlig framtid. Risken för ett kärnvapenkrig får inte underskattas. Och om ett sådant inträffar är vi med säkerhet alla förlorare – och förlorade.

ALLA STATER MÅSTE HA EN FÖRSVARSMAKT

Den föregående redogörelsen visar att vi lever i en värld med stora osäkerheter. Civilisationens fernissa är tunn. Och just när detta skrivs har konflikten mellan Israel och Palestina på nytt blossat upp. Enligt min mening borde FN:s Säkerhetsråd redan efter konflikten år 2009 ha hänskjutit situationen i Mellanöstern till den internationella brottmålsdomstolen, vilket skulle ha medfört att åklagaren inlett en förundersökning av agerandet på båda sidor i konflikten. Genom rådets oförmåga att agera befinner vi oss nu i ett läge som nog får betraktas som allvarligare än det som rådde för fem år sedan.

Den senaste tidens händelser visar tydligt att vårt land måste ha ett starkt försvar. Att låta sig invaggas i en falsk säkerhet grundad på kortsiktiga analyser av läget i omvärlden, framför allt i närområdet, är helt enkelt inte godtagbart. Avsikten med Försvarsberedningens analyser är naturligtvis att råda bot på detta.

Den huvudsakliga inriktningen av försvaret måste vara landets – alltså hela landets – försvar. Att det också måste gälla Gotland säger jag inte bara för att jag fullgjort en kortare tid av min militärtjänstgöring där utan på grund av att ön med sitt strategiska läge i Östersjön är en mycket viktig del av vårt territorium. Givetvis bör Sverige också medverka i internationella fredsoperationer i FN:s regi eller sanktionerade av FN. Men detta får inte vara huvudinriktningen.

Jag är inte heller övertygad om att det var klokt att avskaffa värnplikten. Naturligtvis är förutsättningarna annorlunda idag

i jämförelse med läget under det kalla krigets dagar. Samtidigt skall man hålla i minnet att värnplikten var av stor betydelse för vårt land – inte bara i militärt hänseende utan också som en faktor som bidrog till att i likabehandlingens form skapa legitimitet och samhörighet och att lära de värnpliktiga att samarbeta och visa hänsyn till andra. Enligt min mening bör ansvariga på nytt tänka igenom situationen för att se om beslutet var välgrundat.

Att vårt land bör ha ett efter omständigheterna starkt försvar tror jag nog att de flesta kan vara ense om. Vad man då har i tankarna är naturligtvis hotet från en yttre fiende – ett annat land.

Samtidigt måste vi konstatera att det finns många som helst skulle vilja se en total nedrustning i världen. Som jurist tror jag inte för ett ögonblick att detta är möjligt. Nedrustning av massförstörelsevapen inklusive kärnvapen är något som självklart måste eftersträvas – det är en särskild fråga. En allmän nedrustning är dock inte möjlig av det skälet att ett reguljärt försvar är nödvändigt inte bara mot yttre hot utan också för ett lands inre säkerhet.

En viktig uppgift för varje land i statssamfundet är att upprätthålla ordningen på sitt eget territorium. Om en stat inte förmår göra detta, är risken stor att dess territorium blir en plattform för allsköns olagligheter. Det kan röra sig om övergrepp av fundamentalistiska grupper, särskilt religiösa fanatiker, som hotar inte bara det egna landet utan även andra länder i regionen. Men det kan också handla om rent kriminella element som konstaterar att avsaknaden av ett militärt försvar utgör ett vakuum som de kan utnyttja för sina aktiviteter, inte minst i form av gränsöverskridande brottslighet.

Jag hade särskild anledning att fundera över denna problematik när FN administrerade Kosovo och Östtimor. I båda dessa situationer var FN ansvarigt för myndighetsutövningen i provinserna och för upprätthållande av lag och ordning i dessa. Här visade det sig att det var mycket svårt att få till stånd en fungerande ordningsmakt. Rekrytering av poliser, åklagare och domare är inte gjord i en handvändning. Det tomrum som uppstod

fylldes snabbt av just kriminella element. I sådana lägen finns det ingen annan utväg än att vända sig till militären för att undvika ren anarki. Begreppet *failed state* kommer i tankarna.

Jag är fullt medveten om att det i Sverige är närmast tabu att resonera i dessa termer – detta på grund av de tragiska händelserna i Ådalen år 1931, då militär sattes in mot arbetare som utnyttjade sin rätt att demonstrera. Men det är absolut inte något sådant som avses här. Tankarna här grundar sig på de erfarenheter jag just redovisat och på slutsatser som jag dragit efter kontakt med personer världen kring som medverkat i fredsoperationer där man tvingats arbeta med att upprätthålla lag och ordning under mycket svåra förhållanden. Här kan också hänvisas till avsnitt 14 i Försvarsberedningens nämnda rapport.

Man skall också hålla i minnet att det i alla samhällen finns, har funnits och alltid kommer att finnas individer som är så disponerade att de bryter mot gällande lagar. Det gäller därför att upprätthålla en beredskap för att se till att deras verksamhet förhindras eller begränsas så mycket som möjligt. I dagens värld är detta särskilt viktigt, inte minst med tanke på de många tekniska system som används och som är utomordentligt sårbara. I vissa fall kan dessa system också utnyttjas av kriminella element i en tilltagande gränsöverskridande brottslighet. Detta noteras också av Försvarsberedningen.

Detta har lett mig till slutsatsen att det inom statssamfundet i själva verket borde vara ett gemensamt intresse att varje land har en rimlig rustning som gör att andra länder kan lita på att ordningen kan upprätthållas där. Polis måste givetvis finnas med laglig rätt att använda våld för att upprätthålla lag och ordning – det är en självklarhet. Men om situationen blir så allvarlig att anarki hotar, måste man ta till andra medel. Utgångspunkten måste vara att huvudsyftet med försvarsmakten sedd i detta perspektiv skall vara preventivt – att kriminella element inser att något vakuum inte existerar.

Men här finns också ett kvardröjande hot genererat av de stater som ännu inte kommit så långt att demokratin och rättsstaten upprättats. Faller de ur ramen på ett sådant sätt att de hotar

internationell fred och säkerhet, måste statssamfundet ingripa, om nödvändigt med vapenmakt enligt Säkerhetsrådets beslut eller i självförsvar. Detsamma gäller om statssamfundets skyldighet att skydda inträder. I det läget måste tillräckliga militära resurser kunna ställas till FN:s förfogande.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att försvarspolitikerna bör inriktas på att staterna har ett starkt försvar, att de måste agera för att skapa förtroende sinsemellan och att det finns en transparens i rustningen i ett läge där vänskapliga förbindelser förhoppningsvis utvecklas i allt högre grad. Man kommer då att inse att man alltid kommer att ha ett ömsesidigt intresse av att bibehålla ett starkt försvar för att skydda sig mot en gemensam ”fiende” – den som utgörs av kriminella element.

FÖRSVARSAALLIANSER NÖDVÄNDIGA I FRAMTIDEN

Jag kommer så till det sista avsnittet som innehåller min huvudtes, nämligen att försvarsallianser är en nödvändig lösning i framtiden.

Inledningsvis måste man här ställa frågan hur vi vill att världen skall styras i framtiden. Den frågan har sysselsatt tänkare och filosofer i århundraden.¹ Här är inte platsen att gå in i detalj på detta. Låt mig bara kort konstatera att jag inte för ett ögonblick tror på en världsregering eller ett världsparlament med lagstiftningsmakt. Vi måste vara realistiska och inse att det inom överskådlig tid inte finns något alternativ till de suveräna nationalstaterna som kan interagera i FN och andra internationella organisationer. En annan sak är att staternas handlingsfrihet kommer att bli alltmera begränsad, inte minst till följd av internationella överenskommelser som måste ingås för att staterna tillsammans skall kunna lösa frågor där gemensamt agerande är en nödvändighet.

¹ En kort litteraturöversikt finns tillgänglig på Global Challenges Foundations hemsida. Se <http://globalchallenges.org/pdf/tankar-och-ideer-kring-en-global-rattsordning.pdf>.

Vad vi alltså måste hoppas på är att alla dessa stater förmår utveckla system som grundar sig på goda grannskapsförhållanden och att vänskapliga förbindelser kan omsättas i militära försvarsallianser som gradvis kan anpassas efter det rådande läget. Som nyss sagts: förhoppningen måste vara att försvaret på sikt kan koncentreras på den "fiende" som alltid kommer att finnas, nämligen de kriminella elementen.

Men om demokratin och rättsstaten sprids, kommer det samtidigt att bli allt svårare för regeringar och parlament att hos allmänheten få stöd för stora försvarsanslag. Vem är fienden? Vem skall vi försvara oss mot? I ett sådant läge är det naturligt att storleken på försvarsanslagen blir en het fråga i den försvarspolitiska debatten. Vi känner igen det från debatten i vårt eget land, där försvaret till och med beskrivits som ett "särintresse".

I det läget finns nog egentligen inget annat alternativ än att länder, särskilt små länder, går samman i försvarsallianser. Hur dessa skall vara sammansatta är givetvis avhängigt av både den geografiska och den geopolitiska situationen. Men på så sätt skulle man utan att belasta de nationella budgetarna alltför mycket kunna skapa slagkraftiga gemensamma förband som kan sättas in vid behov.

Framför allt bör en försvarsallians genom sin blotta existens kunna skapa ett samhällsklimat som befördrar nationell säkerhet. Det säger sig självt att sådana allianser bör ha ett nära och förtroendefullt samarbete med andra försvarsallianser som skapats för samma ändamål. Öppenhet och transparens bör råda här. En idealistisk bild kanske. Men man måste sätta upp ett långsiktigt mål som allt fler förhoppningsvis kan ansluta sig till.

Samtidigt måste man vara realist. Vägen till denna världsordning är lång, och allvarliga störningar kan inträffa om staterna inte på ett effektivt sätt kan hantera de stora utmaningar som förestår: befolkningsfrågan, fattigdomen, klimatet, sjukdomarna, terrorismen, den gränsöverskridande brottsligheten, korruptionen etc. Ett annat oavvisligt krav är stärkande av kvinnans ställning i alla länder.

Därmed är vi inne på huvudfrågan i denna volym, nämligen om Sverige bör ansluta sig till Nato.

I januari 2009 hade jag en debatt i *Svenska Dagbladet* med Anders Ferm och Thage G Peterson som månaden innan gjort gällande att Sverige var utsatt för en ”smyganslutning” till Nato.¹ I debatten kunde jag påvisa att de operationer de hänvisade till i sin argumentering i själva verket var sanktionerade av FN. Men deras inlägg fick mig att fundera över en svensk Nato-anslutning. Jag kom då till slutsatsen att vår traditionella neutralitetspolitik nog spelat ut sin roll och att ett svenskt Nato-medlemskap kunde vara rätt väg, särskilt mot bakgrund av min uppfattning att små länder på sikt måste ingå i försvarsallianser.

Samtidigt var jag klart medveten om att frågan är mycket komplicerad, inte minst därför att vissa Nato-medlemmar ägnar sig åt verksamhet som är klart folkrättsstridig. Som exempel kan nämnas frihetsberövande av misstänkta terrorister utan rannsakan och dom och förhörsmetoder som måste betecknas som tortyr. Användningen av drönare för så kallade *targeted killings* är ett annat problem.

Men, för att slutföra resonemanget, om Sverige för fem, sex år sedan tagit steget och begärt inträde i Nato, kanske det inte väckt alltför stor uppmärksamhet. I dagens läge är situationen en annan. För egen del vill jag därför inte nu uttala någon bestämd uppfattning i frågan; den kräver en noggrann analys som inte kan göras förrän situationen i Ukraina funnit sin lösning. Men det som sägs om samarbetet med Nato och USA i Försvarsberedningens rapport (Ds 2014:20) är egentligen lika goda argument för en svensk Nato-anslutning. En moralisk fråga inställer sig också, nämligen vilka krav som solidariteten med likasinnade ställer på vårt land. Ett annat viktigt element i den svenska

¹ ”Stoppa smyganslutningen till Nato”. *Svenska Dagbladet* 1/12 2008. Se http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/stoppa-smyganslutningen-till-nato_2124119.svd; ”FN:s oförmåga drabbar civila”. *Svenska Dagbladet* 9/1 2009. Se http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/fns-oformaga-drabbar-civila_2285111.svd.

analysen måste vara vilken inställning man har till motsvarande fråga i Finland.

Men låt oss göra tankeexperimentet att Nato inte hade funnits idag. Hade det då inte varit helt naturligt att man i Europa och kanske också med stöd av Nordamerika skapat en försvarsallians i vilken Sverige varit en självklar medlem tillsammans med övriga nordiska länder? Som Försvarsberedningen konstaterar: de flesta länder i Europa har begränsade resurser att självständigt utveckla och anskaffa nödvändiga militära förmågor.

Folkförsvar och folkmening

av Anders Björnsson

FÖRSVARETS FOLKLIGA FÖRANKRING har varit en fråga för politisk fejd långt före den demokratiska epoken. Men det är just då demokratin etableras som styresskick som en allmän folkbevärning slår igenom helt och fullt. Det tog tid att få till stånd den ordningen, men det gick snabbt och smidigt att avveckla den. Man kan säga att detta blev möjligt genom att avvecklingen undanhölls folkmeningen.

Vad som kom på plats istället var, med Eva Haldéns ord, ”något som med en eufemism kallas ett frivilligt försvar, men i själva verket är ett yrkesförsvar med blandade anställningsförhållanden” – dock utan folkförankring, vare sig opinions- eller rekryteringsmässigt.¹ Det blev som vilken kår som helst.

Professor Wilhelm Agrell och generallöjtnant Carl Björemann har beskrivit i detalj hur detta gick till. Kuppstat är ordet, fast i parlamentariskt oantastliga former.² I kuppen deltog en aktiv militärlobby.³

Under hela den processen, som ledde fram till riksdagsbeslutet 2009 om att avskaffa den allmänna värnplikten för män, fanns

¹ ”Folkförankring utan folkförsvar?” *Vårt Försvar* 1:2014.

² *Fredens illusioner. Det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009*. Stockholm: Atlantis 2010, resp. *Försvarets förfall. Konsten att lägga ned försvaret utan att någon bryr sig*. Stockholm: Santérus 2011.

³ Se till exempel uppsatsartikeln, undertecknad av sjutton svenska generaler, ”Yrkesarmé krävs mot ny hotbild”. *Dagens Nyheter* 19/4 2004.

i själva verket en bred opinion *till stöd för* värnpliktsarmén. Den existerar fortfarande. Men politiker av alla schatteringar har mörkat och omskrivit. Själv gjorde jag i början av 2000-talet en intervju med dåvarande försvarsministern Leni Björklund. Hon förnekade på ett flagrant sätt vad som var på gång.¹ Det var svårt att hålla käft då.

Uppbyggnaden av yrkeshären har kantats av besvärligheter. Det har varit svårt att rekrytera och anställa soldater, bland dem som rekryterats förekommer stora avgångar, för dem som stannar är det inte säkert att det finns någon annan arbetsmarknad om de skulle vilja hoppa av. Omskolning kan behövas; historiskt sett var värvat manskap föga ansett. För krigsmakten som helhet har förlusten av värnpliktsoldater inneburit tapp i totalkompetens. Och vidare har man varit tvungen att göra sig av med officerare för att inte befälen ska vara fler än de meniga i organisationen. Budget- och samhällsekonomiskt kan yrkeshären visa sig bli en kostsam historia.² ”Ett övningsdygn i dagens yrkesförsvar blir dyrare än i värnpliktsförsvaret”, skriver Mikael Holmström i en kommentar till betänkandet från Försvarsberedningen 2014.³

Yrkeshären har motiverats med att det behövs säker tillgång på svenska soldater i krigsoperationer utomlands. Men övergången från invasionsförsvar till insatsförsvar – från defensiv till offensiv, från mark-, marin- och luftförsvar i närområdet till expeditionskårer i främmande land – är heller ingen sak som man har rådgjort med folket, medborgarna, om. Afghanistankriget avbröt den långa fredsepoken.

Uppriktigt sagt: när var Sveriges militära försvar en valfråga i modern tid?

Det enda politiska krav som ställdes på försvarsorganisationen under de närmast föregående femtio åren var att den skulle ban-

¹ ”Försvarsforskningen helig för minister med godhetsperspektiv”, av författaren tillsammans med Marie-Louise Samuelsson. *Dagens Forskning* 23:2002.

² Inom ekonomkåren råder i och för sig stor oenighet på denna punkt. Se exempelvis meningsutbytet mellan Niclas Berggren och Per Sonnerby i *Ekonomisk Debatt* (8:2013 och 3:2014).

³ *Svenska Dagbladet* 16/5 2014.

ta – och särskilt var det armén, mark- och luftvärnsstridskrafterna, som gradvis reducerades. I slutet av bantningsprocessen, när försvaret av eget territorium inte blev den primära uppgiften för landets militär, inleddes ett operativt samarbete med Nato. Detta presenterades för allmänheten inte som en option utan som ett fullbordat faktum. Yrkes- eller legohären, med förändrat gradsystem och karriärmönster, en övergång från ett ”enbefälssystem” till ett ”flerbefälssystem”, kan ses som en anpassning till detta faktum.¹

I Finland har en övergång till yrkessoldater inte övervägts; värnplikten består om också med reducerade inkallelser. Detta land med ganska färsk krigserfarenheter vet vad som krävs för att försvara landet (och det görs inte i Afghanistan). Vad som krävs är en totalmobilisering av befolkningen, på djupet, inte bara vid fronten – ”vapenbrödraskap” kan bli nödvunget men leder inte alltid till åsyftat resultat. Inte heller i vårt östra grannland finns det någon stark pro-Nato-opinion men däremot en stadig uppslutning kring värnpliktsarmén, också på officiellt håll.

Sakerna hänger principiellt om inte nödvändigtvis realpolitiskt samman. Västmakternas allmänna övergång till legosoldater har sin historiska bakgrund i att människor inte i onödan vill kommenderas ut i krig (läs: Vietnam). Värnpliktssoldater är mera trögrörliga, svårare att bluffa, mindre villiga att lämna fosterjorden än sådana soldater som inte har mycket annat att falla tillbaka på än sin militära anställning – i individuella fall ett alternativ till arbetslöshet.

Vad mera är: Ett folk i vapen har, alltsedan franska revolutionen, ansetts vara en garant inte bara mot fientliga trupper på eget territorium utan också mot tyranner i styrelsen – ett försvar för demokratiska landvinningar eller målsättningar.

I Sverige fanns under medeltiden uppådet, med bas i bondesamhället. Men detta var inte en reguljär institution utan en styrka som sammankallades i tider av stor fara. Uppådet ersat-

¹ Se Dennis Gyllensporre, ”Militära reflektioner om officersprofessionen”, i *Kungl. Vetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* 1:2014.

tes av utskrivningen, en form av extrabeskattning ovanpå den som redan åvilade bondejorden. Utskrivningen av allmogesöner räckte emellertid inte när Sverige på 1600-talet blev en aggressiv stormakt; den skulle helt ha ruinerat modernäringen. Utan legosoldater på kontinenten skulle landet aldrig ha klarat av att gå ut i stora krigsföretag. Men krigspolitiken blev förödande för finanserna och satte riket i långvarigt ekonomiskt och politiskt beroende av Frankrike, efter Trettioåriga kriget Europas ledande makt. Den alliansen förde med sig upprepade militära åtaganden under närmare två hundra års tid.

Bönderna var i allmänhet inte roade. Krigen tärde på deras välfärd. Inrättandet av ett militärt indelningsverk (1682), som led i räfst- och reduktionspolitiken under Karl XI, kunde ses som en övergång till mera stabila fredstida förhållanden. Indelta soldater skulle inte tära på statsfinanserna, men eftersom deras utbildning och övning med vapen lämnade åtskilligt övrigt att önska, var de inte heller direkt insatsberedda utanför landets gränser – och tanken var att krigen nu var över, åtminstone för en tid. I bästa fall kunde knekتهållet ses som en lokalsamhällets milis. Men eftersom det blev roteböndernas skyldighet att underhålla både soldater och officerare i fredstid, tyckte bondeståndet – generellt en fredskraft – att det inte var en varaktig lösning, i synnerhet som krigen fortsatte. Ändå skulle indelningsverket äga bestånd i över två hundra år. Det utgjorde ett bräckligt skydd mot intränglingar, som skulle visa sig både 1720 och 1809, efter två tunga krigsnederlag då landets härjades av en vredgad fiende.

1800-talet blev värnpliktsarméernas århundrade. Men Sverige var sent ute. 1808 sattes det upp en tillfällig folkbeväpning, ett lantvärn, mot en befarad rysk invasion på Gotland, men när rysarna landsteg i Grötlingbo på senkvåren det året såg de inte röken av några svenska soldater på ön. En nationalbeväring började organiseras ett par år senare, och 1812 infördes beväringssplikt för svenska män, men med bara ett par veckors total övningstid. Gerillastrider utkämpades här och var i Europa under seklets

nationella väckelse – förebud till en reguljär folkbeväpning. De tyska staternas befrielse från fransk ockupation under Napoleon krävde någon form av folkliga stridskrafter som sedermera växte ut till en stående värnpliktsarmé. Den skulle triumfera i de tyska enandekrigen under den prussiske statsmannen Otto von Bismarck.

I Sverige väckte J. J. Rutberg år 1823 en motion i riksdagens bondestånd där han lanserade tanken på en kraftigt utbyggd och demokratiskt uppbyggd ”nationell beväring”. Rutberg skrev:

Ett folk måste vara övat i vapen. Varje medborgare är född en fäderneslandets försvarare. Vi hava sett en ringa början göras att sätta oss i stånd till uppfyllande av en plikt, oss såsom sådana åligger, därigenom att en National Beväring länge varit införd [han tänker på 1812 års beväringssinrättning]. Det återstår endast att utvidga denna inrättning, vid vilken folket nu hunnit vänja sig. Istället för fjorton dagars övning en gång för alla, vilken nu för tiden utgör varje ynglings krigiska bildning, måste införas ett allmänt soldatliv, hela folket bildas till en stående armé. [...] I den mån, saken vinner framgång, skall ofelbart hända, att dugliga ämnen till befäl utbildas bland manskapet inom varje Kompagnie. Då medborgare utan åtskillnad, av all slags härkomst och utbildning, deltaga i övningarna, och vardera är skyldig att i så många år därmed fortfara, faller det sig naturligt, att var och en med överlägsna naturgåvor utrustad, som därtill fått nödig uppfostran, skall eftersträva ett befäl, vars erhållande måste smickra vem som helst, i synnerhet, om det bortgives genom truppens eget val, vilket utan allt betänkande bör tillåtas. Då Befäl på detta sätt hinner skapas, upphörer efter hand behovet av allt det Kompagnie-Befäl, som nu finnes.¹

Men det är egentligen först på 1850- och 60-talet, med uppkomsten av en frivillig skarpskytterörelse, som värnplikten sätts på

¹ Cit. från *Mot det inre och yttre Ryssland. Dokument från folkbeväpningskampen i Sverige under 1800-talet*. Utgivna och kommenterade av Anders Björnsson. Stockholm: Ordfront 1980.

den politiska dagordningen. Bondeståndet var motsträvt och ville inte säga ja förrän de förhatliga grundskatterna hade undanröjts. Och den unga arbetarrörelsen skulle kräva rösträtt i utbyte mot värnplikt.

Det är liberaler som framförallt driver värnpliktsfrågan. En stor opinionsvåg väller fram på vårkanten 1871. Frankrike – som det fanns en stor sympati för i liberala kretsar – hade förlorat ett krig, mot Preussen. I nederlagets spår hade arbetare tagit makten i Paris ("Pariskommunen") och andra franska städer, och dessa uppror mot den bestående ordningen hade slagits ned med våld. I en tidning som Aftonbladet publiceras var och varannan dag den våren artiklar som argumenterar för en ny härordning, en massarmé, och rapporterar om bildandet av nya skarpskytteföreningar runt om i landet.

I en artikel publicerad den 20 februari, "Folkuppfostran och folkbeväpning", sägs det att stående yrkeshärlar oftast visat sig vara en våda för den frihet, "hvars värn de skulle vara; det hopp man satt till deras motståndskraft har icke sällan visat sig bedrägligt; och efter deras tillintetgörande har folkets försvarskraft på en gång varit bruten eller det motstånd, som försökts, kostadt förfärliga offer". Folkets odling och dess krigiska kraft, alltså försvarsförmågan, står i "ett innerligt och oupplösligt samband med hvarandra", fortsätter artikeln, och det har varit ett olycksbringande misstag att tro att ett folks "sjelfständighet tryggas ensamt genom en därför särskildt utdanad, från andra samhällsklasser alldeles afskild yrkeshär". Artikeln är signerad H. Det kan mycket väl vara S. A. Hedin, vänsterliberal, rösträttskämpe, varm anhängare av värnplikt och för övrigt en stark förespråkare för Sveriges och de övriga nordiska ländernas neutralitet när stormaktslägren började omgrupperas på 1890-talet. "Ett effektivt medel mot de förenade rikenas indragande i ett kommande stormaktskrig såg H i en officiell deklaration av innebörd att vårt land för all framtid ämnade iaktta neutralitet", skriver Åke Thulstrup i *Svenskt Biografiskt Lexikon* om Hedins position. "Han tänkte sig, att stormakterna ej skulle garantera men väl erkänna en sådan förklaring."

En annan tänkbar skribent är Göteborgsliberalen S. A. Hedlund, tidningsman och skarpskytteledare, som skarpt kritiserade indelningsverket under 1871 års riksdag. Artillerikaptenen och militärhistorikern Julius Mankell, vänsterdemokrat, skrev samma år om det värvade manskapet i städernas garnisoner att ”ungkarllivet lätteligen alstrar osedlighet” och påstod inte utan grund att ”avsöndringen i kaserner föder mindre vänliga känslor mot andra folkklasser”.¹

Hursomhelst: detta blev tidens stora fråga. De konservativa var inte på något sätt drivande i försvarsagitationen. De började nu, efter den franska katastrofen 1870–1871, att orientera sig i riktning mot det nya tyska riket. År 1910 skulle de svenska och tyska generalstabscheferna, Bildt och Moltke, sitta i överläggningar om militär stabssamverkan. Det var precis det Hedin hade varnat för. Så långt gick det inte den gången, dessbättre. Och Sverige ställde sig utanför första världskriget, även om tyskaktivisterna ville annorlunda. Alliansfriheten kunde upprätthållas, trots att opinionen i landet om krig och fred var starkt delad.

År 1901 fick Sverige ett modernt försvarssystem, byggt på obligatoriet för män med halvårslång övningstid som minimum, och ett modernt skattesystem, byggt på inkomst och inte på jordinnehav.

Sveriges långa fredspolitik som daterar sig från överenskommelsen mellan kejsar Alexander I och kronprins Karl Johan i Åbo i augusti 1812 – och som bekräftades genom Sveriges deltagande i slutstriderna mot fridstöraren Napoleon 1813 och 1814 – blev ryggraden i svensk utrikes- och säkerhetspolitik under närmare 200 år.² Den stördes endast av den så kallade novembertraktaten 1855 som ingicks med England och Frankrike under Krimkriget, men eftersom Ryssland strax därpå bet i gräset behövde den aldrig sättas i verket. Varken i Polen 1863 eller i Danmark 1848

¹ Cit. i Lars Ericson (Wolke), *Medborgare i vapen. Värnplikten i Sverige under två sekel*. Lund: Historiska Media 1999, s. 93.

² Se Tapani Suominen (red.), *Sverige i fred. Statsmannakonst eller opportunism? En antologi om 1812 års politik*. Stockholm: Atlantis 2002.

och 1864 engagerade sig staten Sverige militärt. Och inte heller skulle det officiella Sverige komma Finland till undsättning – annat än med vapen och utrustning – under krigen mot Ryssland 1939–44. (I de fyra nämnda fallen förekom frivilliginsatser; i det polska upproret deltog Mankell.)

Ingen gång under 1900-talet var den allmänna värnplikten ifrågasatt, utom bland pacifister och inom vissa anti-militaristiska men politiskt betydelselösa vänsterkretsar, som hojtade: ”Inte en man, inte ett öre till försvaret!” Initiativet till folkrörelsen Folk och Försvar togs år 1940 av ingen annan än Torsten Nilsson, då ordförande i Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, sedermera försvars- och utrikesminister. Inte alla som gjort lumpen har väl stortrivts på sina förband, men det råder inget tvivel om obligatoriet har haft en socialt sammanhållande funktion, i sig ett bidrag till landets värnkraft.¹ Först i slutet av århundradet inleddes en uppluckring av pliktlagen, samtidigt som den säkerhetspolitiska huvuddoktrinen omformulerades under hänvisning till kalla krigets slut och med en politisk vilja att retroaktivt ställa sig på segrarens sida.

Men de stora debatterna och kontroverserna uteblev. I mitten av 1990-talet gjorde företrädare för den svenska regeringen, oavsett partifärg, uttalanden med innebörden att Sverige såg sig som en skyddsmakt för andra Östersjöstater. Detta var ett klart avsteg från 1812 års politik som föreskrev militär återhållsamhet i närområdet, en politik baserad på förtroendeskapande åtgärder, inte på allianser eller ”vapenbrödraskap”. Samtidigt urgröptes landets militära värnkraft, vilket gjorde det utlovade skyddet bräckligt. Ännu 1990 gjorde drygt 48 000 unga svenska män militär grundutbildning; under decenniets sista år hade siffran krympt till en tredjedel. Långt ifrån alla av dessa krigsplacerades.²

2009 års solidaritetsdeklaration i Sveriges riksdag markerar ett avsked till 1812 års politik – i ord, dock ännu inte i politisk hand-

¹ Se här antologin *Lumpen – från mönstring till muck*. (Anna Maria Forsberg & Klas Kronberg, red. Stockholm: Atlantis 2014) för många personliga vittnesbörd från värnpliktstjänstgöringen.

² Ericson (Wolke), a.a., s. 287 f.

ling. Som generalmajoren Karlis Neretnieks har påpekat innebär det närmast en återanknytning till ett säkerhetspolitiskt 1628, då Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna av rikets ständer fick fria händer att ingripa militärt i striderna nere på kontinenten.¹

Värnplikten hade flera förtjänster, förutom att den underbyggde landets neutralitetspolitik och alliansfrihet. Den integrerade olika befolkningsgrupper med varandra. Den tillförde allsidig kompetens och skicklighet till krigsorganisationen. Den skulle inte kunna sättas in mot egna; inte riktas neråt, endast i nödfall uppåt. Den kunde kommenderas som räddningsstyrka vid nationella katastrofer som skogsbränder och översvämningar.

Det är rimligt att tänka sig att den behöver återskapas i en eller annan form. Folkförsvarstanken kommer inte att försvinna. Faktiskt har den redan återupplivats. Folkpartiets försvarspolitiska talesman Allan Widman har pläderat för en återgång till värnplikten²; även inom den socialdemokratiska ledningen kan man förmärka en självkritisk reflektion.³ Den politiska klassen börjar åter tala om nödvändigheten av ett territoriellt försvar. I detta är yrkessoldater mindre användbara, först och främst genom sitt fåtal, men också för att de åtnjuter en lägre grad av folkligt förtroende. Värnplikten är sist och slutligen, som flera opinionsbildare understrukit, ett nationellt och socialt kitt.⁴

Har detta med försvarsallianser att göra? ”För mig är det tämligen likgiltigt om Nato existerar om tio år eller ej”, sade Västtysklands förutvarande förbundskansler Helmut Schmidt under ett panelsamtal vid den så kallade säkerhetskonferensen i München i slutet av januari 2014.⁵ Men det är inte likgiltigt om Sverige existerar eller ej.

¹ ”1628 Revisited. The Swedish Solidarity Clause and the Loss of Military Capacity”. *Baltic Worlds* IV:1 (mars 2011); även www.balticworlds.com.

² *Svenska Dagbladet* 5/7 2014.

³ Peter Hultqvist & Urban Ahlin. *Svenska Dagbladet* Brännpunkt 29/8 2014.

⁴ Se exempelvis ”Allmän värnplikt ger sociala fördelar” av Magnus Henrekson, Anders Wall, Morten Torson Lindberg, Peder Johnson. *Svenska Dagbladet*, www.svd.se/opinion/brannpunkt/allman-varnplikt-ger-sociala-fordelar_3912092.svd; 14/9 2014.

⁵ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1/2 2014.

Alliansfrihet i säkerhetspolitiken

av Carl Björemán

SVERIGE VAR ALLIANSFRITT under första och andra världskriget samt under det kalla kriget. Denna politik stöddes – i varje fall i retoriken – av ett militärt försvar. Politiken var framgångsrik. Riskerna med en alliansanslutning hade varit betydande. Ändock var dessa risker små jämfört med riskerna med en Nato-anslutning i dagsläget.

En brytning sker mellan å ena sidan Nato/USA, å andra sidan Ryssland. I samband därmed ändras styrkeförhållandena mellan dessa makter. Ett nytt kallt krig hotar.

Ryssland har anpassat sig till det nya läget och har utvecklat nya betvingelsemetoder – en kombination av diplomatiska, psykologiska, ekonomiska och lågintensiva militära medel. Nato har däremot inte anpassat sig. Natos formidabla högteknologiska militära styrkor kan inte användas mot Rysslands flexibla metoder. Nato ställs, i varje fall på kort sikt, inför fullbordade fakta – Georgien 2008, Krim 2014.

Om Ryssland med sin flexibilitet skulle söka tvinga Sverige till avsteg från sin suveränitet, saknar Nato förmåga att i handling komma till vår hjälp. Aggressiva ord från Natos sida ökar spänningen, till Sveriges nackdel. Sveriges intresse bör tvärtom vara att minska den säkerhetspolitiska spänningen i dess närområde.

Ett för Sverige negativt faktum är att det svenska försvaret i dagsläget saknar förmåga att stödja en trovärdig säkerhetspolitik över huvud taget. Syftet med min artikel är att belysa

försvarets förfall som säkerhetspolitiskt verktyg och att skissera de åtgärder som erfordras för att alliansfriheten skall kunna vidmakthållas.

TINGSTENS MISSLYCKADE NATO-KAMPANJ

Striden mellan Herbert Tingsten, chefredaktör för Dagens Nyheter 1946–1959, och Östen Undén, utrikesminister 1945–1962, ägde rum i slutet av 1940-talet. Utgången fick långvariga följdverkningar.

Tingsten drev under några år en kampanj för Nato-anslutning. Han tvingades ge upp. Undén vek inte från sin linje. Den hade han slagit fast i utrikesdebatterna i riksdagen den 4 februari 1948 och den 9 februari 1949. I sak var budskapet lika i bägge debatterna. Så här lät det i den sistnämnda:

Det svenska folket känner sig lika litet nu som tidigare manat att ställa upp i en frontställning som markerar att vi engagerar oss i det kalla krig som nu pågår.¹

Undén hade hela tiden fast mark under fötterna. Även under det allra mest kritiska skedet, 1948–1952, var Nato-anhängarna i landet i minoritet. Enligt en opinionsundersökning år 1949 var 31 procent för och 41 procent mot Nato-medlemskap; 28 procent var osäkra. Undéns deklaration 1948 har av historiker betecknats som ”den svenska efterkrigsneutralitetens verkliga födelsestund”.² Undén-linjen kom att mycket länge dominera i statsmakternas officiella säkerhetspolitiska ställningstaganden. Eller med förutvarande statsminister Ingvar Carlssons ord: ”Den svenska neutralitetspolitiken är den främsta garanten för vår fred och vårt oberoende. Sverige kommer därför att orubb-

¹ Cit. i Ulf Bjereld, Alf W. Johansson & Karl Molin, *Sveriges säkerhet och världens fred*. Stockholm: Santérus 2008, s. 123.

² *Sveriges historia 1920–1965*. Stockholm: Norstedt 2012, s. 488.

ligt fullfölja en alliansfri politik syftande till neutralitet i krig. Denna politik är fast förankrad hos det svenska folket.”¹

Tingstens nederlag och Undéns seger i denna sak kan synas ha bäddat för ett massivt stöd för den senares linje, inte bara i statsmakternas magra retorik – där ett sådant stöd faktiskt vanns – utan även hos fristående opinionsbildare. Så blev långt ifrån fallet. Neutralitetspolitiken blev en av efterkrigstidens mest omdiskuterade frågor, dock inte på högsta politiska nivå.² Orsaken till detta är enligt min mening att finna i 1948 års försvarsbeslut.

FÖRSVARSBESLUTET 1948

FB 48 innehöll två delbeslut som var helt motstridiga. För det första skulle Sverige, i enlighet med Undéns deklaration av den 4 februari 1948, vara alliansfritt i fred, syftande till neutralitet i krig. Denna politik skulle stödjas av ett militärt försvar. För det andra skulle det svenska försvaret vara allsidigt. Den sedan 1940 upprustade krigs- och fredsorganisationen skulle vidmakthållas.

Dessa två delförslag byggde på helt olika principer när det gäller det militära försvarets uppbyggnad, och förmågan att stödja neutralitetspolitiken skulle bli helt olika i de två alternativen.

I det första fallet skulle vi ha fått ett neutralitetsförsvar, ägnat att i samverkan med diplomatin stödja neutralitetspolitiken. I det andra fallet skulle vi få ett militärt försvar – här kallat ”insatsförsvar”, i FB 48 kallat ”ett försvar utan luckor”. Detta saknade förmåga att i praktiken stödja neutralitetspolitiken. FB 48 innebar inte bara att den upprustade krigsmakten skulle vidmakthållas: även de principer som hade styrt upprustningen skulle leva vidare.

Det är främst två intressen som hade varit och blev styrande: dels försvarsindustrins intresse att i tysthet fortsätta den lönsamma produktion som bedrivits under upprustningen³, dels

¹ Prop. 1986/87:95, s. 3.

² *Sveriges historia 1920-1965*, s. 476.

³ *Ibid.*, s. 499.

militärledningens/försvarsgrenarnas intresse att förvalta och bibehålla den stora organisation som de hade byggt upp under upprustningsåren.¹

Motvikt mot dessa krafter saknades. Det gjordes ingen prövning av om ”ett försvar utan luckor” motsvarade de krav som skulle uppstå under det kalla kriget. Budgetfördelningen mellan försvarsgrenarna låstes – som det visade sig för mycket lång tid framöver – på följande sätt: armén och flygvapnet fick en tredjedel var, marinen och ledningen en sjättedel var. Genom icke-beslut – ingen övergripande översyn, ingen strategisk bedömning – slog statsmakterna, utan att ÖB protesterade, ut vad jag ovan kallat neutralitetsförsvaret. Det fick aldrig någon chans under resten av det kalla kriget.

Det mest anmärkningsvärda är att statsmakterna lyckades dölja sanningen för opinionsbildare och allmänhet: det militära försvaret var aldrig anpassat till att vara ett stöd för neutralitetspolitiken. Den svenska krigsplanläggningen och krigsmaktens/försvarsmaktens struktur och beväpning var snarast provokativ, helt inriktad på insatser österut.

Här finns det skäl att erinra om den beskrivning av säkerhetspolitik som Wilhelm Agrell gör i en av sina böcker. Agrell menar att den innehåller två element: Dels deklARATIONER, ord som skapar intryck och föreställningar. Det är utanverk, men det saknar inte betydelse. Utanverket kan börja leva ett eget liv. Dels kärnan i säkerhetspolitiken som finns i praktiken, i handlingar av säkerhetspolitisk betydelse. Ett land kan föra en säkerhetspolitik i praktiken vars innebörd inte ens de mest centrala beslutsfattarna är fullt medvetna om.²

Östen Undén tycks under sin långa tid som utrikesminister inte ha varit medveten om – eller ha blundat för – att krigsmakten, i utveckling och krigsplanläggning, bedrev praktisk säkerhetspolitik som var ensidigt riktad österut. Att Sovjetunionen endast noterade detta men inte reagerade kan tyda på att detta land vare

¹ Carl Björemann, *År av uppgång – år av nedgång*. Stockholm: SMB 2009, s. 188.

² Wilhelm Agrell, *Fred och fruktan*. Lund: Historiska Media 2000, s. 8 f.

sig hade avsikten eller förmågan att hota eller angripa Sverige under det kalla kriget.¹

FB 48 hade föregåtts av en samverkan under åren 1945–1947 mellan ÖB Helge Jung och utrikesminister Undén. De var då överens om följande:

Det militärpolitiska läget

En granskning av det militärpolitiska läget visar, att vårt land genom sitt läge mellan Sovjetunionen och England–USA och sitt värde ur strategisk synpunkt för båda sidor riskerar att i ett tidigt skede bli indraget i en konflikt, även om ingen av de agerande parterna hyser direkta erövringsplaner mot vårt land.

Krigsmaktens uppgift

I ett läge där en brytning inträtt mellan stormakterna skulle krigsmakten vara ett stöd för den svenska neutralitetspolitiken. En förutsättning för att svensk neutralitet skall respekteras vore att krigsmakten är så organiserad och grupperad, att den efter måttet av våra resurser medger försvar mot direkt anfall.

Krigsmakten måste vara sådan, att ingendera parten i en stormaktskonflikt skall kunna räkna med att utan avsevärd kraftinsats tilltvinga sig fördelar på svenskt territorium.²

En strategisk defensiv, syftande till fördröjning av fienden, måste väljas, med hänsyn till de bedömda styrkeförhållandena. När det gäller operativa riktlinjer förordade Jung att markstridskrafterna skulle genomföra insatser i en kombination av lokala anfallsstötar och försvar av på djupet ordnade befästningar; att sjöstridskrafterna skulle insättas nära den svenska kusten; att

¹ Se här Mikael Holmström, *Den dolda alliansen*. Stockholm: Atlantis 2011, s. 327.

² VPM rörande krigsplanläggningen, avsedd att ligga till grund för ÖB:s föredragning för regeringen 21 mars 1946 (KrA CBJ samling box 9, nr 38).

flygstridskrafterna skulle insättas för jaktförsvaret av områden där förband ur olika försvarsgrenar genomför betydelsefulla operationer, för jaktförsvaret av viktiga orter samt för anfall mot en invaderande fiende och mot dennes längst framskjutna baser.¹

FB 48 innebar ett svidande nederlag för vad överbefälhavaren och utrikesministern tidigare hade varit överens om. Sammanfattningsvis innebar FB 48 att insatsförsvaret gynnades på neutralitetsförsvarets bekostnad; att på adekvata studier grundad strategi och operativ inriktning saknades; att den budgetmässiga avvägningen mellan försvarsgrenar gynnade insatsförsvaret och missgynnade neutralitetsförsvaret. Det kom till exempel aldrig att finnas utrymme i budgeten för ett territoriellt försvar med erforderlig kvalitet – en förutsättning för ett trovärdigt neutralitetsförsvaret.

ÖB Jung tvingades således ge upp sin ambition att stödja neutralitetspolitiken innan ÖB 47 utarbetades. Nederlaget markerades i ÖB 47, kapitel XII, genom att Jung där föreslog att vårt försvar borde bevaras i stort sett vid dess dåvarande form och styrka. Det var insatsförsvaret som prioriterades. Jung gav klartecken till vad som i försvarspropositionen och i FB 48 kom att kallas ett nationellt, allsidigt, självständigt försvar, ett försvar utan luckor. Östen Undén godtog, som regeringsmedlem, i praktiken dess satsning på insatsförsvaret, till förfång för neutralitetsförsvaret.

Det är möjligt att historikerna nu – närmare 70 år i efterhand – har funnit svar på frågan om varför Undén godtog förändringen och varför neutralitetspolitikens förutsättningar aldrig diskuterades på högsta politiska nivå under kalla kriget.

Det socialdemokratiska partiet satsade i sin reformering av det svenska samhället på att utveckla landets industri. Detta förutsatte goda relationer med två maktcentra: den svenska finansvärlden och storföretagen – där fanns det kapital som krävdes. Goda förbindelser med stormakten USA var nödvändiga för att få tillgång till högteknologi. Det senare behovet förstärktes av

¹ *Vårt framtida försvar. Överbefälhavarens förslag (ÖB 47)*. Stockholm: Norstedts 1947, kapitel VI–VII.

den satsning på avancerade fjärrstridsmedel som inleddes i och med FB 48 och som utvecklades under 1950-talet. Sverige måste importera moderna och tekniskt avancerade vapen från USA och Storbritannien. Sverige fick också förmånen att få inhandla krigsmateriel på samma villkor som Nato-länder. Motprestationen var att Sverige deltog i den embargopolitik som USA bedrev gentemot östblocket.¹

Undén var tvungen att välja. Antingen ett militärt stöd för neutralitetspolitiken av en krigsmakt med måttligt inslag av försvarsindustrins avancerade – och för denna lönsamma – vapen. Eller en krigsmakt som genom sina beställningar verksamt skulle bidra till att stimulera den industriella expansion som det socialdemokratiska partiet ville främja. Undén valde det sistnämnda alternativet.

NEUTRALITETSPOLITIKENS FÖRMENTA DÖD

Under tiden närmast efter kalla krigets slut drog flera bedömare mycket långtgående slutsatser om lägesförändringens betydelse för den svenska neutralitetspolitiken. Neutralitetspolitiken angavs vara överspelad därför att uppdelningen av Europa i två block hade upphört.² Förrre ÖB Bengt Gustafsson har i en lång rad artiklar och böcker efter sin pensionering 1994 utgått från att neutralitetspolitiken enligt hans mening inte utesluter en ensidig krigsplanering österut.³ I en bok framförde Gustafsson synpunkter som fick ambassadören Rolf Ekéus att reagera.⁴ I en artikel på webbsajten *Newsmill* (2010) skrev Ekéus att "det blir något av en överraskning att i boken finna att Sveriges överbefälhavare under ett viktigt skede i europeisk säkerhetspolitik tycks sakna full insikt i den svenska neutralitetspolitikens prin-

¹ *Sveriges historia 1920–1965*, s. 500; *Sveriges historia 1965–2012*, s. 266.

² Wilhelm Agrell, *Alliansfri – tills vidare*. Stockholm: Natur och Kultur 1994, s. 13; dens., *Den stora lögnen*. Stockholm: Ordfront 1991, s. 105.

³ *KKrVA:s Tidskrift och Handlingar* 2:2014, s. 39.

⁴ *Sanningen om ubåtsfrågan. Ett försök till analys*. Stockholm: Santérus 2010.

ciper och speciellt i det viktiga samspelet mellan diplomati och försvar”.

I januari 2014 gav Kungl. Krigsvetenskapsakademien ut antologin *Nato – för och emot*. Syftet var enligt vad som angavs i bokens inledning att belysa Nato-frågan så allsidigt som möjligt. Detta ville akademien visa genom att i bokens två sista, av tolv, kapitel låta tydliga företrädare mot respektive för Nato-anslutning redovisa sina argument. Som helhet är boken enligt min mening – trots uttalad avsikt om opartiskhet – en propagandaskrift för Nato-anslutning. I den så kallade faktadelen skriver överste Bo Hugemark att insats av svenska markstridskrafter i Baltikum vore otänkbart i alliansfrihetsläget. ”I en planering inom alliansen kan sådana insatser förberedas och i gynnsammaste fall övas.”

Samma verklighetsfrämmande syn präglar en bok som Krigsvetenskapsakademien gav ut 2011. ”Det är utan tvivel så”, heter det där, ”att Nato är den enda militära allians i Europa med omnejd som idag levererar trovärdiga säkerhets- och försvarsgarantier till sina medlemmar.”¹

De argument som förts fram i försvarsdebatten efter det kalla krigets slut har ett gemensamt. De grundas inte på någon strategisk analys av krav på framtida försvarsförmåga och tillgång på ändamålsenliga försvarsresurser. Denna brist är särskilt frapperande hos förre ÖB Gustafsson, hos Hugemark och hos Mike Winnerstig, forskningsledare på Totalförsvarets forskningsinstitut. Den ende av mera kända debattörer som följt lägesutvecklingen och som har ändrat sin bedömning från 1990-talets början är Wilhelm Agrell, bland annat i *Fredens illusioner*.

VAD TALAR FÖR ALLIANSFRIHET?

Det finns ett avgörande inhemskt motiv för en förnyelse av den svenska säkerhetspolitiken. Det har nämligen i tysthet skett en radikal förändring av statsmakternas syn på det militära försva-

¹ Bo Hugemark (red.), *Till bröders hjälp. Med sikte på svensk solidarisk strategi*. Stockholm: Kungl. Vetenskapsakademien 2011, s. 135.

rets roll som säkerhetspolitiskt instrument, från en defensiv värdering, byggd på trovärdighet, till en offensiv värdering, byggd på uppfattningen att det går att framtvinga fred med militära våldsmedel. Den defensiva värderingen präglade ännu 1996 års försvarsbeslut, där det hette:

Försvarsmaktens fundamentala uppgift är att i fred förbereda för att i krig försvara riket mot väpnade angrepp som hotar dess frihet och oberoende. Angrepp skall kunna mötas var det än kommer ifrån och hela landet skall kunna försvaras.

Den organisatoriska inriktningen av försvarsmakten innebar bland annat att markstridskrafterna skulle omfatta 13 brigader, ett territorialförsvar om 90 000 man (innebärande en viss minskning) samt hemvärn om 125 000 man (en ökning).¹ En försvarsmakt enligt FB 96 hade – om detta beslut förverkligats – kunnat ge ett visst stöd åt neutralitetspolitiken i ett skarpt läge.

Men FB 96 förverkligades aldrig. Det sattes ur spel på ett närmast kupppartat sätt när ÖB Owe Wiktorin på eget initiativ underkände beslutet och fick statsmakterna att i försvarsbeslutet år 2000 godkänna en övergång till en diffus offensiv värdering med klar nedprioritering av det nationella försvaret och därmed av neutralitetspolitiken. Nyckelorden var ”fredsframtvingande insatser” och ”fredsframtvingande operationer”:

Försvarsmakten ska [...] ha förmåga att i samverkan med andra länder planera och genomföra fredsframtvingande operationer som främst skall kunna ske med markförband i Europa och dess närhet.²

Det nationella försvaret reducerades från och med FB 00. Enligt försvarsbeslutet år 2004 skulle insatsorganisationen bestå av bland annat åtta mekaniserade bataljoner, en luftburen bataljon och sextio hemvärnsbataljoner. Det bör observeras att förmå-

¹ Prop. 1996/97: 4, s. 70 resp. 72.

² Prop. 1999/2000: 30; FB 00, s. 46.

ga ”till internationella insatser skall öka såväl kvantitativt som kvalitativt” samt att inga krav på nationella territoriella förband ställs.¹

Tre överbefälhavare har i tur och ordning spelat märkliga roller i den nedvärdering som har skett från och med slutet av 1990-talet när det gäller försvarets roll som stöd för nationellt försvar och därmed för en neutralitetspolitik. De bidrog verksamt till att det nationella försvaret ”inte lades ned, det var bara en dag nedlagt”.²

ÖB Wiktorin rådde således Centerpartiets ledning i december 1994: ”[L]ägg ner territorialförsvaret, minska arméstridskrafterna, satsa på flygvapnet och JAS, och låt högkvarteret sköta detta utan inblandning från politikerna.”³ Centerpartiet bidrog villigt till att riksdagen i FB 00 startade den utveckling av försvaret som ledde till att Wiktorins förordade nedrustningslinje kunde förverkligas omkring år 2005.

”Jag tror på riksdagens hårdbantade försvarsmakt”, sade nye ÖB Johan Hederstedt i en debattartikel om försvarsbeslutet år 2000.⁴ Hederstedt prioriterade enligt sin artikel att alla försvarsgrenar skulle kunna delta i internationella uppdrag och ha förmåga till snabbare uttryckning när världssamfundet kallar.

”Äntligen blir vi i takt med tiden”, var ÖB Håkan Syrén's ord om försvarspropositionen 2004. Enligt ÖB:s utsago berodde hans positiva omdöme på att ”[v]i försöker en gång för alla att göra slut på det kalla krigets regelverk”.⁵

Syrén's sista insats i den nedrustning av det nationella försvaret som Wiktorin startade blev att som ÖB lämna underlag till försvarsbeslutet år 2009. FB 09 har ett stort antal fundamentala brister inbyggda i sig. Vidtas inga drastiska åtgärder riskerar de svenska statsmakterna att förlora styrningen av utrikespolitiken

¹ Prop. 2005/05: 5, s. 29 resp. 41.

² *Fredens illusioner*, s. 241.

³ Cit. i *Jämtlands fältjägarregemente. Regementet, bygden och staden*, Bd 4, Östersund 2006, s 28.

⁴ *Svenska Dagbladet* Brännpunkt 1/7 2000.

⁵ Informationsblad om försvarsmaktens framtid, utgiven av Försvarsmaktens informationsavdelning 27/9 2004.

till USA/Nato och av försvarspolitiken till försvarsindustrin/det militärindustriella komplexet. Redan detta hot borde vara tillräckligt för en översyn – och detta skyndsamt. Därtill kommer det förändrade militärpolitiska läget.

Det avgörande utrikespolitiska motivet för en sådan översyn är den tydliga brytning som har skett mellan USA/Nato och Ryssland. Västsidan agerar dels med ekonomiska sanktioner, men sådana tar tid och de kräver enighet inom Nato/EU, som inte är förhanden, dels genom militära demonstrationer och hot som närmast ökar spänningen, vilket är en nackdel för Sverige.

De metoder som Ryssland använder sig av för att tvinga fram sin vilja gentemot omvärlden låter sig inte bekämpas med i och för sig mycket kraftfulla militära medel och metoder som Nato förfogar över. Den polske utrikesministern Radoslaw Sikorski sade i en intervju med norska *Aftenposten* (31/7 2014): ”Nato har inte anpassat sig till den nya verkligheten tillräckligt snabbt. Den ryska armén ligger till exempel operationellt före oss med sitt hybridkrig, både när det gäller militär doktrin och sofistikerad användning av begränsade militära styrkor för att nå politiska mål.”

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR EN SERIÖS PRÖVNING AV ALLIANSFRIHETEN

De svenska myndigheterna måste först och främst inse att den så kallade fredsdividenden inte längre kan få styra. Agrell skriver:

Från 2005 fanns inte längre någon nationell försvarsförmåga kvar. [...] Att detta inte upplevdes som problematiskt, vare sig på den politiska nivån, i Försvarsmaktens ledning eller bland de civila myndigheter som samverkade med försvaret, måste i första hand förklaras med den hegemoni som föreställningen om det europeiska säkerhetssystemet som en permanent fredsoordning stegvis uppnått under perioden 1998–2004. [...] Utifrån denna världsbild, som under några år blev en svensk ”överdoktrin”, framstod

nationellt försvar som något irrelevant, förlegat och närmast pinsamt, ett tecken på glappande verklighetsuppfattning.¹

De måste för det andra inse att det råder andra villkor och möjligheter för alliansfrihet i dagsläget än under det kalla kriget. Den svenska neutralitetspolitiken var framgångsrik då. Vad Wilhelm Agrell kallar neutralitetspolitikens utanverk räckte för att åstadkomma detta positiva resultat. Kärnan i neutralitetspolitiken – handlingar med säkerhetspolitisk innebörd – sattes aldrig på prov. Stormakterna kunde inte använda sina dominerande militära vapen. De var för trubbiga: hot eller användning mot en småstat innebar stora risker för en okontrollerbar utveckling. Den svenska regeringen kunde låta försvarsmakten/försvarsindustrin i tysthet bedriva sin egen praktiska säkerhetspolitik.

Numera har i varje fall Ryssland skaffat sig flexibla metoder som kan användas utan större risk för angriparens egen del. Sverige måste skapa sig möjligheter att hantera ett sådant hot. Natos medel och metoder är fortfarande för trubbiga.

Den första men svåruppnådda förutsättningen för att få till stånd en seriös prövning av säkerhetspolitiken och dess verktyg är att undanröja de föreställningar av olika slag som nu utgör hinder för en sådan prövning. Det kan endast ske genom en öppen debatt. Först därefter kan ett strategiskt bedömande genomföras när det gäller det reella behovet av militärt stöd för utrikespolitiken, med hänsyn till tillgängliga försvarsresurser, varvid neutralitetspolitikens och alliansfrihetens för- och nackdelar får en rättvisande belysning. Nästa steg i processen, nämligen att få genomslag för de ur säkerhetspolitisk synvinkel logiska slutsatserna i praktisk politik, kräver genomgripande förändringar i den svenska partipolitiken. Det är en fråga på lång sikt. Ett realistiskt mål på kort sikt är att Sverige vidtar alla möjliga åtgärder för att minska den säkerhetspolitiska spänningen i vårt närområde.

Den mest angelägna av dessa åtgärder är ett tydligt nej till Nato.

¹ *Fredens illusioner*, s. 244.

Det europeiska alternativet

av Lennart Uller

UNDER EN STOR del av kalla kriget bidrog Sverige till stabiliteten i Norden genom ett starkt försvar och möjlighet att ta emot militär hjälp i olika former.

Finlands hårda och framgångsrika kamp för att bevara sin självständighet under andra världskriget, dess starka försvar och goda förhållande till Sovjetunionen var en annan förutsättning för denna stabilitet.

Inga utländska Nato-förband eller kärnvapen i övriga nordiska länder var en ytterligare grundläggande faktor. Den amerikanska förhandslagringen av materiel i Trondheim på 80-talet ledde därför till en mycket stark sovjetisk reaktion, även mot Sverige – ett exempel på Moskvas misstänksamhet mot Nato.

Efter ”den största geopolitiska händelsen under nittonhundratalet” – Sovjetunionens sammanbrott åtföljt av bland annat de baltiska staternas Nato- och EU-medlemskap – är bilden en annan. Den ryska beslutsamhet som har manifesterats i förhållande till Ukraina – inte bara på Krim – visar president Vladimir Putins och ryska nationalisternas oerhörda missnöje med vad som skett. Nato står vid Narva – 15 mil från S:t Petersburg. EU, i ryska ögon kopplat till Nato, har tecknat avtal med Ukraina.

Det viktigaste i västs förhållande till Ryssland förblir ändå att göra vad som är möjligt för att förhindra att landet helt isoleras. Putins politik driver Ukraina västerut. Detta förefaller vara oacceptabelt för Kreml. Att i det läget göra Nato än mer kompakt i

Östersjöområdet kan knappast minska en rysk misstänksamhet som går ut på att väst försöker inringa Ryssland. Detta kan i Ryssland – alldeles äkta – uppfattas som rent konfrontatoriskt. Det kan knappast förväntas dämpa de krafter i Kreml som verkar för att återställa Rysslands storhet och – åtminstone en del av – dess forna gränser. Vi bör erinra oss att Ryssland idag styrs av en KGB-inspirerad syn på omvärlden och på betydelsen av militär styrka. Det kan knappast uteslutas att dagens ryska makthavare inte räds en öppen konfrontation. Nato kanske inte ter sig så potent längre. Särskilt om man i Kreml gör bedömningen att USA inte kommer att sätta in amerikanska styrkor mot ryska förband så länge Ryssland håller sig inom det gamla sovjetimperiets gränser. Kanske anser man också att det är bättre att ta en konfrontation i närtid än att låta en historiskt ”felaktig” geopolitisk situation bestå. Kanske bedömer man att gasledningarna till västeuropéerna, ryska minoriteter som kan utnyttjas och den egna upprustade militära styrkan är instrument som alla kan utnyttjas för att uppnå ett rejält inflytande i ”det nära utlandet”.

En fortsatt expansion av Nato i ryskt närområde kan mot denna bakgrund knappast ha en lugnande eller dämpande inverkan på Moskva. Detta borde framstå som den viktigaste faktorn i diskussionen om konsekvenserna av ett svenskt Nato-medlemskap. Nato i sig är kanske – utan USA:s helhjärtade engagemang – inte längre en avskräckande faktor för ryska makthavare utan snarare en provocerande och dess expansion närmare Ryssland måste stoppas nu!

NATOS ÅTERHÅLLSAMHET

Nato lovade ensidigt och självpåtaget Boris Jeltsin och Moskva 1997 en mycket försiktig utländsk närvaro i de länder som gränsade till Ryssland och som önskade bli medlemmar i Nato. Denna återhållsamhet ändrades i stort sett inte när Putin som Jeltsins efterträdare kom till makten 1999 – trots Putins rysknationalistiska politik. Genom kriget mot Georgien 2008 tilltvang han

sig Abchazien och Sydossetien utan alltför kraftiga reaktioner från omvärlden. Sex år senare, 2014, gick det inte lika lätt. Annekteringen av Krim har skett utan stöd av Kina i FN:s Säkerhetsråd och fördömts av Generalförsamlingen.

Det är alltså mot denna bakgrund man föreställer sig att ett svenskt Nato-medlemskap skulle vara ett konstruktivt bidrag till stabiliteten i Östersjöområdet.

Ryssland agerar i strid med de internationella förpliktelser landet iklätt sig, mest flagrant på Krim. USA försöker driva västeuropéerna att ta ett större militärt ansvar och att utnyttja starkare ekonomiska medel för att förmå Ryssland att avstå från nya framstötter. En viss, mer symbolisk Nato-närvaro räcker dock inte. Hotade länder måste av egen kraft – när alltså en rejäl utländsk Nato-trupp saknas – själva kunna försvara sig hårdnackat om de invaderas. Motståndet måste vara så starkt och kunna pågå på ett sådant sätt att omvärlden hinner reagera. En sådan förmåga – och vilja – är grundläggande för förhållandet till Ryssland.

Den svaga ryska ekonomin är en annan viktig begränsande faktor för Putin. Ryssland måste trots allt i längden försöka locka tillbaka de utländska investeringar som har skrämmts bort.

Sammantaget kunde man hoppas på att Putin skulle anse priset för högt för ytterligare expansion. Allt detta är komplicerade och kostsamma avvägningar. USA och de tyngsta västeuropeiska länderna men också små länder i Rysslands nära utland kan likväl inte undgå att göra sådana. *För min del tror jag inte att denna process underlättas av att Natos positioner ytterligare flyttas fram i det ryska närområdet.* Frågan om Nato-medlemskap bör ses i detta perspektiv – ett val som tvivelsutan påverkar Rysslands agerande mot våra grannar.

RYSSLAND OCH BALTIKUM

Självfallet inverkar Putins politik på situationen i Östersjöområdet; särskilt i länder som direkt gränsar till Ryssland ökar oron

för strävan att ”korrigera” följderna av Sovjetunionens sammanbrott. Detta kan inte avfärdas som ”traditionell rysskräck”.

Det finns, dessvärre och allvarligt nog, ett tydligt expansivt element i Putins politik alltsedan kriget mot Georgien. Det vore egendomligt om inte detta också gällde Östersjön. Ett område med stora ryska minoriteter som är en del av den ryska intress sfären enligt vad den ryska generalstabschefen har uttalat. Putins annektering av Krim visar att han inte fogar sig i den europeiska säkerhetsordningen efter kalla kriget. Vi bör erinra oss Angela Merkels kommentar efter ett par timmar långt telefonsamtal med Putin: hans resonemang representerar ”en annan värld”. Agerandet efter flygplanskatastrofen över östra Ukraina styrker tyvärr detta på ett obehagligt sätt.

GOTLANDS ROLL

Putins agerande har inte förhindrat Ukrainas västorientering. Till skillnad från Krim var Ukraina en för stor munskbit. Putin lyckades inte snabbt nog etablera en militär dominans i de volatila östra delarna. Annorlunda är det med Estland, Lettland och Litauen. Det finns i dessa länder ett, delvis förståeligt, missnöje bland stora ryska grupper. En känsla av att vara belastande – inte uppskattade. Detta kan, liksom på Krim och i östra Ukraina, utnyttjas för destabilisering. I den kris som i så fall uppstår – där Nato direkt finns med i bilden – handlar det för Moskva om att mycket snabbt etablera en ny situation i det område eller land man agerar mot. Det gäller att skapa ett *fait accompli* som Nato tvingas förhålla sig till. Alla länder i Baltikum är små nog för att man skulle kunna lyckas med detta.

Ryssland har vid en sådan kris enbart stöd av Vitryssland – mot övriga Europa och USA. En rysk regim skulle i ett sådant läge befinna sig i en allvarlig och svårbemästrad situation. Någon återhållsamhet liknande den i östra Ukraina har man inte råd med. Man måste till och med agera snabbare än på Krim för att förhindra Natos möjligheter till militära motåtgärder i tid. Varje

ryskt militärt hot i ett sådant läge måste nog dessvärre tas på stort allvar.

Slutsatsen bör bli att Sverige måste verka för att *förebygga* risken av en eskalerande händelsekedja i Östersjöområdet. I Putins tankevärld kan knappast ett svenskt Nato-medlemskap i en sådan krissituation verka dämpande, snarare tvärtom. Ska han förhindra, försvåra eller försena ett Nato-ingripande i Baltikum är herravälde i och över östra Östersjön en avgörande faktor. Detta gör att Gotland får betydelse. Finns inget försvar på plats där – innan en kris flamar upp – är det ytterst enkelt att besätta ön och få dit kust- och luftvärnsrobotar. Därigenom behärskar man hela luftrummet och havet från Kaliningradenklaven över Gotland och in genom Finska Viken, vilket förhindrar eller effektivt försvårar ett Nato-ingripande i Baltikum. Därför måste Sverige ha ett tillräckligt försvar på Gotland. Vi känner inte Putins planer för Östersjöområde; än mindre kan vi förutsäga när något kan hända där. Därför måste det finnas ett permanent försvar på Gotland. Flyg eller ubåtar i inledningen av en kris är för sent och räcker inte.

Att förhindra att vi dras in i en kris och att den sprids måste rimligen vara en avgörande fråga mot vilken man ska bedöma ett svenskt Nato-medlemskap. (Inte utifrån att allt fler börjar inse att "enveckasförsvaret" är otillräckligt i ljuset av de ambitioner Kreml visar upp.) Utan ett militärt försvar på plats skulle heller knappast ett Nato-medlemskap vara en avskräckande faktor när det verkligen gäller. Med Gotland i fast svensk hand – inte som en hotfull del av Nato-territoriet – kan vi medverka till att krisen inte sprids. Lockelsen att ta och utnyttja ön minskar om det vore förenat med militära insatser som tvingas bli mer omfattande – och som därför också är svåra att dölja i förväg.

SVERIGE OCH NATO

Grundläggande för funderingarna kring Sverige och Nato måste vara i vilket läge vi föreställer oss att USA och dess allierade

vore beredda att gå i krig mot ett expansivt Ryssland. Vilka ryska annekteringar, vilken del av det ryska nära utlandet eller vilka grannländer skulle utlösa ett regelrätt krig? Vi har att göra med en kärnvapenmakt, vars svaghet inte är militär utan ekonomisk. Kommer väst inte i det längsta att utnyttja den överlägsna ”soft power” man besitter? En fullständig avstängning från västvärldens banksystem skulle bita (men självfallet också kosta).

Putin synar tyngden och värdet av Natos utfästelser om ett ”gemensamt försvar”. Kanske har han, förmodligen helt korrekt, bedömt att risken för ett regelrätt krig är så avlägsen att han kan fortsätta sin inledda maktpolitik. Det är en stor skillnad mellan nu och det kalla kriget. Det handlar inte längre för väst om att hålla tillbaka kommunismen; det rör sig inte längre om en global ideologisk konflikt och om tryggheten av västvärldens ekonomiska grundval. Det handlar istället om att hantera en oberäknelig tidigare KGB-officers till synes allvarliga ambitioner att återge Ryssland en dominerande roll i Europa. Kanske gör han bedömningen att det ryska folket – under alla förhållanden – tål väsentligt mer än något västligt land om det kom till en mer öppen militär konflikt. Viktigare för honom verkar vara att återupprätta Rysslands forna roll – och det kan få kosta. Men – inte hur mycket som helst. Därför är operationer av typen ”smash and grab” som på Krim lockande, medan Putin tvingats begränsa operationerna mot östra Ukraina.

Precis som under det kalla kriget är stabiliteten det avgörande. Om en krisdynamik snabbare än den på Krim skulle ta överhand i Östersjöområdet spelar de små länderna en begränsad roll. Om stormakterna anser sig tvungna att utnyttja vårt eller andras territorium, har man medel för att se till att man kan göra det. Och detta vare sig vi är Nato-medlemmar eller inte. *Detta blir särskilt påtagligt om vi saknar ett tillräckligt försvar på en viktig plats i inledningen av en kris.* Vi ligger där vi ligger med det strategiska värde som geografien ger upphov till.

Stabilitet skapas – idag, liksom under det kalla kriget – genom politisk dialog, tillräcklig militär styrka och förutsägbarhet. Därigenom kan förtroende byggas. Finland har framgångsrikt

lyckats med detta! Vårt bidrag till stabilitet stärks inte genom att vi går med i Nato i dagens läge. Den organisation som Moskva är genuint misstänksam mot – inte utan skäl sett med ryska nationalistiska ögon! Stabilitet bygger också på att man själv tar ansvar för sitt territorium, där Finland återigen är ett lysande föredöme. Man måste kunna förhindra att del av territoriet snabbt och enkelt faller i en aggressiv parts händer. Tyngden av ansvaret måste självfallet värderas – inte utifrån svensk inrikespolitik (eller industripolitik) utan med hänsyn till vilken nytta parterna kan ha av olika delar av svenskt territorium. Den grad av ansvar vi tagit skulle prövas vid ”rysk krishantering” i Baltikum – till exempel i avsikt att ”skydda” andra länders medborgare som plötsligt förärats ett ryskt ”medborgarskap”. Miss tror Moskva vår förmåga att själva värna vårt territorium, måste man självfallet planera för detta och förhindra att motparten utnyttjar en särskilt svagt försvarad del av vårt territorium.

Därför krävs ett tillräckligt eget försvar på plats i förväg. Några flygplan drivs, utan större blodspillan, snabbt undan. Det krävs något mer – något som tar tid att bemästra för den som behöver utnyttja öns dominerande position i Östersjön. Bärbara målsökande luftvärnsrobotar är lätta att handha och kan effektivt förhindra helikopterlandsättningar och landning av större flyg, oavsett vilket jaktskydd detta omges av i luften. Kontrollerbara mineringar och andra åtgärder i hamnar med urlastningskapacitet kan, tillsammans med ubåtar som förflyttats till vattnen utanför, förhindra eller åtminstone avsevärt försvåra styrketillförsel till sjöss. Genom den strid och fördröjning ett sådant försvar kan åstadkomma skulle vi själva hinna utveckla full kraft från hela vårt flygvapen och alla våra sjöstridskrafter; vi kan förhindra fortsatta luftlandsättningar, landstigningar och urlastningar. Det är alltså fullt möjligt att väsentligt höja tröskeln med inte särskilt komplicerade åtgärder. (Förstärkningar med markstridsförband är inte möjliga annat än en tid *innan* en kris blir aktuell; detta borde kanske politikerna dra konsekvenserna av vad gäller det som *alltid* behöver finnas på ön i fredstid.)

Det sägs ibland att Ryssland redan betraktar Sverige som en de facto-medlem av Nato. Menar man att Moskva föreställer sig att vi i dagsläget vid en kris i vårt närområde direkt kastar oss i armarna på Nato och erbjuder vårt territorium?

Riktigt så enkelt är det ju inte. Knappast heller med ryska ögon.

I Moskva vore det märkligt om inte ett svenskt inträde i Nato i dagsläget skulle påverka känslan av inringning. Under det kalla kriget – från den maktposition Sovjetunionen hade då, *till skillnad från dagens Ryssland* – var läget ett annat. Moskva kunde ha realistiska förhoppningar om att Sverige – om det ej angreps – vid ett krigsutbrott inte direkt skulle övergå till Natos sida. Vi skulle erfarenhetsmässigt sträva efter att hålla oss utanför krig så länge som möjligt. Det finns åtskilligt som pekar på att den sovjetryska planeringen – i vart fall efterhand under det kalla kriget – byggde på detta.

Tage Erlanders säkerhetspolitiska koncept grundades på att vi hade ett mycket starkt försvar och möjlighet att ta emot militär hjälp. Detta tvingade Sovjetunionen åtminstone till slutet av 70-talet att behöva välja mellan oss och huvudmotståndaren – givet de begränsningar man hade vad gäller bomb- och attackflyg, luftlandsättningsförband och marininfanteri: *antingen* inleda mot Nato på kontinenten och i Danmark samt i Nordnorge *eller* Sverige först (med den tid detta skulle ge Nato till förstärkningar bland annat med flyg och sjöstridskrafter till Norska Havet och Natos nordflank liksom på kontinenten). En svensk statsledning skulle säkert ha försökt hålla landet utanför kriget så länge som möjligt och inte medge basering eller genomflygning. Om – i ett senare läge – utnyttjandet av taktiska kärnvapen eskalerat till ett strategiskt kärnvapenkrig, blev läget helt annorlunda. USA skulle då utnyttja svenskt luftrum för sitt strategiska bombflyg för an- och återflygning (vare sig vi ville eller inte – men då spelade vårt försvar, liksom det mesta annat, mycket liten roll). Dessförinnan fanns inget bomb- eller attackflyg inom Nato med sådan räckvidd att det kunde avdelas för att bära konventionella vapen – och som behövde utnyttja svenskt luftrum för att slå mot ba-

kre sovjetiska echelonger eller basområden (med mindre än att Sverige övergett neutraliteten och beslutat medge basering: det skulle i så fall därefter krävas någon vecka för att få erforderlig logistik på plats). Kryssningsrobotarna och ett alltmer försvagat svenskt försvar förändrade situationen under 80-talet.

Idag är situationen annorlunda liksom de militära förutsättningarna. Den ideologiska konflikten är över – det handlar inte längre om att möta ett Moskva med ambitioner om kommunistiskt världsherravälde. Risker för en direktkonfrontation som vid Kuba-krisen 1962 eller vid Checkpoint Charlie i Berlin den 27 oktober 1961 med skarp ammunition i stridsvagnar och nervösa soldater undviker man alltsedan dess i det allra längsta; detta gäller rimligen i än högre grad idag. Putins ambitioner måste mötas med andra medel. Ett strategiskt kärnvapenkrig är avlagt men ligger naturligtvis som en yttersta skugga och begränsar de stridshandlingar framförallt USA kan tänka sig bli involverat i. Särskilt mot en så oberäknelig person som Putin.

I Putins värld förblir de väpnade styrkorna just därför mycket viktiga. Det kommer visserligen att påverka välståndsnivån för medborgarna (som kan se hur man lever i väst). Hur länge kommer ryssarna att acceptera den KGB-inspirerade bild av en aggressiv omvärld man serveras? Kanske ganska länge. Vanligt folk påverkas inte så mycket. Den politiska eliten är skyddad för ekonomiska påfrestningar. De mer välbeställda får måhända känna av åtstramningar, men företrädare för den gruppen har Putin visat att han lätt kan neutralisera när det behövs. Putin är tveklöst populär och ryssarna avvaktande eller till och med avvissande mot väst. Rysk mediebild förstärker med dubiösa metoder denna inställning. Repressionen tystar en stor del av den kritik som ändå finns (exempelvis Vänsterfronten och Pussy Riot, samt andra kritiker och journalister som oskadliggörs eller väljer att flytta och genom kontrollen över internet).

Flera utländska företag, som byggt upp en framgångsrik verksamhet i Ryssland, har redan fått erfara hur deras villkor försämrats till förmån för ryska konkurrenter och funnit det bäst att dra sig ur. Med dessa Putins metoder måste man fråga sig

hur han efter Ukraina tror sig kunna lyfta Ryssland ekonomiskt (förutsättningen för hans militära satsningar). Man följer inte de spelregler som företagande, liksom hela världsekonomin, bygger på. Nödvändiga utländska investeringar uteblir. Ser han – vid sidan av oljan och gasen – hotet om fortsatta annekteringar i det ”nära utlandet” genom sin militära styrkeposition som värdefullt/självklart/nödvändigt för att skapa en bättre förhandlingsituation med EU? Tror han sig därigenom kunna tvinga fram till och med ett ökat handelsutbyte? Att möjligen förmå EU att stimulera investeringar igen? Allt för att blidka Ryssland och dämpa en fysisk och geografisk expansion. Hellre det än en militär konfrontation! Fred är bättre!

ÅTERIGEN OM VÅRT NÄROMRÅDE

Baltikum har varit ryskt sedan det tidiga 1700-talet. Kan Putin – med den politik han valt – *avstå* från att utnyttja tillfället, om en Krimliknande situation skulle uppstå i Baltikum med hjälp av missnöjda ryska minoriteter? (USA kan då tänkas vara upptaget någon annanstans.) Kan detta vara ett sätt att förstärka greppet om makten i Ryssland när den ekonomiska utvecklingen inte gått så bra?

Putin har varit beslutsam vad gäller Ukraina för att försöka få inflytande trots internationell kritik. Vilka är hans ambitioner i östra Östersjön? Lever han kanske i föreställningen att en grad av inflytande eller rentav ett militärt hot mot dessa länder är ett bra förhandlingskort med EU? De blir en sorts gisslan – om de inte är lyhörda nog för vad Moskva påbjuder. Vad skulle västeuropéerna vara beredda att offra för att slippa en mer omfattande militär konfrontation mot en beslutsam – och som det får anses ha visat sig – mycket hänsynslös maktthavare?

Kan Putin – om en ny kris flammnar upp – förväntas sluta när han borde, enligt västvärldens sätt att se saken?

Natos symboliska markstridsstyrkor i Baltikum har förvisso lagt en avhållande tröskel. Men kanske expansiva ryska krafter

bakom president Putin inte uppfattar dem som direkt avskräckande!

Snarare kan begränsningen av styrkorna, för nationalistiskt sinnade kretsar i Ryssland, uppfattas som tecken på att Nato inte kommer att engagera sig så djupt i en omfattande militär direktkonfrontation. Kan man isolera Baltikum – eller de delar man inriktar sig mot – blir det ju svårt att skicka in ens Natos Response Force. Vi må anse en sådan bedömning felaktig. Men det förhåller sig ju faktiskt så att ingen kan uttala sig säkert om vilka bedömningar som görs i denna fas av skeendet i samband med en uppblösd krisdynamik. Faktum är dessvärre att Nato inte kan förhindra ett snabbt maktövertagande med motivering – en att skydda nyblivna ryska medborgare: ester, letter, litauer. Det begränsade Nato-flyg som finns på plats skulle kunna insättas mot militära framryckningsvägar – kanske mot försörjningslinjer men knappast direkt mot ryska förband. Men dessa kan då naturligtvis ”i självförsvar” ändå tvingas besvara ”Natos krigshandlingar”. Kan man vid en sådan kris också snabbt besätta Gotland, får Nato mycket svårt att ingripa via Östersjön. Nato får kanalisera sina insatser söderifrån, via Polen. Därigenom blir det lätt för rysk militär att deklarerera denna avgränsade del av luftrummet som en ”no-fly zone”, förebärande till exempel stora luftförsvarsövningar som Ryssland tillkännager. Och genomför.

Skulle egentligen konsekvenserna bli särskilt förödande för Ryssland? Skulle europeiska Nato starta ett storkrig för att driva tillbaka de ryska styrkorna i Baltikum? (Intresset för ett engagemang långt häruppe i norra Europa är inte särskilt stort, om man ska tro en nyligen publicerad undersökning.) Skulle USA gå in? Förmodligen inte. Det finns säkert idag – liksom tidigare – förhoppningar om att andra metoder än militära ska lyckas. På 2000-talet är inte minst det ekonomiska vapnet liksom bank- och teknologiembargo kraftfulla instrument! Även om dessa tar tid att verka är de för väldigt många att föredra framför militära krigshandlingar direkt mot en kärnvapenmakt.

Det kan idag förefalla avlägset att Moskva skulle försöka något liknande Krim mot små Nato-länder och EU-medlemmar. Ryss-

land har självt en, relativt balterna, betydande ekonomisk styrka som kan utnyttjas än mer i förhållande till dessa länder. Men vilka är Putins prioriteringar om några år? Kan han stillatigande se de små baltländerna glida ännu längre in i EU:s och Natos famn? Kan istället en fortsatt rysk press, även militärt – i hans världsbild – tvinga fram ett västligt ”hands off”. Och därigenom förhindra en fortsatt, fördjupad integration i EU och Nato av dessa länder? Det pågår sedan många år, egentligen alltsedan Putin kom till makten, destabiliserande åtgärder, cyberattacker och liknande. Detta markerar det missnöje med situationen som sedan länge rått i Kreml. Minskar ett svenskt Nato-medlemskap detta missnöje? Eller ökar det istället incitamentet att förstärka inflytandet i Baltikum innan dessa glidit för långt västerut? Med militära medel, om ett gynnsamt tillfälle uppstår?

Men ett sådant ingripande försvåras om man inte kan utnyttja Gotland som skydd. Nato kan i så fall inte blockeras från att ingripa i Östersjöriktningen. Genom ett ordentligt svenskt ”självförsvar” på ön försvåras indirekt möjligheterna för Moskva att genomföra en militär kuppaktion i Baltikum. Ett svenskt försvar stationerat på ön kan knappast hävdas vara en aggressiv handling. Ett svenskt Nato-medlemskap måste däremot rimligen uppfattas som ett potentiellt hot i Kremls syn på västvärldens inringningsförsök. Att nå fram med ett motsatt budskap förefaller tyvärr knappast längre möjligt.

SVERIGE MED I NATO

Det finns som sagt en genuin misstro mot Nato i Ryssland. Och för den delen mot demokrati efter 90-talets kaotiska försök. Den erfarne BBC-journalisten Jonathan Dimpleby vittnar om detta efter en mycket omfattande reportageresa från Murmansk och Sankt Petersburg till Kaukasus och vidare genom Sibirien till Vladivostok. Man vill ha en stark ledare. Och Putin är populär. Ryssarna anser sig ha det bra. Väst uppfattas, om man ska tro ryska undersökningar, som konfrontatoriskt. De felbedömning-

ar en stark ledare – utom demokratisk kontroll – kan göra i en pressad situation är vad vår säkerhetspolitik måste hantera.

Om Sverige går med i Nato – hur skulle då Nato-närvaron se ut hos oss?

Tänker man sig en mer symbolisk Nato-närvaro kopplad till ett förstärkt enveckasförsvar? Vilken blir i så fall fördelen av ett Nato-medlemskap när Moskva därigenom tveklöst skulle uppfatta oss som ett hot?

Eller föreställer man sig rejäla stridande utländska Nato-förband på utsatta platser av vårt land – som Gotland? Hur har i så fall detta påverkat möjligheten till avspänning i Östersjöområdet? Hur påverkar det risken för kompensande rysk militär aktivitet? Risken för att en civil kris kan leda till en militär styrkedemonstration?

Hur förväntas Sverige ingripa som Nato-medlem i en kris? Mot ryska förband som man ska möta – inte för försvaret av svenskt territorium utan till exempel vid insatser i Baltikum? Vilka stridskrafter ska vi ställa till förfogande och hur snabbt? Flyg – kanske ubåtar? Ska i så fall svenskt stridsflyg sättas in mot ryska mål? Ska svenska ubåtar sänka ryska fartyg? Jag är inte säker på att en svensk statsledning – oavsett kulör – kommer att fatta sådana beslut. Vad man dock kan vara ganska säker på är att en rysk militär planering utgår från att man snabbt måste neutralisera svenskt stöd av Natos ingripande i luften och till sjöss.

Gotlands betydelse tonar därmed återigen fram.

Att besätta ett Gotland som inte har en effektiv form av permanent försvar och sedan gruppera luftvärns- och sjörobotar där behöver inte ta mer än några timmar. Man har då i ett slag avsevärt förbättrat möjligheterna att nå expansiva mål i Baltikum utan att Nato kan göra särskilt mycket. Natos tänkbara styrketillförsel förhindras i vart fall väsentligt. Är vi Nato-medlemmar måste en sådan planering i Moskva vara nödvändig. I en sådan situation stjälpes ett svenskt Nato-medlemskap avsevärt mer än det hjälper. Oss själv – och andra. För vi tror väl inte att ett Sverige i Nato skulle avskräcka ett ryskt militärt agerande i Balti-

kum om vi inte har offensiva Nato-förband färdiga att sättas in? Och något sådant tror jag icke är realistiskt att räkna med.

Vad vinner vi själva – eller för den delen någon annan – med hela arrangemanget?

För att bringa klarhet i den säkerhetspolitiska situationen borde man, istället för fokuseringen på Nato, förtydliga diskussionerna om solidaritetsdeklarationens praktiska – inte bara retoriska – värde. Vilka EU-länder kan förväntas delta i en aktion i Baltikum och tillföra militära styrkor dit vid en kris? Vilken tid kommer ett beslut att ta? Hur har då situationen redan utvecklats i området? Vad kan vi förvänta oss av engagemang från britter eller fransmän? Tyskland kan av historiska skäl knappast delta militärt. Polen skulle – militärt förstärkt – kunna spela en viktig roll. Om man vill och vågar utmana Ryssland.

Det är liknande problem som skulle vara bakgrunden till en situation där EU tvingades fatta beslut om att aktivera sin solidaritetsdeklaration. Eller att avstå från att göra det! (Ingen kan dock gärna tro att EU skulle vara mer handlingskraftigt än Nato i dagens läge.)

Grunden för en svensk stabilitetspolitik i Östersjöområdet är därför – återigen – en egen god förmåga att ta ansvar för vårt territorium *innan* en krissituation utvecklats. På plats i förväg med tillräcklig styrka för att förstärkningar ska vara meningsfulla eller ens genomförbara.

Sverige måste också göra vad vi kan för att hela tiden understödja Tysklands, EU:s och USA:s dialog med Ryssland.

Men det militära alternativet får då inte framstå i Moskva som ett enkelt sätt att vinna fördelar på andras bekostnad. Detta kräver i sin tur att alla berörda stater har ett tillräckligt ”självförsvar” för att ge rådrunder för internationella insatser av olika slag. Målet för denna (långvariga) dialog måste vara att få Ryssland att inte känna sig hotat av genuina försvarsstyrkor. Och att sträva efter att få Ryssland att förstå och acceptera att EU och Tyskland, Frankrike, England inte ens på sikt kommer att låta sig domineras av Ryssland. Ryssland måste – hur mödosamt detta än kommer att vara – bringas att förstå att man kan stärka

sina positioner och sitt välstånd på andra sätt. Exempelvis som pålitlig handelspartner (då man *inte* utnyttjar olja och gas som politiska påtryckningsmedel). Det återstår vidare att se hur de nödvändiga utländska investeringarna utvecklas efter Ukraina. Och vilka slutsatser en man som Putin själv drar av händelserna under 2014.

Vi kan kanske inte göra så mycket – men vi kan definitivt stjälpas desto mer!

VAD SVERIGE KAN GÖRA

Sverige skulle – utöver att ta ansvar för sitt eget territorium på det sätt som den instabila säkerhetspolitiska situationen nu kräver – mer intensivt kunna stödja strävandena att integrera de stora ryska minoriteter som finns i Östersjöområdet. Med ett ökat välstånd bland dessa skulle Ryssland inte te sig lika lockande eller kunna utmålans som ett så mycket bättre alternativ. Putins möjligheter att spela på etniciteten skulle försvagas.

Sverige skulle också kunna ta ett initiativ inom denna geografiskt avgränsade del av EU. Man kunde i Östersjöområdet organisera och utbilda multinationella, lätt beväpnade fredsbevarande EU-styrkor som också skulle kunna ställas till FN:s förfogande eller insättas vid katastrofer. Denna utbildning kunde ske på olika platser – på Gotland, i Estland, Lettland, Litauen och Polen. Styrkor som Moskva inte skulle kunna utpeka som ett hot. Dessa lätta fredsbevarande styrkor skulle vara lämpliga att – inom EU:s ram och inom denna del av EU:s territorium – utöver andra internationella uppgifter hantera subversiva åtgärder liknande dem i östra Ukraina och på Krim. Sådana åtgärder skulle då inte te sig lika lockande eller enkelt genomförbara genom den automatiska internationalisering av krisen som dessa försvarsstyrkor skulle generera.

Denna stabiliserande roll – inom ramen för EU:s strävan att finna en militär identitet – borde vara realistisk för EU att ta på sig. Det skulle förstärka det internationella engagemanget i

Östersjöområdet utan att provocera. EU är för detta ändamål ett bättre instrument än Nato – bättre anpassat att möta och blockera expansiva ambitioner utan att representera de provocerande element Nato inrymmer i förhållande till Ryssland.

Detta och en förstärkning av vårt eget försvar förefaller mig mer konstruktivt för stabiliteten i Östersjöområdet och för vår egen säkerhet än att se Nato som det enda alternativet. Eftersom vi inte är *nationellt* hotade som under det kalla kriget måste vår säkerhetspolitik än mer styras av hur den gynnar stabiliteten i hela Östersjöområdet – och för den delen på Nordkalotten.

Vårt eget försvar är nyckeln.

Det ska verka inom ett internationellt stabiliserande engagemang för dessa områden.

Engagemanget ska inte innefatta aktioner som uppfattas som hotfulla, provocativa eller inringande av en ytterst misstänksam och hänsynslös ledare.

USA deklarerade 1823 att man inte accepterade europeisk inblandning i Nya Världen. USA såg detta som sin rätt. Man har sedan dess upprätthållit denna form av överhöghet. Även om Ryssland inte specifikt uttalat en Monroe-doktrin för sitt nära utland torde beslutsamheten vara minst likvärdig. Kreml accepterar inte vad man uppfattar som ett tilltagande militärt hot. Detta har i all sin tydlighet demonstrerats mot Ukraina. Jag tror att detta är ett faktum som inte kan önskas bort; än mindre tvingas bort genom vad Moskva skulle uppfatta som ett ökat militärt hot. Något sådant påverkar inte dessa makthavare på ett konstruktivt sätt i fredlig riktning. Efter den historiska omvälvning Ryssland undergått förefaller man nu ha bestämt sig för att inte låta ”västutvecklingen” gå längre. Detta måste hanteras på ett klokt sätt.

Nato i främsta linjen är därför inte det bästa alternativet för krishantering i Östersjöområdet; det är, i förhållande till Ryssland och dess nationalistiska krafter, ett för grovt och okänsligt instrument för att verka dämpande i en krishantering.

EU skulle här – genom sin, i ryska ögon, mindre belastade historik – kunna spela en konstruktiv militär roll. Det vore i

vard fall lämpligt att diskutera denna möjlighet för att se alternativ till Nato. Det skulle förvisso krävas att européerna tog ett ordentligt eget ansvar för sin kontinent. Ska vi inte kunna tro på något sådant, givet den förändring vi bevittnat, utan att ens pröva möjligheten? Vinsten – ökad stabilitet i vårt närområde – kunde bli stor.

Avslutat i augusti 2014

Två myter i försvarsdebatten

av Leif Pagrotsky

DEN FÖRSVARSPOLITISKA DEBATTEN domineras av två aspekter: frågan om försvarets kostnader och frågan om hur Sveriges fred värnas på bästa sätt.

Budgetdebatten handlar om huruvida de skattemedel som anslås till försvaret är tillräckliga eller ej. Det vanligaste argumentet är att Sverige under lång tid har skurit ned på anslagen till försvaret och att nivån nu är så låg att det ifrågasätts om försvaret klarar sina uppgifter. Det ryska försvaret rustas nu upp och vi klarar inte att hålla jämna steg med Rysslands anslagshöjningar och vårt säkerhetsläge har därmed försämrats. Om inte denna utveckling kan brytas hävdas att vi inte klarar vår säkerhetspolitiska linje, alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Slutsatsen blir därmed enligt dessa röster att om vi inte har råd med ett eget, dyrare försvar måste vi söka skydd under Natos trygga paraply. Den säkerhetspolitiska linjen om hur vi bäst värnar Sveriges fred blir därmed avhängigt av budgetfrågan.

Sverige lägger de kommande åren omkring 45 miljarder kronor på försvaret enligt nuvarande planer. Det är mycket pengar, en av de allra största posterna i budgeten. Större än all utbildning på högskolor och universitet, större än all offentligt finansierad forskning och större än allt underhåll och all nyinvestering i vägar och järnvägar. Men är det mycket eller lite i förhållande till våra säkerhetspolitiska behov? Har utvecklingen under senare

är inneburit nedskärningar som utarmat vår försvarsförmåga i förhållande till den hotbild som Sverige möter?

Att värdera utveckling är att jämföra nuet med någon relevant tidigare tid. Är det bättre eller sämre, dyrare eller billigare nu än då? Är uppgiften svårare och mer krävande nu än då?

Nedskärningarna och sparpaketen började drabba försvaret i samband med avspänningen efter murens fall 1989 och den därpå följande upplösningen av Sovjetunionen och Warszawa-pakten. Avspänningen i vårt närområde sammanföll med den allvarliga budgetkris som Sverige befann sig i och som tvingade fram hårda nedskärningar på så gott som alla utgiftsområden. Perioden dessförinnan präglades av motsatt läge, en mycket spänd säkerhetspolitisk situation med ubåtsjakter i våra skärgårdar och en kraftfull utbyggnad av vår försvarsförmåga i Östersjön. Dessutom var det statsfinansiella läget under kontroll med stundtals stora överskott, vilket underlättade satsningar på försvaret. Hur står sig dagens ambitionsnivå i förhållande till den vi nådde då? För mig är detta en relevant tid att ge perspektiv på dagens försvarsutgifter.

Sipri (Stockholm International Peace Research Institute) sammanställer varje år hur mycket pengar alla världens länder lägger på militärt försvar.¹ Det är en viktig men svår uppgift då mycket är hemligt och varje land mäter på olika sätt och räknar in olika verksamheter i sina försvarsbudgetar. Sipris forskare använder gemensamma definitioner för att göra uppgifterna jämförbara mellan länder. De åstadkommer därmed den internationellt mest respekterade och tillförlitliga kunskapsbas som finns.

Sipris siffror visar att Sveriges utgifter för det militära försvaret har minskat sedan 1989 med 22 procent räknat i reala termer. Det är en ganska stor minskning som speglar dels den så kallade *peace dividend* som avspänningen gjorde möjlig, men också den statsfinansiella kris som Sverige hamnade i 1992.

Siffran över minskningen i försvarsutgifterna säger inte mycket utan att ställas i relation till något mått på hur det säkerhetspolitiska läget har utvecklats, hur behovet av försvaret har för-

¹ http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

ändrats. Ett vanligt sätt att göra detta är numera att jämföra med utvecklingen av de ryska/sovjetiska försvarsutgifterna. Den jämförelsen är inte perfekt, den fångar inte upp vilka andra militära uppgifter det ryska försvaret har stått inför vid olika tidpunkter, inte heller de andra förändringar i Sveriges säkerhetspolitiska läge som har skett under perioden. Dessutom redovisar utgifterna bara kvantiteten, inte kvaliteten och inriktningen på det försvar försvarsutgifterna betalar.

De ryska försvarsutgifterna har genomgått dramatiska förändringar under perioden. Det började när sovjetarmén lämnade Afghanistan och DDR och följdes av en period med avspänning och nedrustning. Sovjetunionens upplösning innebar att de baltiska delrepublikerna, Ukraina, Vitryssland, Georgien, Uzbekistan, Kazakstan med flera delrepubliker blev självständiga stater med krigsmakter som inte längre stod under Moskvas kontroll. Detsamma gällde de väpnade styrkorna i Warszawapakten. Efter dess upplösning 1991 upphörde bland annat Polens, Tjeckoslovakiens och DDR:s styrkor att utgöra integrerade delar av Moskvas militära styrka. Sammantaget minskade de sovjetiska/ryska försvarsutgifterna med 93 procent fram till 1999. De har sedan dess ökat i betydande takt, men från denna låga nivå. De utgör nu 25 procent av vad som gällde 1989. (Källa: Sipri)

Trots de stora talen underskattar dessa siffror hur kraftigt Sveriges säkerhetspolitiska läge har förbättrats sedan Sovjetunionens och Warszawapaktens upplösning. Även bortfallet av Polens och DDR:s försvarsutgifter måste vägas in. Den totala minskningen av de militära resurser som står till den ryska statsledningens förfogande har därför i praktiken minskat ännu mer än vad som framgår av de ovan angivna talen.

Av kanske ännu större betydelse för vårt säkerhetspolitiska läge är förändringarna på kartan. Istället för Warszawapaktstyrkor utmed Östersjökusten, från sydväst om Trelleborg till finsk-ryska gränsen, tillhör nästan alla Östersjöns stränder numera EU-länder. Idag finns rysk militär endast i Kaliningradenklaven, mitt inne i EU, och området runt Sankt Petersburg allra längst inne i Finska viken.

Är 1989 verkligen en adekvat tidpunkt för en jämförelse med dagens förhållanden? Ryssland är nu militärt aggressivt mot en granne, åter i ett läge med centralt styrda medier, med kringskuren yttrandefrihet och med en sannolikt enväldig och oförutsägbart ledare. Jag menar att det är en adekvat tidpunkt: även då var Ryssland i hög grad oförutsägbart, med en misslyckad reformpolitik med svagt stöd och tydliga risker för bakslag. Många såg risker för en återgång till en mer nationalistisk och traditionellt kommunistisk politik, inte minst med tanke på militärens starka ställning i det dåvarande sovjetiska samhället och särskilt i stat och kommunistparti. Utvecklingen stod och vägde, en militärkupp följde också strax.

Min slutsats är att det är svårt att finna stöd för bilden att Sveriges försvarsbudget har utvecklats svagt i förhållande till våra säkerhetspolitiska utmaningar. Det betyder inte att allt är väl med försvaret, men det kan vara annat än mer pengar som är problemet. Frågor om försvarets inriktning och effektivitet kan vara viktigare än anslagets storlek, om dagens försvar inte anses hålla måttet.

Ett exempel är avskaffandet av värnplikten och övergången till yrkesarmé som genomfördes 2010. Att bygga upp en yrkesarmé blev både svårare och dyrare än man hade räknat med och

leder nu till krav på högre anslag; någon koppling till det internationella läget finns inte. I Finland har man avvisat tanken. ”Finland kommer absolut inte att övergå från allmän värnplikt till en yrkesarmé. Ingen föreställbar budget skulle vara stor nog för att upprätthålla en tillräckligt stor yrkesarmé. Finland har inte råd med en yrkesarmé under en överskådlig framtid”, sade Finlands president Sauli Niinistö i januari 2013 i ett tal inför Försvarskursföreningen.¹

Andra exempel är fördelningen mellan territorialförsvaret och internationella insatser, där inriktningen har växlat kraftigt. Också prioriteringarna mellan armén och flygvapnet, liksom valet mellan att utveckla flygplan och annan avancerad materiel själv och att köpa utifrån är omdiskuterade.

Det är trots dessa kraftfulla sakförhållanden likafullt väl etablerat i det offentliga samtalet att försvaret är kraftigt underfinansierat i förhållande till vårt säkerhetspolitiska läge. Särskilt brukar framhållas att försvarsbudgeten inte har hängit med när Rysslands försvarsbudget har vuxit de senaste åren. Det är i detta sammanhang Natodebatten har fått nytt bränsle: Om inte anslagen höjs kraftigt kommer vår försvarsförmåga att förbli så svag i förhållande till den upprustade och oförutsägbare grannen i öster att vi måste gå med i Nato för att kunna värna vårt land mot hot, lyder argumentet. Alliansfrihet är dyrt, om vi inte vill betala vad det kostar måste vi ge upp vår säkerhetspolitiska linje och istället gå in i Nato. I Nato får vi hjälp av andra att försvara oss, och då blir det mycket billigare.

Hur ligger det till i verkligheten? Blir det billigare att gå med i Nato? Får vi samma säkerhet till lägre kostnad om vi ger upp alliansfriheten och ansluter oss till Natos ömsesidiga säkerhetsgaranti?

Natos medlemsländer har enats om att varje land skall avsätta minst två procent av sitt lands BNP till det militära försvaret.

¹ *Hufvudstadsbladet* 17/1 2013; <http://hbl.fi/nyheter/2013-01-17/niinisto-finland-har-inte-rad-med-en-yrkesarme>.

För Sveriges del skulle det innebära cirka 82 miljarder kronor.¹ Nu spenderar vi drygt 40 miljarder kronor, och den summan förutses öka med ett par miljarder kronor de kommande åren. Om Sverige skulle söka medlemskap och Nato skulle kräva att vi följde det regelverk som etablerats, så måste försvarsbudgeten i det närmaste fördubblas. Skattehöjningar eller undanträngning av andra utgifter med mer än 35 miljarder kronor skulle tvingas fram. Det är väldigt mycket pengar. För att illustrera vad som skulle krävas för att täcka en så stor fördyring räcker det att se på några exempel: vi skulle behöva nästan fördubbla den statliga inkomstskatten, tredubbla fastighetsskatten på egna hem och bostadsrätter eller stänga nästan all högskoleutbildning i hela landet.

Det finns inga bindande mekanismer i Nato för att tvinga medlemsländerna att följa den beslutade regeln att spendera två procent av BNP på det militära försvaret. Bara ett litet antal medlemsländer följer den, de flesta har betydligt mindre försvarsbudgetar än den som krävs enligt Natos riktlinjer. De europeiska medlemsländerna spenderar enligt senaste uppgifter från Nato i genomsnitt 1,5 procent av BNP på militärt försvar, och i den budgetkris som nu råder i många länder går denna siffra nog ner. Men det är uppenbart att om Sverige söker medlemskap måste vi räkna med att de beslutade reglerna ska följas. Att ett av Europas rikaste länder, med en obetydlig statsskuld och ett ganska litet budgetunderskott, skulle kunna få de andra länderna att acceptera att det struntar i reglerna måste betecknas som önsketänkande. Särskilt i ljuset av att USA allt intensivare kräver att Natos europeiska medlemmar måste bära en större del av kostnaderna för Europas försvar, och att trenden att USA tar en allt större del av försvarsbördan måste brytas.

Men hur är det med den viktigaste aspekten, Sveriges säkerhet? Blir vi inte mycket tryggare i en försvarspolitisk gemenskap med USA och nästan hela Västeuropa?

De andra länderna blir skyldiga att komma till vår undsätt-

¹ 2015 års BNP uppskattas till 4 100 miljarder kronor enligt Budgetpropositionen för 2015 (prop. 2014/15:1, bilaga 2).

ning om vi blir angripna. Så är det. Men skyldigheten är ömsesidig: vi blir på samma sätt skyldiga att gå i krig om något annat Natoland blir angripet, från Alaska och Hawaii i väster till Turkiets gräns mot Cypern, Georgien, Armenien, Iran, Irak och Syrien i öster. Innebörden kan sammanfattas så här: Å ena sidan ökar risken att vi blir indragna i en militär konflikt där vi inte är part, å andra sidan stärks vår förmåga att hålla emot ett angrepp riktat isolerat just mot Sverige. Men sannolikheten för ett isolerat angrepp mot Sverige är nära nog obefintlig. Och vår chans att hålla oss utanför en eventuell konflikt någonstans i Europa är stor idag men blir noll vid medlemskap.

Dessutom måste vi räkna med att Ryssland måste göra om sin försvarsplanering om också Sverige blir medlem i Nato. De kan komma att känna behov av att förbereda sig på att svenskt territorium då kan användas mot Ryssland. Det kan innebära att de upplever en skärpt hotbild och att de intensifierar sina förberedelser för insatser mot Sverige i händelse av en bredare konflikt i Europa.

Natos beslutsregler är motsägelsefulla. Å ena sidan är försvarsgarantierna bindande. Å andra sidan fattas besluten i princip med konsensus, det vill säga varje land måste rösta för gemensamma insatser. Länder kan inte välja att avstå från att rösta. Medlemsländer har dock visst utrymme att själva styra i vilka former och i vilken omfattning deras eget bidrag skall utgå.

Om enighet inte kan nå återstår möjligheten för de stater som stöder den stat som åberopar paragraf 5 att bilda en så kallad *coalition of the willing* utanför Natos hägn.

Det har bara hänt en gång att något medlemsland har åberopat den centrala artikel 5 i stadgan med begäran om stöd – det gällde då angreppet mot USA den 11 september 2001. Ärendet var okontroversiellt och full enighet rådde. Underlaget är därför tunt för att kunna bedöma hur beslut skulle fattas om något medlemsland begär stöd vid mera kontroversiella konflikter. Har Sverige då vetorätt och kan avstå från att dras in i till exempel avlägsna konflikter i Mellanöstern, eller är vi bundna av plikten att betrakta exempelvis ett angrepp på Turkiet av någon fram-

tida aggressiv granne som ett angrepp på oss själva? Det kommer knappast att vara möjligt att få svar på sådana frågor inför ett eventuellt medlemskap. De kommer att avgöras av den politiska situationen när händelserna inträffar och knappast bestämmas av regeltolkningar i förväg. Vi skulle således vid eventuellt beslut om inträde stå inför bindande åtaganden att följa ett diffust och motsägelsefullt regelverk med svåröverskådliga effekter för vår nationella säkerhet.

Vi måste säga som det är. Att gå med i Nato skulle inte alls leda till ökad säkerhet till lägre kostnad utan till motsatsen: ökad risk att bli indragna i krig och dessutom dramatiskt högre kostnader för Sveriges folk.

Säkerhetspolitik i en värld av ömsesidiga beroenden

av Erkki Tuomioja

LÄNDERS UTRIKES RELATIONER brukar oftast studeras med utgångspunkt i deras geografi och historia. Eftersom vi inte kan förändra vare sig vårt geografiska läge eller vårt förflutna är detta fortfarande ett nödvändigt perspektiv, men det räcker inte. Ämnet kan och bör studeras också ur ett annat perspektiv, som jag har kallat de två verkligheternas perspektiv.

Å ena sida finns den gamla realpolitikens verklighet, där stater använder sig av maktpolitik för att främja sina nationella intressen. Det kan ske på bekostnad av andra länder när detta är möjligt och tillåtet. I den här verklighetsuppfattningen dominerar de militära hoten, säkerhet är beredskap, och beredskap betyder ofta upprustning och militära allianser.

Å andra sidan finns den verklighet där alla är ömsesidigt beroende av varandra, där man inte ensam eller genom maktpolitik kan stå emot nya säkerhetsutmaningar och där dessa utmaningar tvärtom kräver ett så brett och multilateralt samarbete som möjligt. I den här verkligheten kan och bör säkerhet byggas gemensamt, och betoningen när det gäller militära resurser förskjuts från territoriellt försvar till krishantering.

Det finns många skäl till det växande ömsesidiga beroendet i världen: teknologiutvecklingen som innefattar massförintelsevapnen, globaliseringen och allt lägre trösklar för varutransporter och befolkningsrörelser, klimatförändringen och andra miljöutmaningar som inte respekterar nationella gränser.

Det som har förändrat världen mest är befolkningstillväxten, som har mer än tredubblat världens befolkning – från 2,3 miljarder vid slutet av andra världskriget till 7,2 miljarder idag, alltså inom loppet av sjuttio år. Det som var möjligt och accepterat för att främja ländernas nationella intressen i en värld med några hundra miljoner eller till och med ett par miljarder människor går inte an i en värld som närmar sig tio miljarder. Den största utmaningen i den här verkligheten är att hejda den ekologiskt, socialt och ekonomiskt ohållbara utvecklingen.

Den gamla geopolitiska verkligheten har styrt uppfattningen om Finlands situation fram till våra dagar. Av historien har vi lärt oss hur konfrontation, konkurrens och samarbete – mellan Österjöstaterna och med stater längre bort – omväxlande har påverkat regionen. Sedan Sankt Petersburgs grundande för över trehundra år sedan har triangeln Stockholm–Berlin–Petersburg styrt över Finlands, Estlands och de övriga baltiska staternas öden. Före Petersburg och Berlin var också Warszawa och Köpenhamn betydelsefulla aktörer. Tidvis var Paris och London gästande makter, dock utan något permanent engagemang i regionen.

Men även deras gästspel har lämnat sina spår. Ett bestående arv från Krimkriget är demilitariseringen av Åland. Ett betydelsefullt brittiskt besök var när Royal Navy dök upp på Tallinns redd den 12 december 1918 under ett av de dystraste skedena i Estlands frihetskrig – Röda armén stod bara några tiotals kilometer utanför Tallinn. Vid den här tiden var briternas inflytande som störst också i Finland, sedan det kejsarliga Tysklands kollaps satt punkt för Finlands förhoppningar om att bli en vassallstat under en tysk kung.

I den nya situationen förlitade sig Finland på briterna till den grad att man lät dem grunda en militärbas i Björkö för torpedbåtsattacker mot Kronstadt utan något avtal med Finlands regering, än mindre ett avtal som skulle ha godkänts av riksdagen. Tjugo år senare påminde Stalin finländarna om detta som motivering för sina krav och konstaterade att man inte ville se en tredje stat grunda en militärbas som hotade Kronstadt eller Sankt Petersburg en gång till.

Trots detta var Paris och London avlägsna huvudstäder som inte kunde överträffa det som Berlin hade att erbjuda Moskva i augusti 1939, och det var inte heller troligt att en fransk-brittisk armékår skulle komma Finland till undsättning för att avvärja ett anfallande Sovjetunionen. I sista hand var de baltiska länderna och Finland tvungna att själva handskas med sina relationer till Sovjetunionen och gjorde där olika val med kända konsekvenser.

Om länderna hade valt annorlunda (och med de konsekvenser det haft) är en fråga som historiker debatterar än idag. Det finns inget säkert svar och för min egen del nöjer jag mig med att svara: de hade knappast gjort det.

När andra världskriget tog slut var situationen i varje fall den att en enda stat kontrollerade Östersjön militärt. Det var en paradoxal tid när samma kretsar som hyllade Östersjön som ett fredens hav – *Ostsee/Friedensee* – hade gjort Östersjöområdet till en av världens mest militariserade regioner. Ändå blev militariseringens grundval förlegad redan under kalla kriget, bland annat på grund av vapentechnikens utveckling. Ett tecken på detta var Sovjetunionens beredskap att lämna militärbasen i Porkkala redan 1956, närmare 40 år innan det ursprungliga arrendeavtalet från 1944 skulle ha löpt ut.

På den politiska scenen stundade avspänningen och Willy Brandts nya *Ostpolitik* och framför allt slutakten från Europeiska säkerhetskonferensen i Helsingfors 1975, som på tvärs mot så gott som alla förväntningar visade sig vara ett effektivt instrument för att undergräva de totalitära kommunistpartiernas makt.

Idag är Östersjön i det närmaste Europeiska unionens *Mare Nostrum* – men eftersom EU vare sig har behov, vilja eller ens förmåga att utvecklas till en militär supermakt, är detta inte längre kopplat till samma slags oro och rädslor som i den gamla världen. Det finns idag allvarliga problem i relationen mellan EU och Ryssland, men det finns också anledning att betona att EU:s nordliga dimension, där Ryssland upplever sig vara en jämbördig partner tillsammans med EU, Norge och Island, har varit en obestridlig framgång.

Samma sak kan man konstatera när det gäller det omfattande samarbete som sker inom ramen för Östersjöstaternas råd, CBSS, samt inom övriga regionala samarbetsorgan: Eurobarents-rådet, Arktiska rådet och den Nordliga dimensionen. Nätverk för regionalt samarbete, som rör allt från hälsa och miljö till säkerhet, är ett effektivt och pragmatiskt sätt att stärka allas säkerhet och hela regionens stabilitet.

Det oaktat har dock en definitiv skiljelinje i Östersjöregionen blivit bestående. Sex länder hör till Nato – två så kallade gamla Nato-länder och fyra nya – två är militärt alliansfria och sedan finns Ryssland, vars relation till Nato ännu före krisen i Ukraina ansågs utgöra ett strategiskt partnerskap. Konstellationen, härstammande från den gamla verkligheten, dyker då och då upp på nytt, som vi har kunnat se. Detta kommer att styra Rysslands strategiska intresse, bland annat för att säkerställa kanalen till Kaliningrad.

UKRAINA – ÅTERGÅNG TILL MAKTPOLITIKEN?

Hur djupt har denna idylliska skildring av förhållanden i Östersjöområdet och i hela Europa störts genom krisen i Ukraina och den ryska annekteringen av Krim? Kan det betyda en återgång till kalla krigets ordning? Förvisso har många av de antaganden för internationellt samarbete som vi gjorde efter Sovjetunionens sönderfall och det kalla krigets slut rubbats i grunden.

Men samtidigt har det hela tiden stått klart, att de två verkligheterna jag skisserade i början är *samtidiga* realiteter. Molnen från de gamla militära säkerhetshoten skingrades aldrig helt. Man måste förstå den historiska bakgrunden – att oro och rädslor som har att göra med de gamla hoten påverkar människor långt efter det att de upphört att gälla i en ny verklighet. Så är det både för dem som driver maktpolitiken och för deras offer. De anser sig nu alla ha fått en bekräftelse på att de gamla tanke-sätten fortfarande äger sin aktualitet.

Så länge det finns politiska ledare, militärbefälhavare och an-

dra aktörer som bekänner sig till maktpolitiken måste vi upp-
rätthålla en tillräcklig beredskap för att bemöta och hantera de
situationer som kan uppstå på grund av deras agerande. Våra
reaktioner bör vara klara, entydiga och effektiva.

Effektiva svar på maktpolitiska utmaningar kan dock inte
vara enbart maktpolitiska. Det har redan visat sig att de fördelar
Ryssland genom sitt agerande fått har varit mycket mindre och
kostnaderna mycket större än vad man förmodligen hade räknat
med.

Okupationen och annekteringen av Krim var en förnämlig
uppvisning av militärens och underrättelsetjänsternas profes-
sionalism. President Putin och hans koteri har kommit i åtnjutande
av ett åttioprocentigt stöd från den ryska befolkningen som, till
följd av den hårdnande regeringskontrollen av ryska massmedia,
knappast har haft möjlighet att bekanta sig med de mera kritiska
bedömningar som förekommer även i det ryska samhället.

Men bortsett från detta är den ryska befolkningen väl medve-
ten om maktpolitikens begränsningar och kostnader. Ryssland
har hela tiden haft en mer än tillräcklig militär styrka färdig att ta
över östra Ukraina där majoriteten av invånarna är ryskspråkiga.
Det motstånd som den ukrainska armén skulle kunna uppvisa är
alldeles otillräckligt för att hindra en sådan ockupation, och ing-
en förväntar sig att Nato skulle ingripa för att hindra den.

En sådan rysk intervention förefaller dock utesluten på fle-
ra grunder. En lika stor majoritet av ryssarna som än så länge
ser annekteringen av Krim som ett hjältedåd är bestämt emot
en militär konflikt i och med Ukraina, som oundvikligen skulle
leda till att också ryssar kom hem i likkistor. Ryssland kan inte
heller ta det som givet att majoriteten av de ryskspråkiga i östra
Ukraina skulle ta emot den ryska armén som befriare. Redan Af-
ghanistankonflikten visade att Ryssland inte är immunt mot ett
Vietnamsyndrom som urholkar den politiska ledningens popu-
laritet. Därför tycks Ryssland har valt så kallad hybridkrigföring
för att uppnå sina mål i Ukraina.

Kostnaderna för en militär aktion skulle också bli mycket
höga. Militära konflikter blir alltid dyra såväl finansiellt som po-

litiskt. Räkningen för Krim blev mycket större än vad den ryska ledningen hade väntat sig. Det gäller naturligtvis i mindre grad de direkta kostnaderna – även om de inte heller går att negligera – utan i främsta hand de indirekta politiska och ekonomiska kostnaderna.

Nu har USA och EU beslutat om ganska långtgående sanktioner, och Ryssland har svarat med vissa kontrasanktioner. Offentligt har Ryssland försökt förringa effekterna av dessa sanktioner. I själva verket kommer Rysslands maktpolitik att få långtgående konsekvenser och innebära stora kostnader för landet. Det är inte enbart regeringsbeslut om sanktioner som inverkar, utan även marknadskrafternas reaktioner.

Detta har betytt att den ryska ekonomin, som redan före Ukrainakrisen var på väg nedåt, har tagit skada – rubeln har tappat i värde, räntenivån har stigit, möjligheterna att uppta förmånliga krediter har kringskurits, inhemska och särskilt utländska investeringar i landet har minskat liksom teknologioverföringar.

Allt detta har medfört ett svårt nederlag för den ryska regeringens moderniseringssträvanden. Förhoppningen om att samarbete med BRICS-länderna kunde ersätta de förluster som västreaktionerna har inneburit är ganska fåfänglig, inte minst därför att övriga i BRICS-gruppen knappast är intresserade av att ge Ryssland något stöd annat än på strikt kommersiella villkor. Gasavtalet mellan Ryssland och Kina visar att köparen hade överhanden i den självförvållade svaghetssituation som Ryssland befinner sig i.

Historien har lärt oss att inte underskatta den ryska befolkningens beredskap att acceptera nöd och lidande som landets ledare pålägger dem och utger för att vara ofrånkomliga. Men i det växande ömsesidiga beroendets värld med öppna gränser och fritt informationsutbyte – alla kontrollförsök till trots – kan man inte tänka sig att detta kommer att fortsätta i all evighet. I sista hand strävar också det ryska folket liksom alla andra folk i världen efter trygghet och välfärd, något som maktpolitik och militära medel inte längre kan ge dem.

Naturligtvis går det inte att sätta all sin lit till marknadskrafternas förmåga att klara den utmaning som Rysslands maktpolitiska agerande innebär. Detta är någonting som också alliansfria länder som Sverige och Finland måste ta i beaktande.

Rysslands agerande, som strider mot folkrätten och bryter många avtal som Ryssland har ingått, måste fördömas och mötas med motåtgärder – sanktioner – i syfte att få Ryssland att ändra sitt agerande och ansluta sig till diplomatiska lösningar som respekterar Ukrainas och alla länders suveränitet och territoriella integritet. Men för att inte hamna i en ännu värre situation och för att undvika nya kriser är det samtidigt nödvändigt att självkritiskt ställa frågan om EU och andra aktörer möjligen har bidragit till konflikten genom det sätt på vilket vi har skött våra relationer till Ryssland och det östra partnerskapet.

FINLAND I DE TVÅ VERKLIGHETERNAS VÄRLD

I den gamla verklighetens värld efter andra världskriget lyckades Finland säkra sitt oberoende, också under det kalla krigets mörkaste skeden. Detta byggde på en neutralitetspolitik där Finland garanterade att man aldrig skulle bli en bas för en tredje parts militära insatser som kunde uppfattas som hotfulla eller provokativa i Kremls ögon. Detta iakttagande av vad redan Paasikivi på sin tid kallade grannlandets legitima säkerhetsintressen förhindrade inte Finlands integration i internationella arrangemang som låg i vårt ekonomiska, handelspolitiska och samhällseliga intresse, och 1995 anslöt vi oss samtidigt med Sverige till Europeiska Unionen.

Att Finland tillät sig att glida in i en osund situation under slutet av Kekkonenepoken, då Sovjetunionen blandade sig i Finlands inre angelägenheter, var mindre resultatet av sovjetiska påtryckningar och mer en följd av opportunistisk anpassning från många finska politikernas sida – ett tillstånd vars renässans jag inte ser några förutsättningar för.

De senaste händelserna i Europa har inte heller inneburit

nya hot mot Finlands suveränitet och territoriella integritet, än mindre en återgång till förhållandena under kalla kriget. Ur Rysslands synvinkel har den 1 300 kilometer långa gränsen med Finland varit dess allra tryggaste och Finland den enda granne som aldrig har förorsakat Ryssland några säkerhetspolitiska bekymmer under efterkrigsperioden. Finland skall givetvis inte heller i framtiden låta sitt territorium användas av en tredje makt vars närvaro och aktiviteter av Ryssland kunde uppfattas som ett hot mot dess säkerhet.

Finländarnas trygghet och välstånd står på en internationellt sett hög nivå. Våra möjligheter till inflytande i internationella sammanhang har förbättrats märkbart i och med medlemskapet i EU.

Vår relation till Ryssland är stabil och fungerande. Det finns inga Finlandsspecifika problem i våra relationer. De problem som förekommer är av samma slag som alla länder kan ha i umgänget med Ryssland. Och det är självklart att Finland varken försöker eller kan få några undantag från de sanktioner och kontrasanktioner som har uppkommit i förhållandet mellan EU och Ryssland, och vi kan inte undandra oss deras följdverkningar.

Vi får inte glömma att maktpolitik hela tiden kommer till användning i världen. Fastän man inte längre uppnår några hållbara resultat med enbart sådana metoder, finns det fortfarande ledare som lever kvar i den gamla verkligheten, och därför måste Finlands utrikespolitik baseras på bägge dessa verklighetsuppfattningar.

Vad är då Finlands roll i den nya världen av ömsesidiga beroenden? Såväl befolkningsökningen som en långsiktigt ohållbar utveckling är megatrender som påverkar utrikes- och säkerhetspolitiken och bör stå i centrum för säkerhetspolitiska bedömningar.

Den främsta förutsättningen för utrikespolitiken är med andra ord att vi förstår att i en värld av ömsesidiga beroenden är alla, också Finland, i allt högre grad ekonomiskt bundna till varandra men också i lika mån utsatta för globala och olika icke-statliga hot. Vi har i bästa fall bara några årtionden på oss

att skapa en ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling i världen.

Om vi misslyckas med det måste vi vara beredda på att benägenheten att tillgripa traditionell maktpolitik och utlösa militära konflikter kan öka. Om det uppstår konflikter rörande kontrollen över naturresurserna, så är det främsta målet inte längre oljan, utan en mycket värdefullare vätska, det vill säga rent vatten. Liv utan olja är möjligt, liv utan vatten är inte det.

I den här världen av ömsesidiga beroenden måste vi kunna svara på frågan hur vi framgångsrikt skall kunna bevara modellen för vårt välfärdssamhälle. Vår styrka, i likhet med de övriga nordiska ländernas, ligger i en välfärdsstat som bygger på en högt specialiserad, fungerande och icke-korrupt förvaltning, öppen demokrati och jämlik behandling av alla människor. Att värna om och vidareutveckla den modellen är också fortsättningsvis en förutsättning för vår framgång.

Att vår välfärdsmodell står rycken är inte givet, alldeles oavsett vår egen vilja och förmåga. Många av de finans- och samhällspolitiska instrument som vår modell är uppbyggd på ligger inte på samma sätt som tidigare uteslutande inom ramen för vårt nationella beslutsfattande. Denna insikt var en av anledningarna till att vi sökte oss till Europeiska Unionen som, när den vill och kan, använder instrumenten effektivare än vi har möjlighet till på egen hand.

Finlands nuvarande och framtida position är framför allt europeisk. Det är genom EU som vi bäst påverkar saker i världen. Det största hotet mot EU är dess allt svagare legitimitet i medborgarnas ögon.

EU:s utvidgning har varit avgörande för att stärka stabiliteten, välfärden och demokratin i Europa. EU som ett av världshistoriens kanske mest framgångsrika fredsprojekt var välförtjänt av Nobels fredspris, men bara om unionen också i fortsättningen är öppen för alla länder som uppfyller medlemskriterierna och som vill ansluta sig.

I många andra avseenden har EU ändå onekligen många och stora problem och står inför ett behov av förnyelse, och nu syftar

jag inte bara på ekonomin och eurokrisen. Misstagen som gjorts där och bristerna i EU:s institutionella struktur försvagar unionens legitimitet och har lett till en allvarlig kris för demokratin. Unionen kan inte längre bygga på euroelitens visdom, uppifrån och neråt, utan den måste bygga på en respekt för öppenhet, demokrati och unionens egna beslutsregler.

Det nordiska samarbetet genomgår en pånyttfödelse. Det gäller alla områden och inte bara försvarssamarbetet som emellertid nu är inne i en dynamisk fas och väcker störst intresse. Det pragmatiskt orienterade försvarssamarbetet gäller övningar, utbildning, krishantering, upphandlingar och övervakningsuppgifter. Det tillåter olika konstellationer, alla fem behöver inte alltid vara med. Ofta samarbetar Norge, Sverige och Finland, men för oss ligger naturligtvis de främsta möjligheterna till en fördjupning av samarbetet i relationen till Sverige.

Det är fortfarande vare sig realistiskt eller nödvändigt för Finland och Sverige att ingå någon omfattande försvarsallians. Men om och när samarbetet fördjupats med gemensamma anskaffningar och vidgad arbetsfördelning kan det bli nödvändigt att från fall till fall sluta separata avtal om hur dessa resurser skall användas i krissituationer.

Finland och Sverige kommer också i framtiden att fatta självständiga beslut, men vi har alltid tagit hänsyn till varandra innan beslut fattas. Det stora undantaget under de senaste decennierna var när Sverige beslöt att ansöka om medlemskap i EU utan att den finska statsledningen informerats i förväg. Detta blev en traumatisk upplevelse för ledarna i bägge länderna, och nu är regeln att vid varje regeringsbyte i det ena eller andra landet försäkras ansvariga ministrar att de kommer att konsultera varandra om alla säkerhetspolitiskt betydelsefulla beslut på förhand. Besluten är och förblir självständiga i bägge länderna, men de fattas först efter intensiv ömsesidig konsultation, och då är sannolikheten att man kommer fram till olika lösningar mycket liten.

Det skall dock noteras att det fortfarande finns en rest av misstankar i Finland, där till och med centrala politiska beslutsfattare kan komma fram i förtroliga diskussioner med frågan: "Kan

vi lita på svenskarna?” Mitt svar som historiker har då varit, att Sverige aldrig har svikit sina löften och förpliktelser, men däremot svikit förväntningar och önskemål från finsk sida.

I dagens värld med de två realiteterna är det både möjligt och motiverat att avsevärt vidareutveckla det nordiska samarbetet rörande den övergripande säkerheten. Jag och mina nordiska ministerkolleger har kommit överens om ett gemensamt strategidokument om hur vi samarbetar i frågor som berör den breda säkerheten.

De nordiska länderna förenas också av en gemensam solidaritetsdeklaration som inte har uppmärksammats särskilt mycket. I Finland har man i stället fäst betydligt större uppmärksamhet vid artikel 42:7 i Lissabonfördraget, den så kallade solidaritetsklausulen. Klausulens förhållande till den nordiska solidaritetsdeklarationen och till andra EU-länders skyldigheter är oklart och lämnar mycket utrymme för tolkning.

Jag har föreslagit att motstridigheterna när det gäller de nordiska länderna kunde lösas så att Norge och Island skulle ansluta sig till EU-klausulen genom att ingå ett motsvarande enskilt avtal som de har när det gäller Schengensamarbetet. Det skulle ha den fördelen att tvinga EU att mera ingående överväga och komma överens om vad solidaritetsklausulen egentligen innebär och förpliktigar till.

NATO-DISKUSSIONEN I FINLAND

Med jämna mellanrum får man höra klagomål om att vi i Finland inte diskuterar utrikes- och säkerhetspolitiska frågor. När man synar saken närmare beror klagomålen oftast på att den som klagat inte har fått gensvar på sina förhoppningar om en finländsk anslutning till Nato. Dessa klagomål har dock minskat under de senaste åren, och i och med Ukrainakrisen har det inte funnits några hinder för en öppen diskussion av alliansfrihetens för- och nackdelar.

En öppen diskussion är dock inte det samma som en saklig

diskussion. Mest oväsen för de som vill se en förändring i Finlands rådande alliansfria tillstånd. De får också gott om utrymme för sina synpunkter i media. De som inte vill ha en förändring i det rådande tillståndet känner av många anledningar inte samma behov av en diskussion. Det finns därför hela tiden en viss strukturell asymmetri i diskussionen.

Inläggen för Nato-medlemskap är ofta så styvnackade att de inte lockar till genmäle. Att svara ger också i allmänhet en viss fördel åt den som ställt frågan och skapar en föreställning om att den som svarar är i underläge. När nu Finland inte har någon orsak eller några avsikter att ändra på status quo och den absoluta majoriteten av folket inte heller vill det, skapar frågans ständiga blötande ett slags osäkerhet och ogrundade förväntningar om att en förändring förbereds.

Samma föreställning skapar finländska medier som varje gång någon amerikan eller ryss träffat en företrädare för Finlands statsledning alltid börjar med att ställa frågan hur gästen förhåller sig till ett finländskt Nato-medlemskap. När svaret sedan är precis som förväntat – båda säger att det är Finlands sak, men amerikanerna välkomnar Finland i Nato och ryssarna gillar inte tanken – skapas rubriker som ger intrycket att det här budskapet skulle ha varit den enda anledningen till besöket, även om frågan inte med ett ord har nämnts under hela mötet.

Till asymmetrin hör också att de som är nöjda med rådande läge inte anser det förnuftigt att motivera sina ståndpunkter med lika kategoriska argument som Nato-förespråkarna. Det beror på att också de förra accepterar att den så kallade Nato-optionen hålls öppen. Själv anser jag att begreppet option är misslyckat: det betyder egentligen ingenting annat än att Finland som en självständig stat kan återkomma till frågan om omständigheterna förändras.

Diskussionen påverkas också av att många inte alls vill delta i en diskussion där man kan bli tvungen att kritisera andra länder i en situation där det inte finns något behov av att på det viset anstränga relationerna till något särskilt land. Detta gäller främst förhållandet till Ryssland och/eller USA. Båda stormak-

terna har en viss benägenhet att tillgripa maktpolitik. Idag är det Ryssland som står för oacceptabelt agerande, men det är inte det enda landet som har förbehållit sig – och utnyttjat – rätten till unilaterala militära ingrepp för att försvara sina intressen. Det kan och bör man kunna kritisera vid behov, men om kritiken kommer från ett alliansfritt land är den ofta mera balanserad och trovärdig.

Det är klart att man både kan stödja och vara emot ett finländskt Nato-medlemskap med olika argument, men man kan också göra båda med samma argument. En viktig skiljelinje är om man anser att Ryssland utgör ett militärt hot mot Finland eller inte. I bägge fallen – hot eller inte hot – kan det användas som ett argument för eller emot Nato-medlemskap.

Längs dessa fyra axlar kan ytterligare frågor resas. En fråga gäller om Finlands medlemskap i Nato skulle påverka stabiliteten och förutsägbarheten kring Östersjön och om medlemskapet skulle medföra nya spänningar. En annan fråga är om ställningstagandet skulle bli annorlunda om grunderna för den nationella existensen sattes i fråga eller om ett militärt hot blev akut.

Alla kan försöka placera sig själv i rätt ruta. Man ska ändå inte nöja sig med det, man måste också kunna motivera fördelar och nackdelar med en militär allians på annat sätt än i förhållande till den gamla realpolitiska verklighet som styrs av maktpolitik. De frågor jag nämnt hör alla hemma i den gamla världen.

I den gamla världens verklighet kan inte Nato-medlemskap, åtminstone enligt mig eller majoriteten av finländarna, motiveras med hänvisning till vår säkerhet eller med att ett medlemskap över lag skulle vara till mera nytta än skada för vår säkerhet.

Denna åsikt grundar sig på att Ryssland inte har intresse av att använda militär styrka mot Finland för dess egen skull, så länge man vet att Finland aldrig kommer att ge tillstånd för någon utomstående makt att använda landets territorium och resurser för fientliga eller hotfulla handlingar riktade mot andra länder. Det är obestridligt att ett finskt medlemskap i Nato av Ryssland skulle ses som någonting som kunde medföra ökad militär beredskap vid en utvidgad gräns mot Nato.

Om man inte kan argumentera för ett medlemskap i den gamla verklighetens värld, hur går det då i världen av inbördes beroenden? Hur fungerar Nato-medlemskap som svar på så kallade övergripande hot?

Här finns orsak att påminna om vad militär alliansfrihet är och vad den inte är i en värld av ömsesidiga beroenden. Den innebär inte neutralitet i samma betydelse som i den gamla världen. Finland avstod från att definiera sin politik som neutral när vi blev medlemmar av Europeiska unionen för snart 20 år sedan. Militär alliansfrihet är inte heller någon fastställd linjeförklaring, utan den betyder enbart att Finland inte är medlem i någon militär allians eller i något motsvarande avtalsförhållande.

När man bedömer ett Nato-medlemskap i den verklighet där vi är inbördes beroende av varandra, måste man först komma ihåg att Nato som militär allians uttryckligen grundades i den gamla maktpolitikens verklighet 1949. När den maktpolitiska verkligheten har lämnat scenen till förmån för en verklighet av ömsesidiga beroenden, har alliansen blivit tvungen att finna en ny roll och motivera sin existens med nya utmaningar.

I samband med den här så kallade transformationsprocessen godkändes ett nytt strategiskt koncept under Natos möte i Lisabon 2010. Det kollektiva försvaret som fastställs i artikel 5 i Nordatlantiska fördraget är fortfarande organisationens främsta syfte – något annat skulle de nya medlemmarna i Central- och Östeuropa inte ha gått med på, och med Ukrainakrisen har det fått förnyad relevans – men vid sidan av det betonas också förberedelser av och deltagande i krishanteringsuppdrag och främjandet av säkerhet som bygger på samarbete.

För det sistnämnda syftet har Nato ingått partnerskap med Finland och Europas övriga alliansfria länder (utom Cypern och Malta), med de länder som strävar efter att bli medlemmar samt med Australien, Japan, Jordanien och Nya Zeeland. Nästan alla partnerskapsländer har deltagit i Natos krishanteringsinsatser på Balkan och i Afghanistan som genomförts med mandat från FN:s Säkerhetsråd. För Finland är partnerskapet ett sätt att dra

nytta av information, utbildning och erfarenheter för vårt eget försvar genom ett brett deltagande i de aktiviteter som står öppna för partnerländer. Det är också ett tecken på vår beredskap att ta del i eventuella krishanteringsoperationer då vi bedömer det vara befogat.

Nato har inga konkurrenter när det gäller beredskap och förmåga att genomföra krävande militära krishanteringsoperationer. Utmaningen är att dagens kriser ofta är sådana att den militära insatsen är enkel med en överlägsen militär styrka, men att det sällan räcker för att dämpa eller lösa krisen. Nato vill utvidga sitt kunnande och sin repertoar men kommer aldrig att kunna erbjuda ett lika brett urval av krishanteringsmedel som EU.

Förutom sin militära kapacitet har EU ett påfallande brett urval av andra instrument till sitt förfogande, såsom civil krishantering, ekonomiskt samarbete, handel och statsbyggande, men EU:s förmåga att använda dessa samordnat lämnar fortfarande mycket övrigt att önska. Egentligen har också FN motsvarande verktyg, bara kunnandet inom alla de olika organisationerna i FN-familjen kunde utnyttjas effektivt och samordnat.

Att främja säkerhet som bygger på samarbete är en global uppgift i den värld där alla är beroende av varandra. I enlighet med det har Natos verksamhetsområde utvidgats från den ursprungliga nordatlantiska regionen till att omfatta hela världen, som en reaktion på insikten om att alliansen måste agera "out of area" för att inte vara "out of business". Det är också orsaken till att många har kunnat välkomna konflikten i Ukraina som en påminnelse om att det gamla Nato fortfarande behövs.

Här kunde man ställa sig frågan om detta att försvarsalliansen blir "out of business", det vill säga utan funktion, egentligen är en dålig sak. Är det inte tvärtom ett globalt önskvärt och eftersträvansvärt förhållande? Fast man inte ser det så idag, kan det kanske bli aktuellt som framtidsvision.

För att i längden ha framgång som global främjare av säkerhet baserad på samarbete borde Nato också åtnjuta odelat globalt förtroende och enbart agera med stöd av den legitimitet som FN-stadgan och FN:s beslut ger.

Det är inte lätt att uppnå detta om man tar i beaktande att det också inom Nato finns olika synsätt, till exempel när det gäller alliansens inriktning och principerna angående användandet av våld på ömse sidor om Atlanten. Till skillnad från kalla krigets dagar förutsätter medlemskap i Nato nuförtiden att man för binder sig att tillämpa demokrati, men trots det är Nato som värdegemenskap betydligt mera heterogen än EU. I det här avseendet har skillnaderna snarare vuxit än krympt.

Det vore synd om Natos globala roll skulle bli anledning till splittring och motsättningar. Det är ändå fullständigt möjligt, särskilt om BRICS-samarbetet, som ännu befinner sig i sin linda, växer och blir, trots deltagarländernas heterogenitet, något slags motpol till Nato.

Angående Finlands relation till Nato kan jag i korthet konstatera följande:

Finland är inte ett säkerhetshot mot något annat land i världen och främjar sin säkerhet genom att inte ge anledning att uppfattas som en hotfaktor.

Finland anser inte att det skydd som Natos artikel 5 erbjuder skulle öka vår säkerhet och vi ser det inte som motiverat att vara delaktiga i de förpliktelser som den medför.

Finland utnyttjar till fullo de möjligheter som partnerskapet med Nato erbjuder för att utveckla sitt eget försvar och är berett att från fall till fall efter eget omdöme delta aktivt för att utveckla en säkerhet som bygger på samarbete samt krishantering och övningar som har FN:s mandat.

Finland, som i motsats till flera andra länder inte har skurit ned sina försvarsinsatser på 2000-talet, är självt i sista hand ansvarigt för sitt eget försvar.

I utvecklandet av Finlands försvar utnyttjas fullt ut de möjligheter som det nordiska samarbetet, EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik och partnerskapet med Nato erbjuder. Här spelar ett fördjupat försvarssamarbete med Sverige en central roll.

I den här världen av ömsesidiga beroenden önskar Finland att också Nato deltar konstruktivt för att stärka en säkerhet som

bygger på samarbete, men ser inte att ett medlemskap i Nato skulle förbättra våra möjligheter att göra vår insats för den globala säkerheten.

Finland deltar aktivt i att utveckla den internationella säkerhetsarkitekturen och är redo att överväga sin roll utgående från de möjligheter som förändringarna i denna skapar.

Det kommer inte att bli aktuellt att revidera de här utgångspunkterna inom en nära framtid. Den nära framtiden sträcker sig över följande riksdagsval och regeringsprogram.

Att jag med dessa tankar har velat diskutera Finlands utrikes- och säkerhetspolitik mera övergripande och långsiktigt än vi har gjort i regeringsprogrammet betyder inte att jag vill ändra Finlands linje. Tvärtom vill jag betona den kontinuitet som sträcker sig över valperioder, särskilt i frågor som gäller den verklighet som domineras av den gamla maktpolitiken. Samtidigt vill jag öppna ett perspektiv på hur också Finland i den nya verkligheten där alla är beroende av varandra måste analysera, vara aktivt och stärka sin kunskap om de nya utmaningarna.

Bilagor

1. NATO-FÖRDRAGET

Nato-fördraget undertecknades den 4 april 1949 i Washington av USA, Kanada, Storbritannien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Belgien, Nederländerna, Danmark, Island, Norge och Portugal. Alliansen bildades som en följd av det kalla kriget, och östblocket svarade med att 1955 bilda sin militärallians, Warszawapakten. Nato-fördraget trädde i kraft 24 augusti 1949. Någon officiell svensk översättning av fördraget finns inte; därför har den engelska fördragstexten använts. Den centrala bestämmelsen i fördraget återfinns i artikel 5.

The North Atlantic Treaty

Washington D.C., 4 April 1949

The Parties to this Treaty reaffirm their faith in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and their desire to live in peace with all peoples and all governments.

They are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilisation of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law. They seek to promote stability and well-being in the North Atlantic area.

They are resolved to unite their efforts for collective defence and for the preservation of peace and security. They therefore agree to this North Atlantic Treaty:

Article 1

The Parties undertake, as set forth in the Charter of the United Nations, to settle any international dispute in which they may be involved by peaceful means in such a manner that international peace and security and justice are not endangered, and to refrain in their international relations from the threat or use of force in any manner inconsistent with the purposes of the United Nations.

Article 2

The Parties will contribute toward the further development of peaceful and friendly international relations by strengthening their free institutions, by bringing about a better understanding of the principles upon which these institutions are founded, and by promoting conditions of stability and well-being. They will seek to eliminate conflict in their international economic policies and will encourage economic collaboration between any or all of them.

Article 3

In order more effectively to achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack.

Article 4

The Parties will consult together whenever, in the opinion of any of them, the territorial integrity, political independence or security of any of the Parties is threatened.

Article 5

The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems

necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security.

Article 6

For the purpose of Article 5, an armed attack on one or more of the Parties is deemed to include an armed attack:

- on the territory of any of the Parties in Europe or North America, on the Algerian Departments of France, on the territory of or on the Islands under the jurisdiction of any of the Parties in the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer;
- on the forces, vessels, or aircraft of any of the Parties, when in or over these territories or any other area in Europe in which occupation forces of any of the Parties were stationed on the date when the Treaty entered into force or the Mediterranean Sea or the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer.

Article 7

This Treaty does not affect, and shall not be interpreted as affecting in any way the rights and obligations under the Charter of the Parties which are members of the United Nations, or the primary responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security.

Article 8

Each Party declares that none of the international engagements now in force between it and any other of the Parties or any third State is in conflict with the provisions of this Treaty, and undertakes not to enter into any international engagement in conflict with this Treaty.

Article 9

The Parties hereby establish a Council, on which each of them shall

be represented, to consider matters concerning the implementation of this Treaty. The Council shall be so organised as to be able to meet promptly at any time. The Council shall set up such subsidiary bodies as may be necessary; in particular it shall establish immediately a defence committee which shall recommend measures for the implementation of Articles 3 and 5.

Article 10

The Parties may, by unanimous agreement, invite any other European State in a position to further the principles of this Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area to accede to this Treaty. Any State so invited may become a Party to the Treaty by depositing its instrument of accession with the Government of the United States of America. The Government of the United States of America will inform each of the Parties of the deposit of each such instrument of accession.

Article 11

This Treaty shall be ratified and its provisions carried out by the Parties in accordance with their respective constitutional processes. The instruments of ratification shall be deposited as soon as possible with the Government of the United States of America, which will notify all the other signatories of each deposit. The Treaty shall enter into force between the States which have ratified it as soon as the ratifications of the majority of the signatories, including the ratifications of Belgium, Canada, France, Luxembourg, the Netherlands, the United Kingdom and the United States, have been deposited and shall come into effect with respect to other States on the date of the deposit of their ratifications.

Article 12

After the Treaty has been in force for ten years, or at any time thereafter, the Parties shall, if any of them so requests, consult together for the purpose of reviewing the Treaty, having regard for the factors then affecting peace and security in the North Atlantic area, including the development of universal as well as regional arrangements under the

Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security.

Article 13

After the Treaty has been in force for twenty years, any Party may cease to be a Party one year after its notice of denunciation has been given to the Government of the United States of America, which will inform the Governments of the other Parties of the deposit of each notice of denunciation.

Article 14

This Treaty, of which the English and French texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the Government of the United States of America. Duly certified copies will be transmitted by that Government to the Governments of other signatories.

2. NATO STRATEGIC CONCEPT 1999

I Natos strategibeslut från 1991, efter murens fall och östblockets upplösning, konstaterades: ”Det monolitiska, massiva och potentiellt omedelbara hotet, som var Alliansens viktigaste fråga under dess första fyrtio år, har försvunnit.” Natos operationsområde var fortsatt endast Europa, och strategibeslutet bekräftade Natos ”defensiva natur och beslutsamhet att värna medlemsstaternas säkerhet, suveränitet och territoriella integritet”. Denna formulering togs dock bort den 24 april 1999 i samband med Natos bombkrig mot Jugoslavien. Då beslöt Nato att anta ett nytt strategiskt koncept. Det som tidigare förklarats vara en ren försvarspakt utvidgades nu till att omfatta också andra militära operationer. Alliansen begränsade sig inte längre till försvar av medlemsstaterna, och man hänvisade särskilt till Kosovo och Jugoslavien. Med det nya konceptet gavs Nato rätt att genomföra militära aktioner också utanför alliansens område – ”out of area” – där alliansen finner det nödvändigt att ingripa, för att lösa sociala svårigheter och väpnade konflikter, för att bekämpa terrorism

och organiserad kriminalitet och för att hantera varje potentiell kris eller politisk konflikt som kan få säkerhetsmässiga konsekvenser för alliansen. Första gången Nato hänvisade till det nya konceptet var i samband med bombkriget mot Jugoslavien 1999.

Ur Nato Strategic Concept 1999

Conflict Prevention and Crisis Management

31. In pursuit of its policy of preserving peace, preventing war, and enhancing security and stability and as set out in the fundamental security tasks, NATO will seek, in cooperation with other organisations, to prevent conflict, or, should a crisis arise, to contribute to its effective management, consistent with international law, including through the possibility of conducting non-Article 5 crisis response operations. The Alliance's preparedness to carry out such operations supports the broader objective of reinforcing and extending stability and often involves the participation of NATO's Partners. NATO recalls its offer, made in Brussels in 1994, to support on a case-by-case basis in accordance with its own procedures, peacekeeping and other operations under the authority of the UN Security Council or the responsibility of the OSCE, including by making available Alliance resources and expertise. In this context NATO recalls its subsequent decisions with respect to crisis response operations in the Balkans. Taking into account the necessity for Alliance solidarity and cohesion, participation in any such operation or mission will remain subject to decisions of member states in accordance with national constitutions.

32. NATO will make full use of partnership, cooperation and dialogue and its links to other organisations to contribute to preventing crises and, should they arise, defusing them at an early stage. A coherent approach to crisis management, as in any use of force by the Alliance, will require the Alliance's political authorities to choose and co-ordinate appropriate responses from a range of both political and military measures and to exercise close political control at all stages.

3. NATO STRATEGIC CONCEPT 2010

På Natos toppmöte i Lissabon 2010 antog alliansen ett nytt strategiskt koncept avsett för perioden 2010–2020. Även i detta strategibeslut är kriser och konflikter utanför Natos gränser av stor betydelse för alliansens inriktning. Bakgrunden var bland annat Natos insatser i Afghanistan och på Balkan.

Ur Nato Strategic Concept 2010

Defence and Deterrence

16. The greatest responsibility of the Alliance is to protect and defend our territory and our populations against attack, as set out in Article 5 of the Washington Treaty. The Alliance does not consider any country to be its adversary. However, no one should doubt NATO's resolve if the security of any of its members were to be threatened.

17. Deterrence, based on an appropriate mix of nuclear and conventional capabilities, remains a core element of our overall strategy. The circumstances in which any use of nuclear weapons might have to be contemplated are extremely remote. As long as nuclear weapons exist, NATO will remain a nuclear alliance.

18. The supreme guarantee of the security of the Allies is provided by the strategic nuclear forces of the Alliance, particularly those of the United States; the independent strategic nuclear forces of the United Kingdom and France, which have a deterrent role of their own, contribute to the overall deterrence and security of the Allies.

19. We will ensure that NATO has the full range of capabilities necessary to deter and defend against any threat to the safety and security of our populations.

Therefore, we will:

- maintain an appropriate mix of nuclear and conventional forces;
- maintain the ability to sustain concurrent major joint operations and several smaller operations for collective defence and

- crisis response, including at strategic distance;
- develop and maintain robust, mobile and deployable conventional forces to carry out both our Article 5 responsibilities and the Alliance's expeditionary operations, including with the NATO Response Force;
 - carry out the necessary training, exercises, contingency planning and information exchange for assuring our defence against the full range of conventional and emerging security challenges, and provide appropriate visible assurance and reinforcement for all Allies;
 - ensure the broadest possible participation of Allies in collective defence planning on nuclear roles, in peacetime basing of nuclear forces, and in command, control and consultation arrangements;
 - develop the capability to defend our populations and territories against ballistic missile attack as a core element of our collective defence, which contributes to the indivisible security of the Alliance. We will actively seek cooperation on missile defence with Russia and other Euro-Atlantic partners;
 - further develop NATO's capacity to defend against the threat of chemical, biological, radiological and nuclear weapons of mass destruction;
 - develop further our ability to prevent, detect, defend against and recover from cyber-attacks, including by using the NATO planning process to enhance and coordinate national cyber-defence capabilities, bringing all NATO bodies under centralized cyber protection, and better integrating NATO cyber awareness, warning and response with member nations;
 - enhance the capacity to detect and defend against international terrorism, including through enhanced analysis of the threat, more consultations with our partners, and the development of appropriate military capabilities, including to help train local forces to fight terrorism themselves;
 - develop the capacity to contribute to energy security, including protection of critical energy infrastructure and transit areas and lines, cooperation with partners, and consultations among Allies

- on the basis of strategic assessments and contingency planning;
- ensure that the Alliance is at the front edge in assessing the security impact of emerging technologies, and that military planning takes the potential threats into account;
 - sustain the necessary levels of defence spending, so that our armed forces are sufficiently resourced;
 - continue to review NATO's overall posture in deterring and defending against the full range of threats to the Alliance, taking into account changes to the evolving international security environment.

Security through Crisis Management

20. Crises and conflicts beyond NATO's borders can pose a direct threat to the security of Alliance territory and populations. NATO will therefore engage, where possible and when necessary, to prevent crises, manage crises, stabilize post-conflict situations and support reconstruction.

21. The lessons learned from NATO operations, in particular in Afghanistan and the Western Balkans, make it clear that a comprehensive political, civilian and military approach is necessary for effective crisis management. The Alliance will engage actively with other international actors before, during and after crises to encourage collaborative analysis, planning and conduct of activities on the ground, in order to maximise coherence and effectiveness of the overall international effort.

22. The best way to manage conflicts is to prevent them from happening. NATO will continually monitor and analyse the international environment to anticipate crises and, where appropriate, take active steps to prevent them from becoming larger conflicts.

23. Where conflict prevention proves unsuccessful, NATO will be prepared and capable to manage ongoing hostilities. NATO has unique conflict management capacities, including the unparalleled capability to deploy and sustain robust military forces in the field. NATO-led operations have demonstrated the indispensable contribution the Alliance can make to international conflict management efforts.

24. Even when conflict comes to an end, the international community

must often provide continued support, to create the conditions for lasting stability. NATO will be prepared and capable to contribute to stabilisation and reconstruction, in close cooperation and consultation wherever possible with other relevant international actors.

4. FÖRSVARSBEREDNINGEN 2014

Ur försvarsberedningens betänkande *Försvaret av Sverige – Stärkare försvar för en osäker tid* (Ds 2014:20) om samarbetet med Nato:

Nato är en central aktör för europeisk säkerhet och integration samt för internationell krishantering. Att Nato upprätthåller förtroendet för de kollektiva säkerhetsgarantierna är av stor vikt. Utvidgningen av Nato har gynnat säkerheten i Europa, inklusive Sverige och vårt närområde. Sveriges samarbete med Nato är avgörande för att utveckla en relevant, modern, flexibel och användbar svensk försvarsmakt både för det nationella försvaret och för förmågan att genomföra operationer i och utanför närområdet. Försvarsberedningen anser att samarbetet med Nato ska fortsätta att utvecklas inom ramen för det svenska partnerskapet. Sveriges samarbete med Nato begränsas ytterst av att vi inte åtar oss försvarsförpliktelser. Sverige ska även i fortsättningen vara aktivt i utformandet av Natos partnerskaps-samarbete. Försvarsmaktens utveckling mot interoperabilitet ska ske i enlighet med Natos standardiseringsnorm. Genom att bidra till Natos reaktionsstyrka (NATO Response Force, NRF) kan Sverige i större utsträckning delta i Natos utbildnings-, övnings- och interoperabilitetsarbete. När Natos operativa verksamhet reduceras erbjuder övningsverksamheten en möjlig grund för att bibehålla en hög interaktion på politisk nivå mellan partner och Nato för diskussion och dialog i försvars- och säkerhetspolitiska frågor. Försvarsberedningen vill att Sverige ska ha möjlighet att delta i Natos mest avancerade och komplexa övningar. De möjligheter som NRF och annat övnings-samarbete inom Nato erbjuder för att bidra till bättre operativ effekt, kostnadseffektivitet och ökad interoperabilitet ska utnyttjas i full ut-

sträckning. Sverige bör sträva efter att det utvecklas ett differentierat partnerskap inom Nato som kan anpassas efter de olika partnerländernas specifika vilja, behov och förmåga. Försvarsberedningen bedömer att ett differentierat partnerskap skulle möjliggöra ett fördjupat samarbete med Nato både vad gäller insyn och inflytande såväl som i konkreta samarbetsprojekt som t.ex. förmågeutvecklingssamarbete.

5. EU:S SOLIDARITETSFÖRKLARING

Lissabonfördraget mellan Europeiska Unionens medlemsstater undertecknades av statscheferna i december 2007 och trädde i kraft den 1 december 2009. Fördraget innehåller en solidaritetsförklaring. I denna görs dock förbehåll för bland andra alliansfria och neutrala staters eventuella förpliktelser. Fördraget har ratificerats av riksdagen.

Ur Lissabonfördraget, artikel 42:7

Om en medlemsstat skulle utsättas för ett väpnat angrepp på sitt territorium, är de övriga medlemsstaterna skyldiga att ge den medlemsstaten stöd och bistånd med alla till buds stående medel i enlighet med artikel 51 i Förenta Nationernas stadga. Detta ska inte påverka den särskilda karaktären hos vissa medlemsstaters säkerhets- och försvarspolitik.

Åtagandena och samarbetet på detta område ska vara förenliga med åtagandena inom Nordatlantiska fördragsorganisationen, som för de stater som är medlemmar i denna också i fortsättningen ska utgöra grunden för deras kollektiva försvar och den instans som genomför det.

6. SVENSK SOLIDARITETSFÖRKLARING

Den 16 juni 2009 ställde sig riksdagen bakom regeringens skrivning i propositionen 2008/09:140 om en svensk solidaritetsförklaring. Skrivningen är baserad på ett av Försvarsberedningen

framlagt förslag och avser utöver EU-medlemmar även Norge och Island:

Regeringen står bakom den av Försvarsberedningen deklarerade solidaritetsförklaringen som omfattar EU-medlemmar samt Norge och Island. Det går inte att se militära konflikter i vårt närområde som skulle påverka endast ett land. Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat medlemsland eller nordiskt land. Vi förväntar oss att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige drabbas. Sverige bör därför kunna såväl ge som ta emot militärt stöd.

7. DELTAGANDE I NATO-LEDDA OPERATIONER

IFOR/SFOR: Nato-ledd internationell styrka i Bosnien med uppgift att säkra det så kallade Daytonavtalet. Sverige deltog 1995–2000 med bland annat en bataljon.

KFOR: Nato-ledd internationell styrka för att ”upprätta och upprätthålla fred och säkerhet i Kosovo” bildad 1999. Sverige deltog från 1999 med en bataljon om cirka 700 soldater. KFOR avslutades den 31 december 2013.

ISAF i Afghanistan: Svenska riksdagen beslöt den 18 januari 2002 att skicka en styrka om 45 man med uppgift att under sex månader upprätthålla fred och säkerhet i Kabul med omgivning- ar. ISAF stod först under befäl från olika västländer för att 2003 omvandlas till en Nato-ledd styrka, och operationerna utsträck- tes till hela landet. Som mest har Sverige haft cirka 650 soldater i Afghanistan. ISAF avslutas vid slutet av 2014.

Operation Unified Protector: Nato-ledd styrka som sattes in i Libyen den 19 mars 2011 med uppgift att ”etablera en flygför- budszon över Libyen och att använda alla nödvändiga medel förutom ockupation för att skydda civilbefolkningen”. Svenska

riksdagen beslöt den 1 april 2011 att Sverige skulle delta med JAS Gripen-plan för spaning samt flygplan för transport och signalspaning. Den svenska insatsen varade från den 1 april till den 3 juli 2011.

8. OM SVENSKT DELTAGANDE I NATO-SAMARBETE

Ur regeringens skrivelse 2008/09:137: Sveriges samarbete med Nato inom Euroatlantiska partnerskapsrådet (EAPR), Partnerskap för fred (PFF) och krishanteringsinsatser:

För partnerländerna har Nato 1994 utvecklat PARP (*Partnership for Peace Planning and Review Process*) som är en spegling av Natos försvarsplaneringsprocess och som anpassas till partnerländernas varierande behov och önskemål. Till skillnad från Natos process är deltagande i PARP frivilligt och omfattar inte förberedelser för kollektivt försvar [...]. För Sverige och de övriga västeuropeiska partnerländerna ligger fokus på förmågeutveckling och interoperabilitet för de militära förbanden. För de fyra alliansfria EU-länderna Finland, Irland, Sverige och Österrike fyller PARP en särskild funktion genom att ge tillgång till samma planeringsmekanismer som övriga EU-länder når genom sitt medlemskap i Nato. EU-länderna använder Natos planeringsverktyg som instrument för att utveckla förband anmälda till EU:s styrkeregister och för förband som ingår i EU:s stridsgrupper.

Sverige deltar i PARP sedan 1995 och det svenska deltagandet syftar till att utveckla och förbättra Försvarsmaktens förmåga. PARP är sedan flera år en integrerad del av den svenska nationella försvarsplaneringsprocessen [...]. Sverige antog 2008 femtiosju partnerskapsmål för perioden 2009–2014. Målen rör hela spektrumet av militär förmåga. Generella mål rör bl.a. snabbinsatsförmåga och stabsarbetsmetodik medan förbandsanknutna mål främst rör förband som avses kunna ingå i internationella krishanteringsinsatser.

Sverige deltar sedan 2008 i *Strategic Airlift Capability* (SAC), för att tillgodose behovet av strategiska flygtransporter vid internationella

insatser. SAC-initiativet presenterades våren 2006 av Nato som en multinationell lösning för att förbättra tillgången på strategisk flygtransportkapacitet i Europa. Lösningen baseras på flygplanstypen C-17. Samarbetet står öppet för de stater som är medlemmar i Nato samt de stater som deltar i PFF-samarbetet. För närvarande deltar 12 länder i samarbetet varav två PFF-länder, Sverige och Finland. Samarbetet är viktigt för Sveriges förmåga att delta i internationella kris-
hanteringsinsatser.

Sverige deltar sedan länge även aktivt i den civila övnings- och utbildningsverksamheten, t.ex. inom ramen för EADRCC ... men också i Natos årliga krishanteringsövning CMX (*Crisis Management Exercise*) på politisk-strategisk nivå. Sverige får genom övningssamarbetet möjlighet att bidra till och förbättra såväl nationell som internationell förmåga när det gäller krishantering, beredskapsplanering och katastrofinsatser.

De tre PFF-programmen *Partnership Staff Element* (PSE), *PfP Internship* och *National Representation* ger möjligheter att sekondera personal till Natos staber och internationella sekretariat.

PSE-programmet innebär att partnerländer sedan 1998 erbjuds möjligheten att sända ut officerare för tjänstgöring inom valda delar av Natos fredstida militära struktur. Syftet är att involvera partnerofficerare i internationella funktioner vid Natos olika staber för att arbeta med partnerrelaterade frågor. Den svenska inriktningen är att officerarna efter avslutad tjänstgöring utomlands ska placeras i sådana befattningar i staber och vid skolor i Sverige, att inhämtade kunskaper kan komma den svenska Försvarsmakten till del. Sverige har för närvarande tio officerare som tjänstgör i PSE-programmet.

9. NATO RESPONSE FORCE

Regeringen beslöt den 28 november 2013 om svenskt deltagande i Natos Response Force (NRF) med åtta stycken JAS 39 Gripen och ett minröjningsfartyg under 2014 och åtta stycken JAS 39 Gripen och ett amfibiekompani under 2015.

Ur meddelande från försvarsdepartementet den 28 november 2013:

Sveriges deltagande i NRF stärker vårt partnerskap med Nato, bidrar till genomförandet av den svenska försvarsreformen samt möjliggör deltagande i framtida multilaterala militära övningar och insatser vilket stärker vår försvarsförmåga. De länder som bidrar till RFP behåller kontroll över registrerade förband och beslutar om förbandens deltagande och beredskapsgrad.

10. AVTAL OM VÄRDLANDSSTÖD

Den 28 augusti 2014 fattade regeringen beslut om att underteckna ett ”samförståndsavtal” med Nato rörande värdlandsstöd. I ett pressmeddelande från försvarsdepartementet samma dag anges:

Avtalet bygger på frivillighet mellan parterna och blir endast tillämpligt i de fall Nato genomför verksamhet i Sverige på inbjudan av Sverige som värdnation. Genom att ingå ett samförståndsavtal med Nato rörande värdlandsstöd tydliggörs Sveriges roll som värdland i samband med övningar eller annan militär aktivitet på vårt territorium.

Avtalet förväntas träda i kraft 2016.

Avtalet är en ramöverenskommelse i form av ett Memorandum of Understanding (MoU) mellan Nato och Sverige. En proposition till riksdagen om avtalet kommer under 2015 enligt försvarsdepartementet.

Nedan återges vissa bestämmelser i detta MoU mellan Nato och Sverige, bland annat artikel 3:5 som handlar om beslutanderätten (”as may be jointly determined”).

Några definitioner som används i MoU:

Nato Military Activities. Military actions including exercises, training,

operational experimentation and similar activities, or the carrying out of a strategic, tactical, service, training, or administrative military mission performed by forces; the process of carrying on combat, including attack, movement, supply and manoeuvres needed to gain the objective of any battle or campaign.

Host Nation (HN). The Kingdom of Sweden.

Host Nation Support (HNS). The civil and military assistance rendered in peace, emergencies, crisis and conflict by a Host Nation to allied forces and organisations, which are located on, operating in or transiting through the Host Nation's territory, territorial waters or airspace.

Operational Sites. Sites situated in the territory of the HN for the purpose of operational and/or logistics support to the force for Nato-led military activities. These sites are detachments of a Strategic Command under the command and control of the Nato Commander.

Om ändamålet ("Purpose") anges bland annat:

The purpose of this MoU is to establish policy and procedures for the establishment of operational sites and the provision of HNS to Nato forces in, or supported from the HN, during Nato military activities.

Beträffande omfattning och generella arrangemang ("Scope and general arrangements") anges bland annat:

The HN recognizes Operational Sites set up under implementation of this MoU to be detachments of the establishing Supreme Headquarters and the activities of such detachments to be undertakings of the Supreme Headquarters. The sites to be established will be identified in follow-on documents. Command and control arrangements will be assigned in applicable operational plans.

The provisions of this MoU apply in peace, emergencies, crisis and conflict or periods of international tension as may be jointly determined by the appropriate HN and Nato authorities.

Redaktörernas efterord

DEN ANTOLOGI SOM härmed framläggs har tillkommit under en period då det säkerhetspolitiska läget i vår närmaste omvärld har varit komplicerat och till dels svårtolkat. Vi vill tro att de olika aspekter på detta som läggs av bokens medarbetare ska bidra till att göra det litet lättare att orientera sig i den terrängen.

Det har inte varit bokens huvudsyfte, men det är ofrånkomligt att dagsaktuella referenser förekommer i resonemangen – liksom det är ofrånkomligt att sådana referenser i enstaka fall snabbt kan bli föråldrade och irrelevanta. Samtidigt står det klart att de argument som framförs mot ett svenskt medlemskap i Nato inte tar sikte enbart på detta år eller nästa utan har bärighet för en avsevärd och för de flesta av oss överskådlig framtid.

Som redaktörer har vi försökt att samla kvalificerade röster med olikartade kompetenser: forskare, diplomater, politiker, militärer, journalister. De representerar ett brett allmänpolitiskt spektrum. Vårt ärende har inte varit att göra en kampskrift mot Nato och heller inte varna för militärallianser i största allmänhet – det uttryckliga och gemensamma syftet för alla som medverkar är att uppmärksamma de kritiska konsekvenser för oss och vår omvärld som en svensk Nato-anslutning i detta skede skulle föra med sig.

Inom denna ram har författarna haft full frihet att utveckla sina synpunkter. Det betyder att det här och där kan förekom-

ma överlappningar, på samma sätt som det kan förekomma olika accenter i behandlingen av en och samma fråga. De enskilda författarna behöver inte vara överens om allt, och redaktörerna svarar egentligen för innehållet bara i sina egna texter – samt utfärdar gärna en garanti för att det som sägs av alla medverkande skribenter är initierat, väl övervägt, korrekt i sak och högst angeläget i debatten om vår utrikes-, försvars- och säkerhetspolitik.

I redaktionsarbetet har även Rolf Andersson och Lars-Gunnar Liljestrand deltagit. De är bokens initiativtagare och har tidigare gett ut skriften *Lagen mot krig – om FN-stadgans våldsförbud och aggressionskrigen* (2013) på Celanders förlag. De har valt ut och sammanställt relevanta stadgor och policydokument, redovisade i ett appendix, som man bör ha lätt tillgängliga när man gör sitt ställningstagande.

Stockholm hösten 2014

Anders Björnsson och Sven Hirdman

Författarna

Mats Bergquist. Docent i statsvetenskap, tidigare svensk ambassadör i Tel Aviv, Helsingfors och London. Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien, före detta ordförande i styrelsen för Utrikespolitiska institutet och i Samfundet Sverige-Finland.

Carl Björemán. Generallöjtnant, tidigare militärbefälhavare för Södra militärområdet och ställföreträdande chef för Jämtlands fältjägarregemente. Skribent i försvarsfrågor. Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien.

Anders Björnsson. Publicist och historiker, senast verksam som grundare av och chefredaktör för den internationella kvartalstidskriften *Baltic Worlds*. Medlem av Militärhistoriska kommissionen.

Hans Blix. Juris doktor i folkrätt. Före detta statssekreterare i utrikesdepartementet och svensk utrikesminister. 1981–1997 generaldirektör för Internationella atomenergiorganet. Tidigare chef för FN:s vapeninspektörer i Irak. Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien.

Hans Corell. Ambassadör, tidigare rättschef i justitiedepartementet och utrikesdepartementet och åren 1994–2004 FN:s undergeneralsekreterare för rättsfrågor. En av författarna till ett förslag som överlämnades till FN 1993 om att upprätta en internationell brottmålsdomstol för Jugoslavien. Ledamot av Kungl. Örlogsmannasällskapet.

Rolf Ekéus. Förutvarande svensk ambassadör vid Europeiska säkerhetskonferensen (ESK) i Wien och i Washington (1997–2000). Ordförande i Svenska Pugwash och i Sipri. Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien.

Anders Ferm. Under olika perioder svensk ambassadör vid FN, och i Köpenhamn. Före detta chef för Tidens förlag och chefredaktör för *Arbetet*. Nära medarbetare till Olof Palme, bland annat som generalsekreterare i Oberoende Kommissionen för nedrustning och gemensam säkerhet. Vicepresident i FN:s Generalförsamling.

Sven Hirdman. Före detta statssekreterare i försvarsdepartementet och krigsmaterielinspektör, tidigare svensk ambassadör i Tel Aviv och Moskva (1994–2004). Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien, ordförande i valberedningen för Utrikespolitiska samfundet.

Katrine Marçal (tidigare Kielos) är författare samt krönikör på Aftonbladets ledarsida. Skriver främst om ekonomi och internationell politik. Hennes Augustusprismominerade bok *Det enda könet* kom ut 2012 och publiceras under 2015 i Storbritannien, Australien och Kanada under titeln *Who Cooked Adam Smith's Dinner?*

Leif Pagrotsky. Före detta departementstjänsteman, statsråd under tio år, bland annat som handelsminister, näringsminister och utbildnings- och kulturminister. Riksdagsledamot (2002–2012).

Thage G Peterson. Teolog. Tidigare talman i Sveriges Riksdag och statsråd i flera regeringar under tre decennier, bland annat som försvars-, industri- och justitieminister. Författare, bl a en bok om *Olof Palme som jag minns honom*.

Pierre Schori. Tidigare internationell sekreterare i Socialdemokratiska Arbetarepartiet, kabinettssekreterare, biträdande utrikesminister, riksdagsman samt före detta svensk FN-ambassadör.

Sören Sommelius. Kulturskribent och författare till bland annat fyra

böcker om konflikter och krig på Balkan. Knuten till oberoende Transnationella Stiftelsen för Freds- och Framtidsforskning i Lund. Tidigare kulturchef och chefredaktör för *Helsingborgs Dagblad*.

Maj Britt Theorin. Tidigare ambassadör och ansvarig för svensk nedrustningspolitik 1982–1991. Ordförande för tre FN-studier: om kärnvapen 1990, om militära resurser och miljö 1991 och om kön och dagordningen för fred 1994. Före detta riksdagsledamot (1970–1995) och Europaparlamentariker (1995–2004).

Erkki Tuomioja. Finlands utrikesminister 2000–2007 och sedan 2011, tidigare bland annat handels- och industriminister. Första gången invald i Finlands riksdag 1970. Docent i politisk historia och författare till flera uppmärksammade biografiska arbeten.

Lennart Uller. Överste, tidigare stf. chef för Strategiska institutitionen vid Försvarshögskolan och chef för Norrlands artilleriregemente (A4). Ledamot av Kungl. Krigsvetenskapsakademien, medlem i Militärhistoriska kommissionen. Ordförande i Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.

